

**BEŞERİ SERMAYE TEORİSİNİN
TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDA GEÇERLİLİĞİ:
BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM**

Hacer Vildan YAVUZ

**Mayıs 2022
DENİZLİ**

**BEŞERİ SERMAYE TEORİSİNİN
TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDA GEÇERLİLİĞİ:
BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı**

Hacer Vildan YAVUZ

Danışman: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

**Mayıs 2022
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Hacer Vildan YAVUZ

ÖN SÖZ

"Eğitim, insanların hayal gücünü büyülemektir."

Eğitim, her zaman önemseydiğim ve üzerine kafa yordüğüm sosyal bir olgu olmuştur. Eğitimin; insanların hayatını derinden etkileyen, değiştiren, dönüştüren ve şekillendiren önemli bir süreç olduğuna inanıyorum. Türkiye'deki beş ayrı üniversitenin öğrencisi olma ayrıcalığına sahip olmuş biri olarak bunu bizzat deneyimlediğimi ifade etmeliyim. Anlattıkları dersler, önerdikleri kitaplar ve paylaştıkları kişisel deneyimleri ile ufkumu açan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez danışmanlığımı üstlenen değerli hocam Prof. Dr. Handan KUMAŞ'a; bu süreçte bana hep destek olduğu, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak yol gösterdiği, öğretici eleştirileri ile tezime büyük katkılar sağladığı ve ilgisi ve anlayışı için çok teşekkür ederim. Bu süreçte önerileri ve motivasyon desteği ile yanımda olan ve aklıma takılan soruları içtenlikle cevaplayan değerli arkadaşım Arş. Gör. Dr. Nursel DURMAZ BODUR'a minnettar ve müteşekkirim. Tezin uygulama bölümünde akademik deneyimlerini benimle paylaşan değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Eda YALÇIN KAYACAN'a çok teşekkür ederim.

Destekleri ve teşvikleri ile her zaman yanımda olan; dünyayı daha iyi bir yer yaptıklarına inandığım, hayatı güzel ve anlamlı kılan çok kıymetli dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bana hayatta çok az şeyin gerçekten değerli olduğunu gösterdiğiniz için sizlere minnettarım.

Teşekkürlerin en büyüğünü ise elbette sevgili aileme borçluyum: Her zaman yanımda olan, varlıkları ile bana güç veren ve emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim çok kıymetli anneme ve babama; ve ablaları olmaktan her gün gurur duyduğum sevgili kardeşlerim Uzm.Dr. Asiye YAVUZ'a, Dr. Serdar YAVUZ'a (Ph.D.), Dt. Kevser YAVUZ AVCI'ya ve Dr. Fatih Kağan YAVUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız!!

Tezimi tüm dünyada COVID-19 ile mücadele ederken hayatını kaybeden sağlık çalışanlarına ithaf ediyorum.

Dr. Hacer Vildan YAVUZ

ÖZET

BEŞERİ SERMAYE TEORİSİNİN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASINDA GEÇERLİLİĞİ: BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

YAVUZ, Hacer Vildan

Doktora Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

Mayıs 2022, IX + 137 sayfa

Ortodoks İktisat varsayımları ile biçimlenen Beşeri Sermaye Teorisi, bireyin eğitim düzeyi ve süresi ile çalışma yaşamından elde edeceği toplam kazanç arasında anlamlı bir ilişki olduğunu iddia etmektedir. Diğer yandan Heterodoks İktisatçılar, bu iddianın işsizlik ve ayrımcılık gibi koşullar nedeniyle her zaman geçerli olmadığına yönelik antitezler geliştirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; bireyin eğitim düzeyi ile esas işinden elde ettiği kazanç arasındaki ilişkiyi test etmektir. Diğer amacı, bireyin, işin ve işletmenin özelliklerini de göz önüne alarak, bütüncül yaklaşımla eğitim-kazanç ilişkisini test etmektir. Çalışmanın sorusu Türkiye işgücü piyasası açısından farklı eğitim düzeylerinin, bireylerin esas işten elde ettikleri net nakdi gelir düzeylerinde etkisi olup olmadığıdır.

İki bölümden oluşan çalışmanın kuram bölümü yazın taraması, uygulama bölümü ise nicel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Kuramsal bölüm Beşeri Sermaye Teorisinin tez-antitez yaklaşımına ve alan yazına göre incelendiği başlıklardan oluşmaktadır. Uygulama bölümü, Türkiye'yi kapsayacak biçimde istatistiki hesaplamaları ve genelleştirilmiş sıralı logit model ile tespit edilen eğitim-kazanç ilişkisi bulgularını içermektedir. Türkiye'de eğitimin getirisi esas işten elde edilen net nakdi gelir/kazanç düzeyine göre Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti 2020; Hanehalkı Bütçe İstatistikleri Mikro Veri Seti 2019; İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti 2010-2020 (kesit) dönemleri açısından incelemiştir.

Bulgular Beşeri Sermaye Teorisini destekler biçimde, en yüksek gelir düzeyinin lisans ve lisansüstü mezunlarında olduğunu göstermiştir. Modelde belirlenen on dört gelir grubu açısından geliri en belirgin biçimde etkileyen değişken, eğitim düzeyidir. Bir diğer belirgin değişken cinsiyettir; kadın çalışanlar benzer eğitim düzeyindeki erkeklere göre daha az gelire sahiptir. Ayrıca lisans ve lisansüstü mezunlarının medyan gelirlerinin, asgari ücrete oranı son on yılda azalma eğilimi sergilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye Teorisi, Eğitim Düzeyi, İşten Elde Edilen Gelir, Mikro Veri Seti, Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model

ABSTRACT
VALIDITY OF HUMAN CAPITAL THEORY
IN THE TURKISH LABOUR MARKET: A HOLISTIC APPROACH

YAVUZ, Hacer Vildan

Doctoral Thesis

Labour Economics and Industrial Relations Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

May 2022, IX + 137 Pages

Human Capital Theory, which is grounded on orthodox economic assumptions, advocates that there is a significant relationship between an individual's education level and period of study and the total income to be earned during work life. On the other hand, Heterodox Economists have developed antitheses arguing that this claim is not always true due to conditions such as unemployment and discrimination. In this context, the aim of the study is to investigate the relationship between the education level of individuals and the income obtained from their main job. It is also aimed to examine the relationship between an individual's education level and the income earned considering the characteristics of the individual, the job, and the business. The question that is tried to be answered in the study is whether there is an effect of different education levels on individuals' net cash income obtained from their main job within the scope of the Turkish labour market.

The study consisted of two parts as theory and analysis. The theoretical part was based on the literature review while the analysis part is based on the quantitative research method. The theoretical part included the subheadings in which the Human Capital Theory was examined according to the thesis-anti-thesis approach and the literature. The analysis part, on the other hand, included calculations on statistical data across Turkey and the findings related to education-income relationship determined by the generalized ordered logit model. The income maintained through education in Turkey was examined according to the net cash income/earnings from the main job, TURKSTAT Income and Living Conditions Survey Micro Data Set 2020 (Cross-Sectional), Household Budget Statistics Micro Data Set, 2019, and Labour Force Statistics Micro Data Set, 2020 for the time period between 2010 and 2020.

The findings of the study, as in the Human Capital Theory, indicated that undergraduates and postgraduates had the highest income level. In terms of the fourteen income groups determined in the model, the variable that most clearly affects income was found to be the level of education. Another notable finding was related to the variable of gender. According to this finding, the female employees' income from the main job was lower compared to the males with similar education levels. Besides, the ratio of the median income of undergraduates and postgraduates to the minimum wage had decreasing trend in the last ten years.

Keywords: Human Capital Theory, Education Level, Income from Work, Micro Data Set, Generalized Ordered Logit Model

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
GRAFİKLER DİZİNİ	vi
TABLOLAR DİZİNİ	vii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE TEORİSİNİN İKTİSADİ YAKLAŞIMLARA GÖRE ANALİZİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI İLE İLİŞKİSİ

1.1. Beşeri Sermaye Kavramı.....	4
1.2. Beşeri Sermaye Teorisi ve Teori Çerçevesinde Yaklaşımlar.....	10
1.2.1. Beşeri Sermaye Modeli	11
1.2.2. Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımı	13
1.2.3. Monopol Gücü Modeli/Hücum Modeli	14
1.3. Beşeri Sermaye Yatırımı Türleri.....	16
1.3.1. Eğitim: Resmi Eğitim ve İşbaşı Eğitimi.....	16
1.3.2. Sağlık	18
1.3.3. İş Arama	20
1.3.4. Emek Hareketliliği/Göç	22
1.4. Beşeri Sermaye Yatırımının Göstergeleri	23
1.4.1. Mikro/Bireysel Göstergeler.....	26
1.4.1.1. Karar Alma Kuralı.....	26
1.4.1.2. Maliyet Göstergeleri.....	27
1.4.1.3. Kazanç Göstergeleri.....	28
1.4.1.4. Eksik İstihdam.....	29
1.4.2. Makro Göstergeler	30
1.4.2.1. Maliyet Göstergeleri.....	31
1.4.2.2. Kazanç Göstergeleri	35
1.5. Beşeri Sermaye Teorisinin Eleştirisi.....	38
1.5.1. Monetarist İktisat	38
1.5.2. Kurumcu ve Yeni Kurumcu İktisat	38

1.5.2.1. Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisi.....	39
1.5.2.2. İstatistiksel Ayrımcılık Modeli	40
1.5.3. Feminist İktisat.....	42
1.5.4. Radikal Marksist İktisat	43
1.6.Yazın İncelemesi.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE KAZANÇ İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU MİKRO VERİ SETLERİ İLE ANALİZİ

2.1. Türkiye İşgücü Piyasasının Genel Görünümü	48
2.2. Alan Araştırmasının İçeriği.....	55
2.2.1. Sorusu ve Amacı	55
2.2.2. Veri Setleri ve Değişken Yapısı.....	56
2.2.3. Yöntem.....	57
2.2.4. Kısıtlar.....	58
2.2.5. Bulgular.....	58
2.2.5.1. Betimleyici/Tanımlayıcı İstatistikî Bulgular.....	58
2.2.5.1.1. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gelir Düzeyi.....	68
2.2.5.1.2. İşyerinin ve İşin Özellikleri Açısından Gelir Düzeyi.....	72
2.2.5.2. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model	79
2.2.5.2.1. Kategoriler ve Modeller	83
2.2.5.2.2. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Bulguları	84
2.3. Bulguların Değerlendirilmesi.....	104
SONUÇ VE ÖNERİLER	110
KAYNAKLAR	115
EKLER.....	123

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Beşeri Sermayenin Sınıflandırılması	8
Şekil 2. Beşeri Sermaye Teorisine Göre Eğitim Yatırımı Türleri.....	17
Şekil 3. Türk Eğitim Sisteminin Kademelendirilmesi	18
Şekil 4. Beşeri Sermaye Endeksinin Bileşenleri	24

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Üniversite Eğitime Yatırım Yapma Kararı.....	12
Grafik 2. Hücum Modelinin Gösterimi/Mesleki Ayrım	15
Grafik 3. İş Arama Sıklığı - Ücret İlişkisi.....	21
Grafik 4. Bireyin Göç Kararı	22
Grafik 5. OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Mezun Oranı , 2019 (25-64 yaş)	37
Grafik 6. HİAMVS 2019'a Göre Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelirin Frekans Dağılımı	124

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Eğitim Durumuna Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL).....	29
Tablo 2. OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına İlk ve Ortaöğretim Harcamaları (USD)...	32
Tablo 3. OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına Yükseköğretim Harcamaları (USD).....	33
Tablo 4. Singapur'un Kamu Eğitim Harcamaları (Bin Dolar)	33
Tablo 5. OECD Ülkelerinde Kişi Başı Sağlık Harcamaları (USD)	34
Tablo 6. OECD Ülkelerinde İşgücü Verileri ve Kişi Başı Ulusal Gelir (2019).....	36
Tablo 7. Alan Yazına Göre Beşeri Sermaye Kavramının Gelişimi	44
Tablo 8. Beşeri Sermaye Yatırımı Bireysel Gelir İlişkisine İlişkin Yazın.....	46
Tablo 9. Temel İşgücü Göstergeleri, 15 yaş ve üzeri (Bin kişi)	48
Tablo 10. Türkiye'de Çalışma Çağındaki Nüfusun Sosyo-Demografik Görünümü*	50
Tablo 11. ÜMY'lerin İşyeri ve İşin Özellikleri Açısından Görünümü	52
Tablo 12. Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi (Bin kişi)	54
Tablo 13. TÜİK MVS'lere Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)	59
Tablo 14. 2019 HBAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (Yıllık, TL)	61
Tablo 15. 2020 GYKMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (Yıllık, TL)	63
Tablo 16. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)	64
Tablo 17. 2019 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Bölüm Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL).....	65
Tablo 18. 2019 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Alan ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL).....	66
Tablo 19. 2019 HİAMVS'ye Göre Kamuda ve Özel Sektörde Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)	67
Tablo 20. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Cinsiyet ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	69
Tablo 21. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Yaş ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	69
Tablo 22. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Medeni Durum ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	70
Tablo 23. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Meslek Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	71
Tablo 24. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Sektör ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	72
Tablo 25. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşletme Ölçeği ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	73
Tablo 26. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Bölge ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	74
Tablo 27. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşyerinin Durumu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	75
Tablo 28. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşin Özellikleri ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	76
Tablo 29. HİAMVS'lere Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelirin Asgari Ücretle İlişkisi (TL)	77
Tablo 30. Paralellik Varsayımı Sonuçları	80

Tablo 31. Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Tanımlamaları.....	81
Tablo 32. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonucu	87
Tablo 33. Eğitim Düzeylerinin Genel Dağılımı.....	125
Tablo 34. Özel Sektörde Eğitim Düzeylerinin Dağılımı.....	125
Tablo 35. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)	126
Tablo 36. 2020 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Alan ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL).....	126
Tablo 37. 2020 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Bölüm Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL).....	127
Tablo 38. 2020 HİAMVS'ye Göre Kamuda ve Özel Sektörde Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)	128
Tablo 39. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Cinsiyet ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	129
Tablo 40. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Yaş ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	129
Tablo 41. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Medeni Durum ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	130
Tablo 42. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Meslek Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	131
Tablo 43. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Sektör ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	132
Tablo 44. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşletme Ölçeği ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	132
Tablo 45. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Bölge ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	133
Tablo 46. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşyerinin Durumu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)	134
Tablo 47. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşin Özellikleri ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL).....	134
Tablo 48. 2019 HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde ve Kamuda Asgari Ücret Düzeyinde Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	135
Tablo 49. 2019 HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde ve Kamuda Asgari Ücretin Altında Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	136
Tablo 50. HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde Asgari Ücret Düzeyinde Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı, 2016-2019.....	137

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BSE	Beşeri Sermaye Endeksi
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GYK	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
GYKMVS	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti
HBA	Hanehalkı Bütçe Araştırması
HBAMVS	Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti
HİA	Hanehalkı İşgücü Araştırması
HİAMVS	Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti
ILO	International Labour Organization - Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MVS	Mikro Veri Seti
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜMY	Ücretli, Maaşlı, Yevmiyeli
WB	World Bank - Dünya Bankası
WEF	World Economic Forum - Dünya Ekonomi Forumu
WHO	World Health Organization - Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Ülkelerin sahip oldukları fiziki ve beşeri sermayeleri, makro boyutta ekonomik gelişmişlik, büyüme ve kalkınmayı; mikro boyutta ise bireylerin gelir/kazanç düzeylerini doğrudan etkileyebilmektedir. Beşeri sermayeyi diğer bir ifade ile makro insan kaynağını oluşturan bireylerin eğitim düzeyleri ile çalışma yaşamından elde edecekleri ücret ve/veya toplam kazanç arasında doğrusal bir ilişki olduğu iddiası (ceteris paribus), Ortodoks İktisat yaklaşımı ile biçimlenen Beşeri Sermaye Teorisi tarafından ortaya atılmıştır. Teoriye göre, bireyler eğitimleri ile kazandıkları bilgi, beceri, yetenek ve niteliklerini işgücü piyasasında kazanca çevirebilmektedirler.

Beşeri Sermaye Teorisi ücretin, Ortodoks İktisadın *Marjinal Karar Alma Kuralı* çerçevesinde, *marjinal* veya *ortalama* verimliliğe göre belirlendiği ilkesinden (ceteris paribus) hareket etmektedir. Bununla birlikte teorinin öncülerinden Becker, eğitim düzeyi ile ücret/kazanç arasındaki anlamlı ilişkinin, ayrımcılık gibi nedenlerden dolayı her zaman gerçekleşmeyeceğini de iddia etmiştir. Becker'in '*Ücret Ayrımcılığı Yaklaşımı*'na göre benzer eğitim düzeyine sahip kadın ve erkekler, farklı ücret düzeyleri ile çalışabilmektedir. Aynı zamanda, Heterodoks İktisatçıların Beşeri Sermaye Teorisi ile analiz edilen eğitim- kazanç ilişkisinin mutlak doğru olarak kabul edilemeyeceği bireyin eğitim düzeyi dışında toplumsal, kültürel, mekansal koşulların, 'iş'in özelliklerinin, '*işsizlik, ayrımcılık ve gelir dağılımı adaletsizliği*'nin de kazancı etkileyen unsurlar olduğuna yönelik iddiaları bulunmaktadır.

İktisat veya çalışma ekonomisi yazınında eğitim-kazanç ilişkisinin farklı yaklaşımlarla da ele alınması, Beşeri Sermaye Teorisi'nin geçerliliğini tez - antitez çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla incelemesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın amacı; teorinin geçerliliğini Türkiye işgücü piyasası açısından karşıt görüşleri de dikkate alarak incelemektir.

Çalışmanın temel sorusu, Türkiye işgücü piyasasında '*Eğitim düzeyinin veya süresinin ücret düzeyinde etkili olup-olmadığıdır*'. Bu çalışma bütüncül yaklaşıma paralel biçimde, temel soru dışında alt soruları da içermektedir. Antitez kuramları ve analizlerde yararlanılan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Mikro Veri Setleri (MVS)'nin yapısı da göz önüne alınarak alt sorular;

- Bireylerin *sosyo-demografik* özellikleri eğitim-kazanç ilişkisinde etkili midir?

- ‘İşyeri’nin özellikleri eğitim-kazanç ilişkisinde etkili midir?
- ‘İş’in özellikleri eğitim-kazanç ilişkisinde etkili midir?

biçiminde belirlenmiştir.

Bu araştırma, kuram ve uygulama bölümlerini içermektedir. Kuram bölümü, Beşeri Sermaye Teorisinin iddialarının, tez - antitez yaklaşımı ile incelendiği başlıklardan oluşmaktadır. Başlangıçta, beşeri kavramı tarihsel süreçle ele alınmış, ardından Ortodoks İktisadın teoriye bakışı kendi içinde tez ve antitez yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. Daha sonra, Ortodoks İktisat yatırım kararı temelinde beşeri sermaye yatırımının türleri, makro ve mikro ekonomik göstergeleri incelenmiştir. Beşeri Sermaye Teorisinin eğitim-kazanç ilişkisi iddiası, Heterodoks İktisat açısından analiz etmiştir. Son olarak, alan yazın incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın uygulama bölümü, Türkiye’yi kapsamaktadır. Analizler TÜİK, ‘2010-2020 Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA); 2020 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYK) ve 2019 Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Setleri (HBAMVS)’ aracılığı ile yapılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni, esas işten elde edilen gelir düzeyi, bağımsız değişkenleri ise eğitim düzeyi, bireylerin sosyo-demografik özellikleri ve işyerinin ve işin özellikleridir. Bulgular, betimleyici ve ‘Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model’e dayalı yorumlayıcı analizleri içeren iki temel başlıktan oluşturulmuştur. Çalışmanın sorusu, söz konusu MVS’lerin verileri ile esas işten elde edilen yıllık ve aylık ortalama ve medyan net nakdi gelir üzerinden incelenmiştir. Ardından, 2019 HİAMVS’den yararlanılarak, eğitim düzeyi ile birlikte gelir düzeyini etkileyen, bireylerin sosyo-demografik özellikleri ve işin özellikleri değişkenleri, özel sektör için ücretli, maaşlı, yevmiyeli (ÜMY) çalışanların esas işten elde ettiği net nakdi medyan gelirleri ile araştırılmıştır.

Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model 2020 HİAMVS ile oluşturulmuştur. İstatistiksel hesaplamalara benzer şekilde gelir bağımlı değişkenini etkileyen eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, mezun olunan alan, sektör, işletme ölçeği, işyerinin statüsü ve coğrafi bölge bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Modelde bağımsız değişkenlerin, en düşükten en yükseğe göre belirlenen 14 gelir grubu açısından, bir gelir grubundan, daha üst gelir grubuna geçerken etkisi tahminlenmiştir.

Bu çalışma Beşeri Sermaye Teorisinin işten elde edilen kazanç/gelir düzeyinin eğitim düzeyine bağlı olarak arttığı iddiasının geçerliliğini, daha önce incelenmeyen biçimde; bütüncül yaklaşımla; farklı değişkenlerle; birey odaklı ve mikro veri setleri aracılığı ile analiz etmiştir. Dolayısıyla, elde edilen istatistiksel ve ekonometrik bulgular

alan yazında ilk kez tespit edilmiş ve yorumlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın bulguları ile alan yazındaki mikro boyutta araştırılmamış olan eğitim-kazanç ilişkisinin tespit edilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ SERMAYE TEORİSİNİN İKTİSADİ YAKLAŞIMLARA GÖRE ANALİZİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI İLE İLİŞKİSİ

1.1. Beşeri Sermaye Kavramı¹

Beşeri sermaye kavramı yazında ilk kez dolaylı olarak 1691'de Sir William Petty'nin araştırmalarında kullanılmıştır. Petty'ye göre beşeri sermaye ile eş anlamlı olarak değerlendirilebilecek "*emek*", ulusal gelirin hesaplanmasında dikkate alınması gereken hem bireysel hem de ulusal servetin bir unsurudur. Emek, ekonomi açısından değeri ve maliyeti olan bir üretim unsurudur. Çünkü ölümler ve savaşlar, emeğin değerinin kaybına dolayısıyla maliyete neden olmaktadır. Bu bağlamda Petty, ölümlerin ve savaşta kaybedilen hayatların maliyetini hesaplamış ve İngiltere'nin beşeri sermayesini makro anlamda öngörmüştür (Hull, 1899'dan aktaran Kiker, 1966: 482).

Petty'ye benzer biçimde emeği ekonomik bir değer olarak ele alan Adam Smith, sermayeyi fiziki ve beşeri olmak üzere ikiye ayırmış; beşeri sermayeyi de fiziki sermaye ile birlikte ele alarak eğitime yapılan yatırımı pahalı makine ve ekipmanlara yapılan yatırıma benzetmiştir (Smith, 2007: 84). Ancak beşeri sermayenin fiziki sermayeden farkı; insanın belirsiz yaşam süresi, hastalık ve moral bozukluğu gibi insani etkenler nedeniyle oluşabilecek verimlilikteki değişikliklerdir (Smith, 2014: 91). Smith; eğitim, öğretim veya çıraklık esnasında kazanılan yeteneklerin bireyler için bir maliyetinin olduğunu ve bu yeteneklerin bireyler ve toplum açısından bir sermaye oluşturduğunu ifade etmiştir (Smith, 2007: 217). Smith ve Petty'ye göre, beşeri sermaye bir değer ifade etmekle birlikte belirsizlikler de içermektedir. Dolayısıyla insan yaşamı ile ilgili her türlü belirsizlik bireyler ve ekonomi için öngörülmesi zor bir maliyet unsurudur.

Smith ve Petty'ye benzer biçimde beşeri sermayeyi ekonomik bir değer olarak yorumlayan Farr, beşeri sermayenin kamu maliyesi yönünden parasal değerini hesaplamıştır. Farr'a göre (1853: 2) beşeri sermaye İngiliz vergi sisteminde vergilendirmesi gereken bir değerdir. Kiker (1966: 482), Farr'ın hesaplamalarının bilimsel yönüne uygun ilk araştırma olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Kiker, Farr'ın insanların üretken olmaları nedeniyle sermaye olarak değerlendirilmesi ve sermayenin vergilendirilmesi gerektiği görüşünü eleştirmiş ve insanların ellerinde olmayan bir servetin vergisini ödemeye zorlanmasının olumsuz sonuçlara neden olacağını belirterek,

¹ Kavram yazındaki gelişimine göre kronolojik olarak ele alınmıştır.

söz konusu yaklaşımın kavram açısından yanılıcı olacağını öne sürmüştür (Kiker, 1966: 482).

Wittstein, 1800'lü yıllarda yaptığı çalışmasında Farr'a benzer biçimde bireyleri “*sermaye mali*” olarak tanımlamıştır. Bireylerin hayat boyu elde edecekleri kazancın, yaşamlarını sürdürmek için katlandıkları maliyet ile eğitimlerinin toplamı olduğunu ileri sürmüştür (Wittstein, 1867'den aktaran Kiker, 1966: 483). Wittstein'in 1800'lerde yaptığı beşeri sermaye tanımı 1960'larda Beşeri Sermaye Teorisinin öncülerini etkilemiştir. Beşeri sermaye yazınının öncülerinden biri olan Marshall (1890: 469) emeği, beşeri sermaye kavramı ile eş anlamlı değerlendirmiş; “*En değerli yatırımın insana yapılan yatırım*” olduğunu ifade etmiştir. Marshall (1890); Farr ve Petty'ye benzer biçimde, beşeri sermayeyi sadece bireyin refahını değil; ülkenin refah düzeyini de arttıran bir araç olarak görmektedir.

Smith, Petty ve Farr'a benzer biçimde Fisher da (1897: 530) beşeri sermayeyi, sermaye türlerinden biri olarak ifade etmiştir. Goldin (2016: 57), Fisher'ın doğrudan beşeri sermayeyi kavram olarak kullanan ilk iktisatçı olduğunu ileri sürmüştür. 1950'li yılların sonundan itibaren beşeri sermaye kavramının iktisat yazınında kabul edilen bir olgu olarak yer alması Mincer'ın “*Beşeri Sermaye Yatırımı ve Bireysel Gelir Dağılımı*” isimli makalesi ile gerçekleşmiştir. Mincer, Wittstein'e benzer biçimde beşeri sermayeyi bir yatırım ve kazanç aracı olarak değerlendirmiştir. Mincer'a göre (1958: 292); değer açısından ölçümü zor olmakla birlikte beşeri sermaye; bireyin mesleğinin, resmi eğitiminin bir göstergesidir. Meslekler, az eğitim gerektiren meslekler ile yüksek miktarda beşeri sermaye yatırımı ve yüksek uzmanlık gerektiren mesleklere kadar değişen bir aralıkta hiyerarşik olarak bölünebilmektedir. Çeşitli meslek gruplarındaki bireylerin gelirlerini karşılaştıran Mincer; yüksek eğitim gerektiren meslek sahiplerinin yıllık gelirlerinin, az eğitim gerektiren meslek sahiplerinden daha yüksek olduğunu gözlemlemiş (1958: 289) ve beşeri sermaye yatırımı ile verimlilik artışı arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu öne sürmüştür (1958: 301).

Schultz (1959: 110; 1961: 16); Mincer'a benzer şekilde beşeri sermaye kavramını eğitim, işbaşı eğitimi, sağlık ve göç bileşenleri ile analiz etmiş ve ekonomik büyüme ile beşeri sermaye arasındaki güçlü ilişkiye vurgu yapmıştır. Ayrıca Tansel'e göre (1998: 528), Schultz ve öğrencilerinin farklı uluslar üzerinde yapmış olduğu çalışmalar eğitimin getirisinin fiziki sermayenin getirisinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Schultz'a benzer biçimde Denison da (1962: 124) işgücünün niteliği ve eğitimde geçirilen süre ile büyüme oranı arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Denison Birleşik Devletler'deki (ABD) ekonomik büyümenin kaynağını araştırarak, geleceğe yönelik büyüme öngörülerini hesaplamıştır. Beşeri sermaye yatırımını ekonomik büyümenin bir bileşeni olarak ele alan Denison, eğitim düzeyi arttıkça emeğin niteliğinin arttığını ve bunun sonucu olarak ekonomik büyümede de artış yaşandığını ortaya koymuştur (Denison, 1962: 127).

Beşeri sermaye teorisyenlerinden bir diğeri olan Blaug'a göre; beşeri sermaye kavramının içeriğine yönelik on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda çeşitli fikirler ve öneriler olmasına karşın, tüm bu fikirler ve öneriler Schultz ve Becker'dan önce “hiçbir zaman” birbiri ile bağlantılı görülüp sistemli bir şekilde açıklanamamıştır (1976: 827). Blaug; beşeri sermaye kavramının “özünün” “anlık zevk/fayda” kazanmak değil, gelecekteki maddi ve maddi olmayan getiriler için resmi eğitim ve iş eğitiminin “satın alınması” olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte bireyler, sağlık hizmeti satın alabilir, gönüllü olarak ek eğitimlere katılabilir, gelen ilk iş teklifini kabul etmek yerine olası en yüksek ücretli işi aramak için zaman harcayabilirler veya daha iyi çalışma fırsatları için göç edebilirler. Blaug'a göre; sağlık, eğitim, iş arama, bilgi edinme, göç, işbaşı eğitimi vb. için yapılan harcamalar ister bireyler tarafından ister toplumun üyeleri adına üstlenilmiş olsun birer yatırım olarak görülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bireylerin ve hükümetlerin katlandıkları maliyetlerin gerekçesi, gelecekte elde edilecek kazançlardır (Blaug, 1976: 829).

Beşeri sermaye kavramı ve teorisinin öncülerinden biri olan Becker, kendisinden önceki yazına benzer bir yaklaşımla konuyu ele almış ve Mincer ve Schultz gibi verimli insan yetiştirmenin bireysel ve ulusal geliri etkileyeceğini iddia etmiştir (Becker, 1962: 9). Becker'ın öne sürdüğü iddialar günümüzde beşeri sermayenin temelini oluşturmuştur. Becker, beşeri sermayeyi sadece eğitim, iş eğitimi, beceri kursları gibi somut değişkenler üzerinden değil; dürüstlük ve dakiklik gibi soyut değişkenler üzerinden de açıklamıştır (1993: 15). Denison'ın makro düzeyde ele aldığı eğitim yatırımı büyüme ilişkisinden farklı olarak Becker, '*Human Capital*' isimli eserinde mikro düzeyde beşeri sermayeye yapılan yatırımının bireyin geliri ve gelecekteki olası kazancı üzerindeki etkisini incelemiştir; beşeri sermaye yapılan her yatırımın toplam kazanç üzerinde olumlu bir etkisi olacağını ileri sürmüştür. Resmi eğitim ve iş eğitimi yatırımlarının beşeri sermaye açısından önemli olduğunu öne süren Becker, lise ve üniversite mezunlarının gelirlerini karşılaştırarak eğitim ve kazanç arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir (1993: 17). Bu noktada, bireyin sadece eğitime ilişkin yatırımları değil sağlıkla ilgili yatırımları da beşeri sermaye kapsamında değerlendirilmelidir.

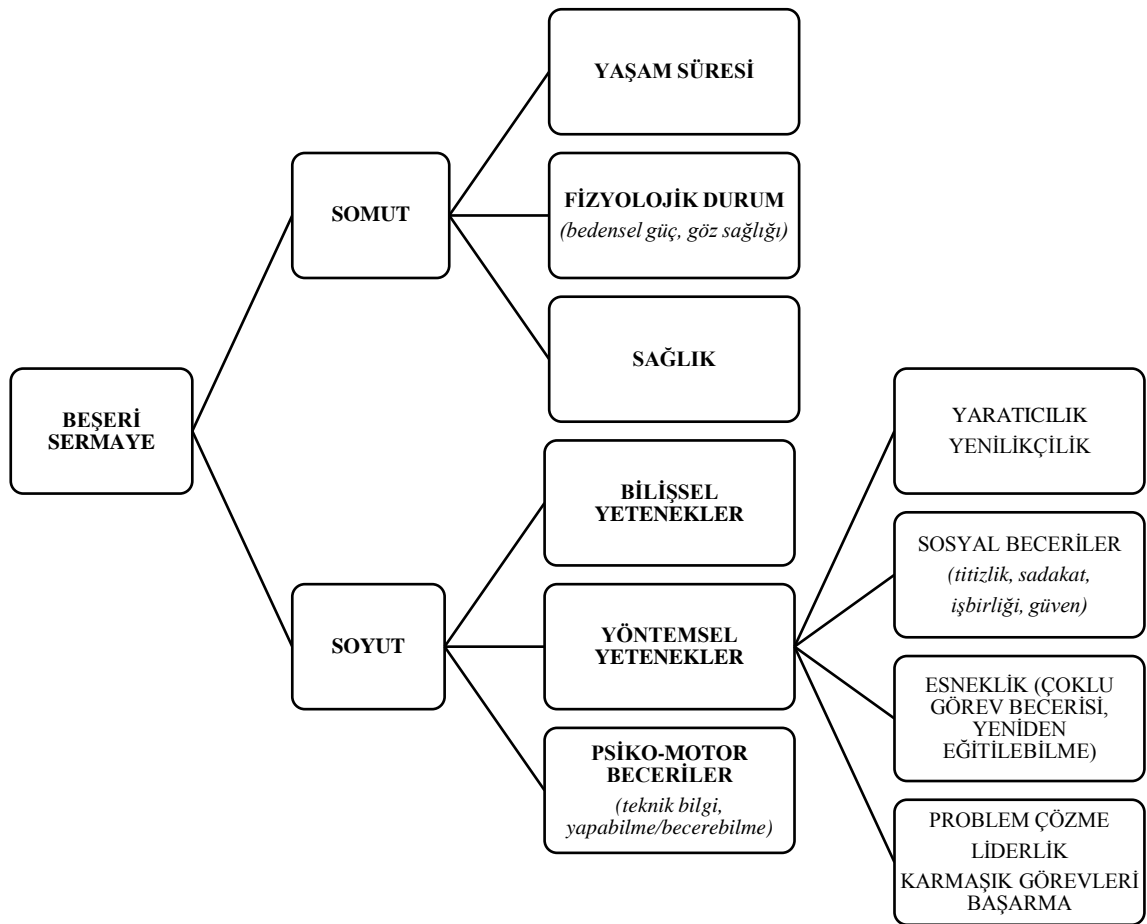
Dolayısıyla sağlığı iyileştiren her t¸rl¸ beşeri sermaye yatırımı kazancı da arttırmaktadır (Becker,1993: 15).

Ben-Porath, Becker ve Mincer'in araştırmalarını analiz etmiş ve beşeri sermaye yatırımının zaman profili ve hayat boyu kazanç arasındaki ilişkisine "*yeni bir bakış açısı*" getirmiştir: Bireylerin beşeri sermaye yatırımlarının b¸y¸k çoğunluğunu gen¸ yaşta yapmaları g¸ncel kazançlarında kayba neden olmakta dolayısıyla zamana bağlı olan yatırım ve kazanç ilişkisini bozulmaktadır. ¸¸nk¸ beşeri sermaye yatırımının getirisi başlangı¸ta d¸ř¸k olmakla birlikte, sonraki d¸nemlerde artmaktadır. Yatırımın, ileri yaştakiler yerine çoğunlukla gen¸ler tarafından yapılmasının temel nedeni; ¸alışma hayatında daha uzun s¸re kalabilecek olan gen¸lerin yatırımlarının maliyetlerini amorti etme ve daha uzun s¸re kazanca ¸evirme fırsatlarına sahip olmalarıdır (Ben-Porath, 1967: 352).

Bowman beşeri sermayeyi "*yatırım aracı*" olarak değerlendirmiş ancak Ben-Porath'tan farklı olarak kavramı makro anlamda ele almış; yatırım ve kazanç ilişkisini eğitim ekonomisi ve okullaşma oranı ile a¸ıklamıştır. Bowman beşeri sermaye yatırımının ulusal gelire ve toplam ¸retim fonksiyonuna dolayısıyla ekonomik b¸y¸meye etkisi olduğunu ve ulusal verimliliği arttırdığını vurgulamıştır (Bowman 1969: 644). Psacharopoulos ve Woodhall beşeri sermayeyi; ¸rg¸n eğitim, yaygın eğitim ve iş eğitimini kapsayan bir yatırım olarak değerlendirmiş ve Bowman'a benzer bi¸imde eğitimle verimlilik artışının ve sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanacağı ifade etmiştir (Psacharopoulos ve Woodhall 1985: 24; Psacharopoulos, 1985: 587).

Kavramla ilgili değerlendirmelere g¸re, eğitim hem bireysel hem de ulusal anlamda verimliliği arttırarak, kazançları da arttırmaktadır (*ceteris paribus*). Bu temel g¸r¸ř, 2000'li yıllara gelindiğinde kavramın ilk ortaya ¸ıkışı ve iktisat yazınında kabul g¸rd¸đ¸ d¸nemlere benzer bi¸imde, David ve Lopez tarafından "*edinilmiş/kazanılmış insani yeteneklerin b¸t¸n¸*" olarak tanımlamıştır. S¸z konusu yetenekler, bireyin hayatının ¸nemli bir b¸l¸m¸nde kalıcılığı olanlar ve bireyin ¸retkenliğine olumlu etki eden "*sosyal a¸ıdan değerli etkinlikler*" olarak değerlendirilmiştir (David ve Lopez, 2001: 1). David ve Lopez'e g¸re (2001: 23); beşeri sermayenin somut bileşenleri Adam Smith'in beşeri sermaye yatırımında belirsizliklere neden olduğunu iddia ettiği; bireyin yaşam s¸resi, sağlığı, fizyolojik ¸zellikleri gibi hayatının ¸nemli bir b¸l¸m¸ne etki eden niteliklerdir. Soyut bileşenler ise bilişsel ve y¸ntemsel yetenekler ile psiko-motor becerilerdir (şekil 1). David ve Lopez'in soyut bileşenleri Becker'ın soyut bileşenlerinden farklıdır. Becker d¸r¸stl¸k, dakiklik gibi kişilik ile ilgili nitelikleri soyut

bileşen olarak kabul etmiştir (1993: 15). David ve Lopez ise zihinsel kapasite ile ilgili olan örgün eğitim ve işbaşı eğitimi ile arttırılabilecek niteliklere dikkat çekmiştir.

Şekil 1. Beşeri Sermayenin Sınıflandırılması

Kaynak: David ve Lopez, 2001: 23.

David ve Lopez'in beşeri sermayenin soyut bileşeni olarak nitelediği yöntemsel yetenekler, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hem günümüzde hem de geleceğe dönük olarak bireyin istihdam edilebilirliğini arttıran yetenekler arasında değerlendirilmektedir (WEF, 2020: 36). Söz konusu yetenekler teknolojideki gelişmelerin, değişim ve dönüşümlerin işgücü piyasalarındaki yansımalarına bağlı olarak belirli periyotlarla güncellenmektedir. 2025 yılı için öngörülen ilk on beceri/yetenek şunlardır: Analitik düşünme ve yenilikçilik, aktif öğrenme ve öğrenme stratejileri, karmaşık problemlerin çözümü, eleştirel düşünme ve analiz, yaratıcılık, orijinallik ve inisiyatif kullanma (girişkenlik), liderlik ve sosyal etki (nüfuz), teknoloji

kullanımı, takibi ve kontrolü, teknolojiyi dizayn etme ve programlama, dayanıklılık, stres toleransı ve esneklik, akıl yürütme (muhakeme), problem çözme ve fikir üretme.

İktisat yazını ile birlikte küresel kuruluşlar da beşeri sermaye kavramını tanımlamışlardır. ILO, Dünya Bankası ve OECD kavramı açıklarken yetenek, bilgi ve nitelikler üzerinde durmuştur. ILO, beşeri sermaye kavramını yaratıcılık da dahil olmak üzere ekonomik değer üretme becerisinde somutlaşan yeterlilikler, bilgi, sosyal ve kişilik özellikleri stoku biçiminde tanımlamıştır (ILO, 2012: 4). Bu bağlamda ILO'nun kavrama yaklaşımı ile ilgili yazının yaklaşımı örtüşmektedir. ILO'ya benzer biçimde Dünya Bankası da beşeri sermayeyi insanların hayatları boyunca biriktirdikleri ve toplumun üretken üyeleri olarak kendilerinin potansiyellerini fark etmelerini sağlayan bilgi, beceri ve sağlıktan oluşan bir unsur olarak tanımlamıştır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ile *aşırı yoksulluğa* son verilebileceği; bunun sağlanabilmesi için beslenme, sağlık, kaliteli eğitim, iş ve beceriler yoluyla insanlara yatırım yapılması gerektiği öne sürülmüştür (World Bank, 2018: 14). Beşeri sermaye OECD tarafından kişisel, sosyal ve ekonomik refahın yaratılmasını kolaylaştıran; bireylerin sahip olduğu bilgi, beceri, yetkinlik ve nitelikler olarak tanımlanmış ve ekonomik büyümeye katkı sağladığı ifade edilmiştir (OECD, 2007: 29).

Genel anlamda beşeri sermaye kavramı ile ilgili beşeri sermayeye özgü niteliklerin, becerilerin, yeteneklerin doğuştan geldiği ya da eğitim ve öğretim ile elde edilebileceği yönünde iki görüş bulunmaktadır. Bu bağlamda doğuştan gelen yetenekleri öne çıkan bireyler yetenekleri ile uyumlu bir işe/mesleğe girdiklerinde beşeri sermaye yatırımlarının daha uzun süre kazanç sağlayacağı beklenebilir bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak doğuştan gelen yeteneklerin sınırlı olması durumunda eğitim öğretim sürecinde kazandırılacak bilgi, beceri ve niteliklerin de bireye uzun süreli kazanç sağlayabileceğini ifade edilebilmek mümkündür. Bu bağlamda beşeri sermaye, diğer bir ifade ile insana özgü özellikler; yıpranabilen, eskiyebilen, değerini yitirebilen ve '*Marjinal Verimlilik Yasası*'na göre kazanç sağlayamıyorsa güncelleştirilmesi gereken; yaşam boyu öğrenme sürecinde yenilenmesi gereken insana özgü bilgi, beceri, ve yeteneklerin bütünü olarak tanımlanmıştır (Fallon ve Verry, 1988'den aktaran Akyıldız, 2013: 174; Hesapçioğlu, 1994: 403).

Bu tez çalışmasında beşeri sermaye kavramı ve yatırımının analizi ve testi Ortodoks İktisadın temel teorilerinden biri olan Beşeri Sermaye Teorisi temelinde yapılmıştır. Bu bağlamda tezin bu bölümünde analizin tezi olan Ortodoks İktisat Beşeri Sermaye Teorisi ve antitez olan Heterodoks İktisat yaklaşımları ile konu ele alınmıştır.

1.2. Beşeri Sermaye Teorisi ve Teori Çerçevesinde Yaklaşımlar

Ortodoks İktisada göre, ücret ve verimlilik arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Smith'in emeğin iş bölümü ve uzmanlaşmasına yönelik yaklaşımı ve emeği; üretken olan ve üretken olmayan biçiminde ikiye ayırması Beşeri Sermaye Teorisi açısından da temel yaklaşımlardan birini oluşturmuştur (Şahin, 2010: 171). Smith (2014: 357), üretken emeği "*Bir çeşit emek vardır ki, harcadığı nesnenin değerine değer katar. Bir başkası vardır, öyle bir etkisi olmaz. Birinciye bir değer hasıl ettiği için üretken emek; ötekine üretken olmayan emek denilebilir.*" biçiminde betimlemiş; sanayi işçisi ve "sıradan" bir hizmetçinin emeğini karşılaştırarak emeğin verimliliğini açıklamıştır. Sanayi işçisinin emeği, üzerinde çalışılan nesneye değer katarken aynı zamanda işçinin ücretine ve ustasının kârına da değer katmaktadır. Ancak hizmetçinin emeği herhangi bir şeyin değerine ek bir değer katmamaktadır (Smith, 2014: 358). Kazgan, Smith'in emek ayrımını, emeğin üretken olabilmesi için verimliliğinin olması ve çalışma eylemi sonunda da ekonomik bir değer yaratması gerektiği ile açıklamıştır (Smith, 2014: xviii).

Smith'in üretken olan ve üretken olmayan emek tartışması neoklasik iktisatla birlikte önemini kaybetmiş ve *foyda* kavramı ön plana çıkmıştır (Kazgan, 2006: 117). Neoklasik iktisatla birlikte pozitif bilimlerin, özellikle matematiğin, iktisadi analizlerde artan bir etkisi olduğu görülmektedir. Analizler yapılırken tarih ve toplum dışarıda bırakılarak konular daha soyut düzlemlerde ele alınmıştır. Söz konusu yaklaşım iktisadi daha sınırlayıcı varsayımlar ile oluşturulan matematiksel modeller ile açıklamaya çalışmıştır. Neoklasik iktisada göre rasyonel olan birey, sahip olduğu sınırlı kaynaklar ile faydasını maksimize etme çabasındadır (Bénicourt ve Guerrien, 2017: 17). Bu bağlamda Beşeri Sermaye Teorisinin dayandığı verimlilik kazanç ilişkisini neoklasik iktisadın *foyda* olgusuyla açıklamak mümkündür. Çünkü '*homo economicus*' olan bireyin her ekonomik kararının fayda ve maliyeti bulunmaktadır. Beşeri Sermaye Teorisine göre eğitim, göç, sağlık ve iş arama gibi yatırım faaliyetlerinin faydası ve maliyeti olduğundan; *homo economicus* birey faydasını en çoklaştırmak ve maliyetini en azlaştırmak istemektedir. Neoklasik iktisadın temel teorilerinden olan Beşeri Sermaye Teorisi ve dayandığı varsayımlar beşeri sermaye modeli ile aşağıda açıklanmıştır.

1.2.1. Beşeri Sermaye Modeli

Mincer; beşeri sermaye modelinde eğitim yatırımı analizine, tüm bireylerin herhangi bir mesleğe girmek için aynı yeteneklere ve eşit fırsatlara sahip olduğu varsayımı ile başlamıştır. Bununla birlikte, meslek edinmek için ihtiyaç duyulan eğitim süresi farklılık göstermektedir. Dolayısıyla eğitim zaman alan bir süreç olduğundan her ek yıl, bireyin kazancını bir yıl daha ertelemesi ve gelecekteki çalışma süresini bir yıl azaltması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Mincer, eğitimde geçirilen her bir yılın çalışma süresinden bir yıl eksilttiğini dikkate almıştır. Mincer, bireylerin eğitim sürelerinin farklı olmasından kaynaklanan maliyetleri ikame etmek için gelecekteki kazancı mesleklerin bugünkü getirisi üzerinden hesaplamıştır. Ayrıca çalışma hayatı boyunca gelir akışının sabit olduğu varsaymış ve eğitimin maliyetindeki farklılıklar nedeniyle meydana gelen telafi edici gelir farklılıklarının miktarını tahmin etmenin mümkün olduğunu öne sürmüştür (Mincer,1958: 284).

Mincer (1958: 285); analizleri sonucunda "*beklendiği*" gibi, daha uzun süre eğitim alan bireylerin daha yüksek yıllık kazanç elde ettiğini tespit etmiştir. Bireyler arasındaki eğitim süresi farkı açıldıkça, kazançların miktarı arasındaki fark büyümektedir. Eğitimin maliyeti, eğitim süresinin uzunluğu ve eğitimin doğrudan ve dolaylı maliyetleri ile ilgilidir. Dolaylı maliyet (vazgeçilen seçenek) çalışmadan elde edilecek gelir kaybı veya kazançların ertelenmesidir. Doğrudan maliyet ise; harç, kitap, eğitimin gerektirdiği araç ve gereç vb. eğitime bağlı maliyetlerdir. Ancak bu maliyetler, hayatı sürdürmek için gerekli olan maliyetleri içermemektedir (Mincer, 1958: 284).

Mincer ile benzer analizleri yapan Ehrenberg ve Smith (2012: 280), doğrudan ve dolaylı maliyetlere ek olarak öğrenme sürecinin zor ve can sıkıcı olması nedeniyle ortaya çıkan psikolojik maliyetleri de beşeri sermaye modeline eklemiştir. Beşeri sermaye yatırımı lise ve üniversite mezunu bireyler için karşılaştırarak eğitim yatırımı ve kazanç profilini aşağıdakine benzer bir grafikte analiz etmişlerdir (Ehrenberg ve Smith, 2012: 284; Mehmet ve Kılıç, 2009: 89).

eğrisi her koşulda lise mezununun toplam kazanç eğrisinin üzerinde olacaktır. DRR' alanı üniversite mezununun net kazancını ifade etmektedir (Grafik 1).

Neoklasik iktisadın yaklaşımı ile eğitim ve kazanç ilişkisinin analiz edildiği grafik, ayrımcılığın olması durumunda, ayrımcılığa uğrayan ve uğramayan bireylerin net kazanç farkını açıklamada yol gösterici olabilir. İşgücü piyasasında beşeri sermaye modeline dayanarak ücret ve kazanç ilişkisinin açıklandığı diğer bir Ortodoks yaklaşım, "*Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımı*"dır. Bu yaklaşıma göre, bireyler arasındaki kazanç farkını yaratan tek neden eğitim düzeyi değildir; bireysel özellikler de kazanç farklılığına neden olabilmektedir.

1.2.2. Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımı

Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımına göre rasyonel olmayacak biçimde rekabetçi bir piyasada bazı işverenler emeğin ücretini marjinal verimliliğe göre değil ayrımcılık tercihleri/önyargıları ile belirlemektedir. İşverenin ayrımcılığına göre ücret erkeğin marjinal verimliliğine göre belirlenmektedir. Kadının verimliliği ise erkeğin verimliliğinden düşüktür dolayısıyla erkeğe göre kadının ücreti de düşüktür (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 228; Biçerli, 2011: 243).

İşgücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılık Becker'ın yaklaşımı ile ücret²; Bergmann'ın (1989; 2005) yaklaşımı ile mesleki temelde görülmektedir. İşgücü piyasasında ayrımcılığı ücret boyutuyla ölçen Becker, ayrımcılık yapan işverenin kişisel duygu veya seçimleri ile davrandığını ve söz konusu tercihlerin ölçülebilir bir katsayı ile açıklanabileceğini ifade etmiştir. Becker'a göre ayrımcılık yapan işverenin davranışları nesnellikten uzaktır (Bergmann, 1971: 308; Becker, 1971: 39'dan aktaran Topbaş, 2003: 7).

İşgücü piyasasında işverenler dışında iş arkadaşları ve müşteriler önyargılı davranarak ayrımcılık yapabilmektedir. Örneğin; Birleşik Devletler'de müşteriler kadın işçiler ya da Afrikan-Amerikan işçiler yerine beyaz işçilerin sunduğu hizmeti tercih edebilmektedir. Dolayısıyla müşteri hizmet satın alırken bir ırkı veya bir cinsiyeti diğerine tercih ediyorsa; diğer taraftaki tercih edilmeyen işgücü daha düşük ücret düzeyini kabul etmektedir. Müşterilerin ayrımcılığı, aynı verimliliğe sahip bireylerin ücretlerinde farklılaşmaya neden olmaktadır (Bergmann, 1971: 294; Ceylan-Ataman,

² Becker, ücret ayrımcılığını konu alan doktora tezini "*The Economics of Discrimination*" başlığı ile 1957 yılında kitaplaştırmıştır.

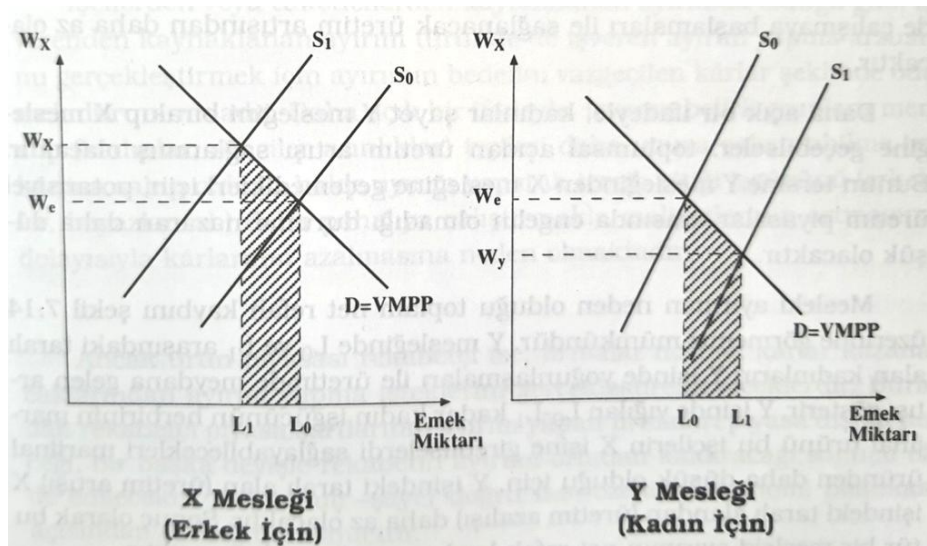
2016: 134). Bununla birlikte firma bir işçiyi çeşitli pozisyonlarda istihdam ediyorsa müşteri ayrımcılığının önemli olmayabileceği düşünülmektedir. İşveren müşteriler ile daha az iletişim gerektiren işlerde siyah işçileri, doğrudan iletişim gerektiren işlerde ise beyaz işçileri istihdam edebilmektedir. Dolayısıyla siyah işçilerin maliyetinin beyaz işçilerden daha düşük olması durumunda ya da kadın işçilerin erkek işçilerden daha az maliyetli olması durumunda firmalar maliyeti daha az olan işçileri tercih edecektir. Sonuç olarak firmalar siyah işçiler için de rekabet edeceklerdir ve aynı niteliğe sahip siyah ve beyaz işçi aynı ücreti alacaktır (Borjas, 2015: 441). Bununla birlikte 1950'lerden günümüze kadar yapılan çalışmalar beyaz ve siyah işçiler arasındaki ücret farklılığının devam ettiğini ortaya koymaktadır (Freeman, 1973; Western ve Pettit: 2005; Wilson ve Rogers, 2016; Derenoncourt ve Montialoux, 2018).

İşgücü piyasasında tercihten kaynaklanan ayrımcılık iş arkadaşları boyutuyla incelendiğinde işletmedeki bazı çalışanların diğer gruplara yönelik olumsuz düşüncelere sahip olması ve o grupların işe alınması durumunda kendilerinin sahip olduğu avantajların ortadan kalkacağı düşüncesine dayanmaktadır. Örneğin beyaz işçilerin Afro-Amerikan işçilere karşı ırkçı tutumu işgücü piyasasında ücret ayrımcılığına neden olmaktadır (Ceylan-Ataman, 2016: 134). Ancak Borjas'a göre, iş arkadaşlarının ayrımcılığı eşit niteliğe sahip Afro-Amerikan ve beyaz işçiler arasında ücret farklılığına neden olmamaktadır. Çünkü ucuz işgücüne olan talebin artması her iki grup için ücretlerde eşitlenmeye neden olmaktadır (2015: 441). ABD işgücü piyasasında özellikle 1980'li yıllardan sonra ucuz işgücüne olan talebin artması ve kökeni ne olursa olsun ucuz emek olarak çalışmaya hazır kişilerin aslında bireysel özelliklerinden bağımsız biçimde ücretlerin eşitlenmesine neden olmuştur (IMF, 2007: 170; Basu, 2016: 13).

1.2.3. Monopol Gücü Modeli/Hücum Modeli

İşgücü piyasasındaki bir diğer ayrımcılık türü olan mesleki ayrımcılık feminist iktisatçı Barbara Bergmann tarafından hücum modeli ile açıklanmış ve ayrımcılık mesleki tabakalaşma/katmanlaşma ile görülür hale getirilmeye çalışılmıştır (Blau vd., 1998: 1; Orhan, 2009: 48; Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 233). Modelin temelinde ayrımcılık yapan işverenlerin bazı meslekleri kadınlara kapatması bazı meslekleri ise erkeklere açması yaklaşımı bulunmaktadır (Bergmann, 2005: 63).

Hücum modeline göre işgücü piyasasında ayrımcı işverenlerin bazı meslekleri kadın işgücüne kapatmaları nedeniyle kadınlar, kendilerine açık olan meslekleri tercih etmekte ve bu mesleklerde yığılmaktadır. Kadınların bu mesleklere hücum etmeleri emek arzı fazlalığı yaratarak ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Emek arzının artışı kadınların çalıştığı işlerde çalışan erkeklerin ücretlerinin düşmesine yol açmaktadır. Erkekler, bireysel tercihleri nedeniyle iş bulamamaları veya iş fırsatlarının yetersiz olmasından dolayı kadın işlerinde çalışmaktadır (Orhan, 2009: 48). Modele göre cinsiyete dayalı mesleki tabakalaşma her zaman ücret farklılığına yol açmamaktadır. Örneğin iki farklı sektördeki arz ve talebi eşitleyen ücret oranı birbirine eşit ise ücret farkı oluşmamaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 235). Mesleki tabakalaşmanın kadın ücretlerini düşürüp sırf ayrımcılıktan dolayı erkeklerin gerçekte verimliliğinin üzerinde ücret almasına yol açmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2. Hücum Modelinin Gösterimi/Mesleki Ayrım
Kaynak: Biçerli, 2011: 247.

Birbirine benzeyen X ve Y mesleklerinden X, erkek mesleği; Y ise kadın mesleği olarak kabul edilmiş olsun. Eğer cinsiyete dayalı bir ayrım bulunmuyor ise her iki meslekte de ücretler W_e 'de eşitlenecektir. Ancak meslekler arasında bir ayrımın sözü konusu olduğu durumda X mesleğinde emek arzının azalması ile denge ücreti W_x olacaktır. Bunun bir sonucu olarak kadınların Y mesleğinde yoğunlaşmaları ile denge ücreti W_y noktasına gerileyecektir. Taralı alanlar X mesleğinde üretim kaybını, Y mesleğinde ise üretimde meydana gelen artışı göstermektedir. Taralı alanların büyüklüğü

karşılaştırıldığında, cinsiyet ayrımının toplumda refah kaybına yol açtığı görülmektedir (Biçerli, 2011: 247).

Benzer niteliğe, eğitim düzeyine, beceriye, yaratıcılığa, yeteneğe, beşeri sermaye yatırımına sahip kadın ve erkekler ayrımcılıkla karşılaştıkları zaman verimlilikleri doğrultusunda ücret alamamaktadır. Beşeri Sermaye Teorisine göre, bireylerin çalışma yaşamından elde edecekleri toplam kazancı arttırmaları; eğitim, sağlık, iş arama ve göç yatırımına göre belirlenmektedir.

1.3. Beşeri Sermaye Yatırımı Türleri

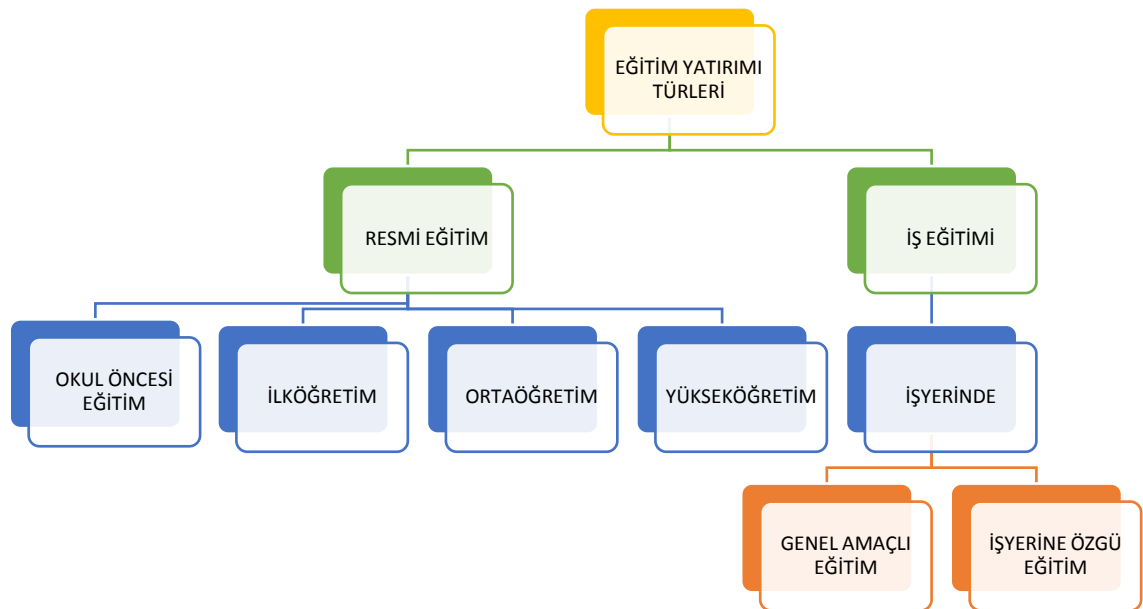
1.3.1. Eğitim: Resmi Eğitim ve İşbaşı Eğitimi

Beşeri sermaye yatırımı türleri içinde en önemlisi resmi eğitim ve iş eğitimidir (Becker, 1993:17). Resmi eğitim, beşeri sermaye kavramı üzerine çalışan birçok teorisyenin özellikle incelendiği bir olgudur. Smith'le başlayan eğitimin özel veya sosyal bir yatırım türü olduğu vurgusu, iktisatçılar tarafından bağlamsal bir düzleme oturtulmuştur. Günümüzde ise istatistiksel analizler ve fayda maliyet karşılaştırmaları ile eğitimin getirisi bağlamında incelenmektedir (Mincer, 1984: 196).

Smith'e göre, insanlar arasındaki yetenek farklılığının nedeni toplumdaki iş bölümünün bir sonucudur. Bireylerin hayatlarının başlangıcında, sanılan aksine daha az olan yetenek farkı, ilerleyen zamanda daha görünür olmaktadır. Buna göre bir hamal ile filozofu birbirinden ayıran fark yaradılıştan çok alışkanlıklar, gelenekler ve eğitimden kaynaklanmaktadır (Smith, 2014:17). Dolayısıyla bireyler arasında farkı öne çıkaran, eğitimle birlikte kişinin yaşamı boyunca geçirmiş olduğu süreçlerdir. Smith'in eğitim yaklaşımı ile Becker'ın eğitimin beşeri sermaye üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri örtüşmektedir. Bireyler, formel ve enformel eğitim yoluyla yeteneklerini; okulda, evde, işbaşı eğitiminde veya işgücü piyasasında iş değiştirerek geliştirmektedirler (Mincer, 1984: 196). Becker'a göre resmi eğitim sistemlidir ve uzmanlaşma sağlamaktadır. Resmi eğitimin dışında bireye beşeri sermaye ve kazanç sağlayan bir diğer eğitim, işletmeler tarafından verilen iş eğitimidir (Becker, 1993: 51).

Becker; işletmelerin, çalışanların verimliliğinin üretime katkısını göz ardı ettiklerini öne sürmüştü; birçok çalışanın yeni beceriler edinerek veya sahip oldukları becerilerde ustalaşarak verimliliklerini arttırdıklarını ifade etmiştir (Becker, 1993: 31). Bireyin çalışma yaşamında toplam kazancını arttıran unsurlardan biri; niteliğini arttırması, becerisini ve yeteneklerini geliştirmesidir. İşbaşı eğitiminin, eğitim süresince

işçiye maliyeti olmakla birlikte ileri dönemlerde fayda sağlayacak bir beşeri sermaye yatırımıdır (Biçerli, 2011: 266). İşbaşı eğitimi; genel amaçlı ve işyerine özgü olarak iki biçimde gruplandırılmıştır. Genel amaçlı eğitimde bireye kazandırılan nitelikler bir sektöre veya bir iş koluna yönelik ve aktarılabilirken; işyerine özgü eğitimde bireye, sadece o işletmede kullanabileceği beceriler kazandırılmaktadır. Genel amaçlı eğitimde işçinin verimliliği bütün işletmeler için arttırılmaktadır. Örneğin; tekstil fabrikalarında kullanılan bir makinenin operatörlüğü için eğitim alan bir işçi tüm tekstil fabrikalarında iş bulma imkânına sahip olabilmektedir. Diğer yandan işyerine özgü eğitim, sadece o işletmede kullanıldığından işçinin verimliliği işletme ile sınırlı kalmaktadır (Biçerli, 2011: 267).

Şekil 2. Beşeri Sermaye Teorisine Göre Eğitim Yatırımı Türleri

Kaynak: 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunundan ve 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunundan esinlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim yatırımının resmi eğitim bileşeni, okul öncesi eğitimi ile başlayıp yükseköğretimle tamamlanan süreçten oluşmaktadır (Şekil 2). Türkiye'deki günümüz eğitim sistemi 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre oluşturulmuştur. Kanununun 18. maddesine göre Türk milli eğitim sistemi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölüm üzerine kurulmuştur. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretime kapsarken; yaygın eğitim, örgün eğitim ile birlikte veya örgün eğitimin dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.

Frisvold'a göre (2016); daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler, düşük eğitim düzeyine sahip bireylerden daha sağlıklıdır. Cutler ve Lleras-Muney'in (2008) araştırmasında eğitim ve ölüm oranı, kalp hastalığı, diyabet, eksik iş günü, sigara ve alkol tüketimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (2008'den aktaran Fletcher ve Frisvold, 2016: 144).

Becker sağlık ve eğitimin birbirini desteklediğini ifade etmiş ve sigara tüketimini azaltmak, oy kullanma eğilimini arttırmak ve aile planlamasına katkı sağlamanın yanı sıra müzik, edebiyat ve spor benzeri alanlarda da bireylerin güdülenmesini arttırdığını öne sürmüştür (Becker, 1993: 21). Becker'a göre sağlık birçok yönden geliştirilebilir. Örneğin; çalışma çağındaki ölüm oranlarını düşmesi, gelir elde edilen süreyi uzatarak toplam kazancın arttırılmasını sağlamaktadır. Benzer şekilde sağlıklı beslenme bireye güç ve dayanıklılık sağlayarak onun üretken kapasitesini arttırmaktadır (Becker, 1993: 54).

Becker, çalışma koşullarının üretkenlik üzerindeki etkisi nedeniyle, işletmelere çalışanlarını sağlık kontrolleri, öğle yemeği verilmesi vb. unsurlarla desteklemesini; diğer yandan kaza ve ölüm oranları yüksek faaliyetlerden kaçınarak çalışanlarına sağlık yatırımı yapmalarını önermiştir. Dolayısıyla işletmeler sağlık yatırımı yaparak eğitim yatırımına benzer biçimde çalışanlarının verimliliklerini arttırmaktadır (Becker, 1993: 54). Sağlık hizmetlerine ulaşım ve sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları bireylere daha uzun yaşam süresi yanında, ileri yaşlara sağlıklı bir şekilde ulaşma ve artan hayat kalitesi seçeneği sunmaktadır (WHO, 2017: ix). Bununla birlikte, sağlık yatırımları; beşeri sermayenin oluşmasına zemin hazırlamakta ve işgücü verimliliğinin ve etkinliğinin arttırılmasına katkı sağlamaktadır. Sağlık yatırımları ekonomik yönü ile incelendiğinde ise nitelikli istihdam sağlama, yeni beceriler geliştirme, sosyal güvenliğe katkı sağlama, yeni teknolojiler yaratma ve inovasyon gibi sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayan alanlara etki etmektedir (WHO, 2017: 40). Bu bağlamda bireylerin değişen sosyal koşullara uyumu, eğitim etkinliklerine katılımı, zihin sağlığı, sosyal etkinliklerde gönüllü olması, teknolojiyi takip etmesi vb. ileri yaşlara sağlıklı ulaşabilmelerine bağlıdır (Netuveli ve Blane, 2008: 117).

Sağlık sadece bireylerin veya işletmelerin değil toplumsal refah açısından tüm devletlerin yatırım yapması gereken bir alandır. Üstelik geri kalmış ülkeler veya bölgeler için küresel iş birliği yapılması gerekmektedir. Çünkü bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere birçok hastalık bu coğrafyalardan dünyaya yayılabilmektedir. Bu durum da bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp küresel bir sorun haline dönüşmekte hem bireyler

hem de ülke ekonomileri açısından verimlilik ve kazanç kaybına neden olmaktadır (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021)³. Halk sağlığına yapılan harcamalar ülke nüfusunun sağlık düzeyini iyileştirmekle birlikte bazı durumlarda başlangıç yatırımlarından daha fazla kazanç sağlamaktadır. Yapılan yatırımların faydası uzun dönemde veya yatırım yapıldıktan yıllar sonra fark edilir olmakla birlikte; yatırım yapılan her '1 Dolar'ın '1 Dolar'dan fazla getiri sağladığı gözlemlenmiştir (McCullough, 2018: 4).

1.3.3. İş Arama

Neoklasik İktisat teorilerinden biri olan İş Arama Teorisine göre iş arama eylemi bir beşeri sermaye yatırımdır. Çünkü birey ne kadar uzun süre iş ararsa daha yüksek ücret teklifi ile karşılaşma olasılığı da artmaktadır (McCall, 1970: 114; Blau, 1992: 746). Neoklasik İktisatta bireysel işgücü arz eğrisi elde edilirken; bireyin işgücü piyasasına ilişkin tam ve mükemmel bilgiye sahip olduğu ve bilgiye ulaşma maliyetinin olmadığı kabul edilmektedir. Ancak gerçekte durum bundan farklıdır. Hem iş fırsatları hem de bireylerin nitelikleri hakkında bilgi eksikliği olduğundan iş arayanlar ile işverenler arasında bir eşleşmenin gerçekleşmesi zaman ve çaba gerektirmektedir (Ehrenberg ve Smith, 2012: 502).

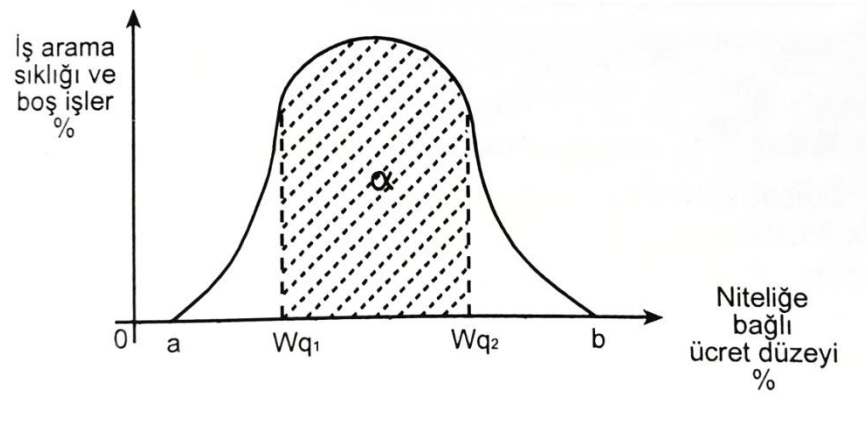
İş Arama Teorisinin temel amacı işler ve ücretler hakkında eksik ve yanlış bilgiye sahip bir bireyin davranışını incelemektir. İşgücü piyasasında, mevcut bilgiler yetersiz olduğundan iş arayan birey, emeğinin karşılığı için ödenen en yüksek ücreti bulmak için piyasayı incelemektedir (Cahuc vd., 2014: 254). Ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar (Kartal, 2010: 12), yaşanan coğrafya, açık iş sayısı iş arama süresini ve davranışı etkilemektedir (Ehrenberg ve Smith, 2012: 508-510).

İş arama süreci, bilgi toplamanın maliyetinin fazla olduğu bir dönem olmakla birlikte; süreç, bireylere fayda sağlayabilmektedir. Bireyin iş arama sıklığı en yüksek ücretli teklifle karşılaşma olasılığını arttırmaktır. Ancak bireyin, en yüksek ücretli teklifi ne zaman alacağına ilişkin belirsizlik söz konusudur. İş arayan birey bu süreçte ücret tekliflerine ve iş bulma süresine yönelik bir takım ipuçları elde etmektedir. Bu bağlamda birey, iş arama sürecinde elde ettiği bilgilerden yola çıkarak karşılaşabileceği ücret büyüklüğüne ilişkin tahminde bulunabilir. Birbirinden farklı, n sayıda ücret teklifi ve ücret teklifini alma olasılıkları da $P(W_1)$, $P(W_2)$, ..., $P(W_n)$ olduğunda, belirli bir

³ U.S. Bureau of Labor Statistics, Effects of COVID-19 Pandemic on Productivity and Costs Statistics, <https://www.bls.gov/covid19/effects-of-covid-19-pandemic-on-productivity-and-costs-statistics.htm> (05.05.2021).

ücret teklifinin olasılığı aşağıdaki gibidir (Mortensen, 1986: 853; Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 160; Faggian, 2014: 61):

$$P = W_1P(W_1) + W_2P(W_2) + \dots + W_nP(W_n) \quad (1)$$

a: Minimum nitelikler için ücret düzeyi

b: Maksimum nitelikler için ücret düzeyi

W_{q1} : Minimum ücret düzeyi (iş arayan birey bu ücret düzeyinin altında çalışmayı reddeder.)

W_{q2} : Maksimum ücret düzeyi

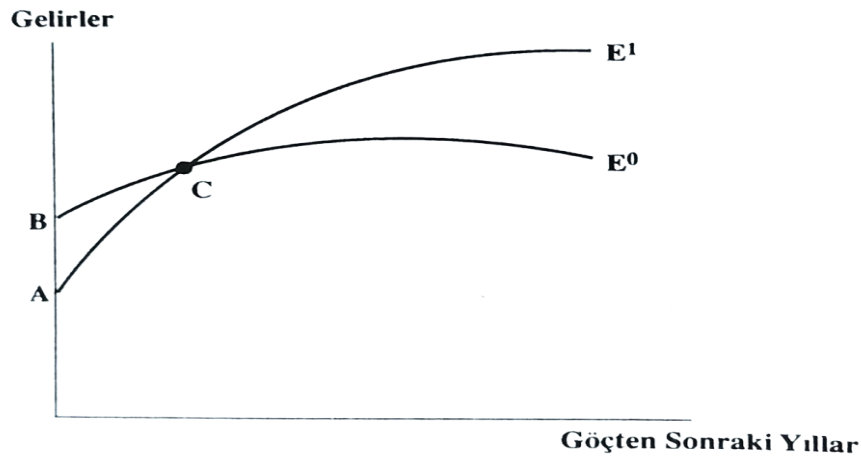
Grafik 3. İş Arama Sıklığı - Ücret İlişkisi

Kaynak: Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 161.

Yatay eksende bireyin niteliklerine bağlı olarak değişen ücret düzeyi, dikey eksende ise bireyin iş arama sıklığına bağlı olarak karşılaşılabileceği açık işlerin oranı/sıklığı verilmektedir. Birey, a ve b ücret düzeyleri arasında kalan işlerden α alanında olanları tercih etmektedir. Bireyin niteliğine uygun açık işleri bulma olasılığı iş arama sıklığına bağlı olduğundan α alanı arttıkça işsizlik süresi de azalmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 161). Ancak iş aramak maliyeli bir eylem olduğundan bireyin b ücret düzeyini yakalayana kadar iş aramaya devam etmesi rasyonel bir karar kabul edilmemektedir. Çünkü iş aramaya devam etmenin fırsat maliyeti bireyin potansiyel olarak alabileceği W_{q1} ve W_{q2} aralığındaki ücretlerden vazgeçmektedir. Bununla birlikte iş arama eyleminin yeterli sayıda açık iş olmayışı veya teklif edilen ücret düzeyinin düşük olması gibi nedenlerle olumsuz sonuçlanması bireyleri alternatif seçeneklere yönlendirebilir. Daha iyi iş fırsatları ve daha yüksek ücret düzeyleri ile karşılaşmak için birey göç kararı olarak farklı bir beşeri sermaye yatırımı yapabilir.

1.3.4. Emek Hareketliliği/Göç

Diğer beşeri sermaye yatırımı türlerinde olduğu gibi göçün de doğrudan ve dolaylı maliyetleri bulunmaktadır. Bireyin göç kararını etkileyen göçün fayda ve maliyeti gibi koşullardır. Göç edilmesi düşünülen yerin koşullarındaki iyileşme hem göçün net kazancını hem de göç etme olasılığını arttırırken; yaşanılan yerin ekonomik koşullarındaki iyileşme, göç etmenin net kazancını ve göç etme olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca göç etmenin maliyetinin artması, net göç kazancını ve göç etme olasılığını azaltmaktadır. Olasılıkların tamamı, bireyin yaptığı yatırımdan kazançlı çıkma olasılığı yüksek ise göç etme kararı vereceğini işaret etmektedir (Borjas, 2015: 371).

Grafik 4. Bireyin Göç Kararı

Kaynak: Biçerli, 2011: 286.

Bireyin göç kararına bağlı olarak elde edebileceği kazanç dikey ekseninde, göç sonrası geçen süre ise yatay ekseninde gösterilmektedir. Göç kararı alınmazsa elde edilecek kazanç profilini E_0 eğrisi; göç kararı sonrası kazanç profilini ise E_1 eğrisi temsil etmektedir. Göç kararıyla katlanılan maliyeti ABC alanı, elde edilecek kazancı ise E_1 ve E_0 eğrisi arasında kalan alan göstermektedir. ABC alanı göç kararı nedeniyle bireyin vazgeçtiği geliri göstermektedir. E_1CE_0 alanı ise göç kararının getirisidir (Biçerli, 2011: 286). Bireyin göçe ilişkin kararına göre elde edeceği gelir aşağıdaki iki formül ile ifade edilebilir.

$$Z^0 = \sum_{t=A}^{65} \frac{E_0}{(1+r)^{65-A}} \quad Z^1 = \sum_{t=A}^{65} \frac{E_1}{(1+r)^{65-A}} - C \quad (2)$$

Yukarıdaki toplam ifadelerinde A , bireyin içinde bulunduğu yaşı; r , iskonto oranını; t , belirli bir yılı ve C , göçün doğrudan maliyetlerini göstermektedir. Hesaplamalarda bireyin 65 yaşına kadar çalışma yaşamını sürdüreceği varsayılmıştır. Buna göre Z^0 , göç edilmediği durumda 65 yaşına kadar çalışacak bireyin elde edeceği gelirin bugünkü değerinin toplamını; Z^1 ise göç kararı alması durumunda elde edeceği gelirin bugünkü değerinin toplamını ifade etmektedir (Hamermesh ve Rees, 1988: 192'den akt. Biçerli, 2011: 287).

Beşeri sermaye yatırımı göç ilişkisini analiz eden McConnell vd. göre (2015: 265-266); iktisatçıların coğrafi hareketliliğe katkıda bulunmasının önemli bir yolu, beşeri sermaye göç modelinin geliştirilmesidir. Beşeri sermaye gelir getiren beceri, bilgi ve deneyimlerden oluştuğundan; mevcut gelirinden vazgeçerek fedakarlık yapan bireylere iktisatçıların yaşamları boyunca gelecekteki kazançlarını arttıracak öneriler sunmaları beklenmektedir.

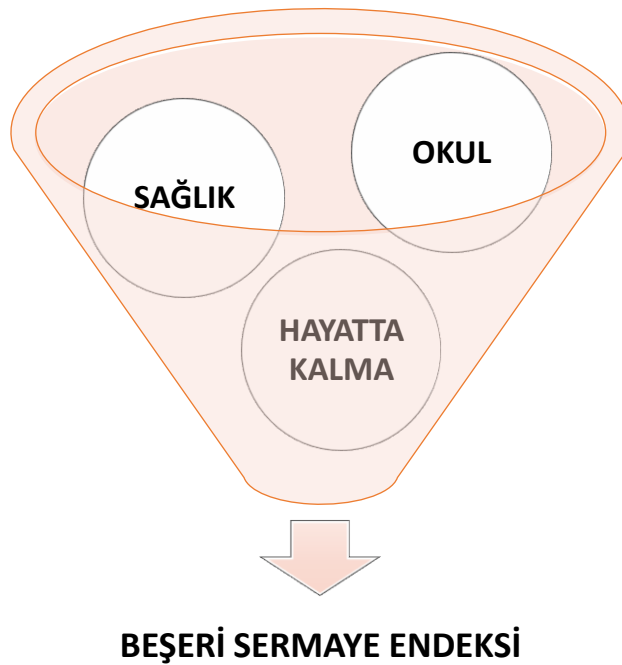
Beşeri sermaye yetenekleri, becerileri, yaşları, medeni halleri, cinsiyetleri, meslekleri ve işgücü piyasası durumları, tercihleri ve beklentileri, kimin göç ettiğini ve kimin gitmediğini de büyük ölçüde etkilemektedir. Bireyler arasındaki farklılıklar önemli bir unsurdur. Aynı ülkeden giden farklı bireyler, göç konusunda farklı eğilimler sergileyebilirler. Göç olasılığının yaşla birlikte azaldığı; eğitim düzeyine göre artış gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca Beşeri Sermaye Teorisine göre, göçmenler; başarı olasılığını arttırdığı için görece daha yetenekli olma eğilimindedir (Bauer ve Zimmermann, 1999: 16; Kurekova, 2011: 6).

1.4. Beşeri Sermaye Yatırımının Göstergeleri

Beşeri sermaye yatırımının birey açısından göstergesi artan kazanç, ülke açısından ise ekonomik büyümeye ve kalkınmadır. Beşeri sermayeyi, bir ülkenin veya bir ekonomin sahip olduğu toplam beşeri sermaye stoku olarak analiz eden Romer'a göre (1990: 99); toplam beşeri sermayesi büyük olan ekonomi daha hızlı büyümektedir. Yirminci yüzyılda kalkınmış ekonomisi olan ülkelerde, kişi başına düşen gelirden yaşanan hızlı artış söz konusu duruma örnek olarak gösterilmiştir. Beşeri sermayeyi doğurganlık ve aile büyüklüğü üzerinden analiz eden Becker vd. göre (1990: 35) beşeri sermaye yatırımı kararı ile aile büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda; birey sayısı daha az olan ailelerden oluşan toplumların, daha fazla beşeri

sermaye yatırımı yaptığı ve daha fazla ekonomik büyüme elde ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Beşeri sermaye kavramını kapsamlı olarak ele alan Dünya Bankası "*Beşeri Sermaye Projesi*"⁴ araştırmasında, ülkelerden topladığı verilerle beşeri sermaye endeksini hesaplamıştır. İlk kez 2018 yılında paylaşılan yeni beşeri sermaye endeksi ile amaçlanan, yetersiz yatırımlar sonucu ülkelerin ekonomik üretkenlikte yaşadıkları kaybı ölçebilmektir. Endeks; hayatta kalma, okul (okullaşma) ve sağlık⁵ göstergelerinin bileşenlerinden elde edilmiştir (World Bank, 2018a).

Şekil 4. Beşeri Sermaye Endeksinin Bileşenleri

Kaynak: World Bank, 2018a'dan esinlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Okul bileşeni okulda geçirilmesi beklenen süre ile uyumlaştırılmış test puanların alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Benzer şekilde sağlık bileşeninin de iki alt bileşeni bulunmaktadır. İlki sağlıklı büyümedir; çocuğun gelişimi sırasında sorun yaşamadan

⁴ Türkiye'deki bazı kurum ve kuruluşlar İnsan Sermayesi Projesi olarak da isimlendirmişlerdir. Projenin detayları için bkz. **World Bank, Open Knowledge Repository, Brief, The Human Capital Project**, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30498> (19.10.2019).

⁵**World Bank, Human Capital Index and Components, 2018**, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2018/10/18/human-capital-index-and-components-2018> (19.10.2019).

büyümesidir. Diğeri ise yetişkin hayatta kalma oranıdır; 15 yaşındaki bireylerin yüzde kaçının 60 yaşına kadar hayatta kalacağına ilişkin istatistiksel bilgiyi içermektedir (World Bank, 2018b: 4). Hayatta kalma bileşeni ise yeni doğan bir çocuğun okula başlama yaşına kadar hayatta kalma olasılığını ifade etmektedir; 5 yaş altı çocuk ölüm oranı ile ölçülmektedir (World Bank, 2018b: 3).

Beşeri Sermaye Endeksi; 1 en yüksek (en iyi) olmak üzere, 0 ve 1 arasında değer almaktadır. Bu aralıktaki değer ise bugün doğan bir çocuğun bulunduğu ülkedeki sağlık ve eğitim riskleri dikkate alındığında eğitim ve sağlık hizmetlerinden %100 yararlanması durumunda 18 yaşına geldiğinde sahip olacağı sermaye miktarını ölçmektedir⁶ (World Bank, 2018c). Türkiye, araştırmaya dahil edilen 157 ülke arasında 0,63 puanla 53. sıraya yerleşmiştir (World Bank, 2018c). Türkiye'de doğan bir çocuk eğitim ve sağlık hizmetlerinden tam olarak yararlanabilse bile, 18 yaşına geldiğinde üretkenliğinin %63 olacağı yani ekonomik potansiyelinin %37'sini gerçekleştiremeyeceği anlamına gelmektedir. Söz konusu durum hem bireyler hem de ülkeler için ekonomik kayıp kabul edilmektedir. Bireylerin verimliliğinin artırılabilmesi için Beşeri Sermaye Endeksinin tüm bileşenlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Dünya Bankası'na göre beşeri sermayenin kalkınma sürecinin çeşitli boyutları ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, emeğin verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi yönlendirmesi; ikincisi, tüm toplum kesimlerinin fayda elde edeceği kapsayıcı bir büyümeyi sağlaması ve üçüncüsü ise sosyal uyum ve kurumlara duyulan güvenin temelini oluşturmasıdır. Beşeri sermayesi ve fırsat eşitliği yüksek toplumlar sosyal açıdan daha uyumlu olduklarından karşılaştıkları karmaşık durumlarla daha kolay başa çıkmakta ve neticede daha yüksek refah seviyesine ulaşmaktadır (World Bank, 2020: 3).

Dünya Bankasının beşeri sermaye endeksini oluştururken kullandığı bileşenler aynı zamanda hem bireyler hem de ülkeler tarafından yatırım yapılan alanlardır. Diğer yatırımlar gibi beşeri sermaye yatırımının da maliyet ve kazanç boyutları bulunmaktadır. Söz konusu boyutlar aşağıda mikro ve makro anlamda daha detaylı ele alınmıştır.

⁶ World Bank, **If Countries Act Now, Children Born Today Could Be Healthier, Wealthier, More Productive**, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/if-countries-act-now-children-born-today-could-be-healthier-wealthier-more-productive> (19.10.2019).

1.4.1. Mikro/Bireysel Göstergeler

1.4.1.1. Karar Alma Kuralı

Karar alma kuralının temelinde fayda maliyet analizi bulunmaktadır. İktisatta yapılacak bir eylemin veya bir yatırımın marjinal faydasının marjinal maliyetinden yüksek olması durumunda gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Eğer marjinal maliyet marjinal faydadan daha yüksek ise yatırım kararından vazgeçilmesi gerekmektedir⁷. Yatırım kararı ekonomik açıdan uzun vadeli bir bakış açısıyla değerlendirilerek alınmalıdır. Beklenen maliyetin ve beklenen faydanın net bugünkü değerinin hesaplanmasının ardından faydanın maliyeti aşması durumunda yatırım kararının alınmasını sağlayan karar alma kuralıdır. Net faydanın yüksek olması yatırım kararı için uygun kriter olarak kabul edilmektedir (Rutherford, 2002). Dasgupta ve Pearce'a göre (1972: 19); fayda ve maliyeti (artıları ve eksileri) karşılaştırma fikri rasyonellik gibi sağlam bir temele dayanmaktadır. Çünkü karar verirken olumsuz etkileri olabilecek bir yatırımı kasıtlı olarak seçmek anlamsızdır.

Emeğin marjinal ürün geliri (MRP_L) ilave birim emeğin toplam gelirden meydana getirdiği değişimi göstermektedir. Emeğin marjinal ürünü (MP_L) ile marjinal gelirin (MR) çarpılması ile elde edilir (Ünsal, 2014: 603).

$$MRP_L = MP_L \times MR \quad (3)$$

Emeğin marjinal ürün değeri (MVP_L) ise malın fiyatı (P) ile emeğin marjinal ürününün (MP_L) çarpılması ile elde edilir.

$$MVP_L = MP_L \times P \quad (4)$$

Tam rekabet piyasasında fiyat marjinal gelire eşit olduğundan ($P=MR$), emeğin marjinal ürün değeri, marjinal ürün gelirine eşit olur. Dolayısıyla $MRP_L = MVP_L$ 'dir (Ünsal, 2014: 604).

Karar alma kuralı; beşeri sermaye yatırımı açısından incelendiğinde, iş arama ve eğitim yatırımı kararı ile doğrudan ilgilidir. Karar alma kuralına dayanan Stigler Modeline göre bireyin iş arama kararının süresini belirleyen iş aramanın marjinal

⁷Econport Economics Digital Library, Glossary, http://www.econport.org/econport/request?page=web_glossary&glossaryLetter=E, (10.09. 2020).

getirisi ile marjinal maliyettir. İş arama süresi boyunca marjinal maliyet arttığından, rasyonel olan birey getiri maliyetten büyük olduğu sürece iş aramaya devam edecektir. Marjinal maliyetin marjinal getiriye eşit olduğu noktada ise birey iş arama faaliyetini sonlandırarak kendisine teklif edilen işlerden en iyi olanı kabul edecektir (Karabulut, 2007: 67).

Birey eğitim yatırımı kararını verirken yine beklenen getiri ve maliyeti karşılaştırmaktadır. Ancak eğitim yatırımında maliyet ve getiriler farklı zamanlarda gerçekleştiğinden birbirinden farklıdır. Söz konusu farklılık eğitim yatırımının getirisinin uzun süreli olmasından kaynaklanmaktadır. Fayda ve maliyetleri karşılaştırabilmek için gelecekteki değerlerinin net bugünkü değere indirgenmesi gerekmektedir (Biçerli, 2011: 258). Karar alma kuralına göre, eğitim yatırımının net bugünkü değeri sıfırdan büyük olduğu sürece bireyin yatırım yapma kararı rasyoneldir (Biçerli, 2011: 261).

Bireyin eğitim yatırımı kararı alırken yapmış olduğu maliyet ve getiri analizi, resmi eğitimin yanında işbaşı eğitimi için de geçerlidir. Resmi eğitimlerini tamamlayan bireyler verimliliklerini arttırmak amacıyla işbaşı eğitimine devam etme kararı almaktadır. Mincer'a göre (1962: 50) resmi eğitimin belirli bir düzeyinden mezun olmak eğitim sürecinin tamamlandığı anlamına gelmemektedir. Çıraklık ve diğer işbaşı eğitimleri ile birey uzmanlaşmakta ve uzun süreli mesleki beceri kazanmaktadır. İşbaşı eğitimi, bireyin "*beşeri sermaye kapasitesinin önemli bir bileşeni*" ve "*beşeri sermayesinin en azından yarısı*" olarak tanımlanmıştır (Mincer, 1962: 73; Borjas, 2015: 311).

1.4.1.2. Maliyet Göstergeleri

Beşeri sermaye yatırımının bireyler açısından doğrudan ve dolaylı maliyetleri bulunmaktadır. Doğrudan maliyetleri harç ve kitap ücretleri ile eğitim malzemeleri için yapılan diğer harcamalar oluşturmaktadır. Dolaylı maliyeti ise eğitimin zaman alan bir yatırım unsuru olmasıdır. Birey eğitim almak yerine çalışıyor olsaydı ne kadar kazanç elde edebileceği göz önünde bulundurularak fırsat maliyeti hesaplanmaktadır. Bununla birlikte eğitim, zor ve genel olarak sıkıcı bir süreç olarak değerlendirildiği için psikolojik maliyeti de bulunmaktadır (Mincer, 1958: 284; Ehrenberg ve Smith, 2012: 280). Bireyin eğitim harcamalarının yanı sıra göç, sağlık harcamaları ve iş arama kararı birer maliyet unsurudur.

Göçün ekonomik etkisi göç eden işgücü ile yerli işgücünün nitelikleri arasındaki farklılıklara bağlıdır (Borjas, 2014: 8). Bu nedenle göç kararının verilmesinde etkili olan

unsur ücret farklılığının yanı sıra bireye net ekonomik avantajlar sağlamasıdır. Bireylerin becerilerinden kaynaklanan farklılıkların ücretlerde de farklılaşmaya neden olması muhtemeldir (Hicks, 1963: 76). Göç maliyetli bir yatırımdır ve bu maliyetler kişiden kişiye değişmektedir. Göçün maliyeti, doğrudan harcamaları (ulaşım vb.), vazgeçilen kazançları (göç sonrası işsizlik döneminin fırsat maliyeti) ve psikolojik maliyetleri (aileyi ve arkadaşları geride bırakmanın getirdiği uyumsuzluk gibi) içermektedir (Borjas, 2014: 10).

1.4.1.3. Kazanç Göstergeleri

Beşeri Sermaye Teorisinin eğitime yapılan yatırımın bireye kazanç sağlayacağı varsayımı; bireylerin sahip olduğu eğitim düzeyi ile kazançları karşılaştırılarak doğrulanabilir. Kumaş ve Çağlar'ın (2017: 73) özel hizmet sektöründe istihdamın kalitesini ölçen araştırması, eğitim düzeyi ile ücret arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Söz konusu çalışmada, okul bitirmeyen bireylerin esas işlerinden elde ettikleri ortalama gelirleri 915,61 TL olurken; lise mezunlarında 1350 TL, ön lisans ve lisans mezunlarında ortalama gelir 2169,5 TL'dir. Bu bağlamda beşeri sermaye yatırımının, bireylerin kazançlarını arttırdığı görülmektedir.

Becker'ın vurguladığı eğitim düzeyi ile bireyin kazancı arasındaki doğrusal ilişkiyi TÜİK'in 2018 yılında yaptığı Kazanç Yapısı Araştırması⁸ da desteklemektedir. Araştırma bulgularına göre, bireylerin aylık ortalama brüt ücreti 'ilkokul ve altı' eğitim düzeyinde 2,851 TL; 'lise' düzeyinde 3,011 TL; 'yüksekokul ve üzeri' eğitim düzeyinde ise 5,778 TL olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada meslek gruplarına göre aylık ortalama brüt ücretlere de yer verilmektedir. Buna göre; 'yöneticiler' 9,790 TL ve 'profesyonel meslek mensupları' 5,920 TL ile en yüksek ücret düzeyine sahip olurken, 'nitelik gerektirmeyen meslekler' grubunda bulunanlar 2,644 TL ile en sonda yer almaktadır (TÜİK, 2019).

TÜİK'in 2020 yılında yaptığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması da Kazanç Yapısı Araştırması ile benzer bulguları ortaya koymuştur (Tablo 1). Araştırma bulgularına göre; bireylerin esas işlerinden elde ettiği yıllık ortalama gelir bitirmiş oldukları eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında yükseköğretim mezunları en yüksek

⁸TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması, 2018,

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Kazan%C3%A7%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi.\(12.11.2020\).](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Kazan%C3%A7%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi.(12.11.2020).)

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Kazan%C3%A7%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi.\(12.11.2020\).](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Kazan%C3%A7%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi.(12.11.2020).)

gelire sahipken, okur-yazar olmayanlar ve bir okul bitirmeyenler en düşük gelir düzeyinde yer almaktadır (TÜİK, 2021).

Tablo 1. Eğitim Durumuna Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL)

Eğitim Düzeyi	2019	2020
Okur-yazar olmayan	14.129	16.785
Bir okul bitirmeyen	18.279	22.936
Lise altı eğitimli	26.833	32.838
Lise ve dengi okul	34.115	41.855
Yükseköğretim	51.888	63.085

Kaynak:TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (20.12.2021).

Aynı araştırmada eğitim düzeyine göre yoksulluk oranı da incelenmiş ve en yüksek yoksulluk oranına okur yazar olmayanların; en düşük yoksulluk oranına yükseköğretim mezunlarının sahip olduğu görülmüştür. Buna göre, okur yazar olmayanlar yükseköğretim mezunlarından yaklaşık on kat daha yoksuldur. Bu bağlamda eğitim süresinin uzunluğu ile bireylerin kazançları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

1.4.1.4. Eksik İstihdam

Eksik istihdam geniş çerçevede ele alındığında bir ülkede istihdamda olan işgücünün tam kapasite ile kullanılamaması olarak tanımlanmaktadır. Neoklasik iktisada göre tam istihdam, bir ülkede işgücü de dahil bütün kaynakların kullanılabilirdiği durumu ifade etmektedir. Eksik istihdam kavramını ortaya çıkaran ise işgücü tam olarak kullanılsa bile işgücünün niteliklerinin ve becerilerinin etkin olarak kullanılamamasıdır (Dikmen, 2021: 212). Eksik istihdama ilişkin genel kabul gören tanım, ILO'nun 1998'de 16. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansındaki tanımıdır. Buna göre eksik istihdam, istihdam edilen nüfusun üretken kapasitesinin eksik kullanımınıdır. Bu işgücündeki bireyler alternatif bir istihdam durumu için gereken yeteneğe ve çalışma isteğine de sahiptir (ILO, 1998)⁹. Konferansta, eksik istihdam için zamana dayalı eksik istihdam ve yetersiz istihdam ayrımı benimsenmiştir. Zamana dayalı eksik istihdam kavramı çalışma saatlerinin işgücü için yetersiz olduğunu; yetersiz istihdam ise mesleki

⁹ILO, The Sixteenth International Conference of Labour Statisticians, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087487.pdf (12.11.2021).

beceri, gelir, uzun çalışma saatleri ve güvencesiz işlere ilişkin uyumsuzlukları ifade etmektedir. Her iki kavram da işgücünün kapasitesinin yetersiz kullanımını yansıtmaktadır (ILO, 2003: 56).

TÜİK, ILO'nun tanımlamalarından yola çıkarak zamana dayalı eksik istihdamı; "*referans haftasında istihdam olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde toplam olarak 40 saatten daha az süre ile çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışma başlayabilecek olan kişilerdir*" olarak tanımlarken yetersiz istihdamı; "*zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak koşuluyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve böyle bir iş bulduğu takdirde 2 hafta içinde çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir*" biçiminde tanımlamıştır (TÜİK, 2021: 11).

Eksik istihdam bireylerin gelir düzeyini ve yaşam memnuniyetini etkilemekle birlikte ülkeler açısından da olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Wilkins, eksik istihdamın sonuçlarını incelediği çalışmasında işgücünün eksik kullanımının ölçüsü olarak işsizlik oranının kabul edilmesini eleştirmekte ve bunun hatalı bir argüman olduğunu eksik istihdamın ekonomik ve sosyal bir sorun olduğunu öne sürmektedir. Ekonomik kaynakların etkin kullanılmamasının bireyleri olumsuz etkilemekle birlikte ekonomi politikaları üzerinde de olumsuz etkileri olduğunu ifade etmektedir (Wilkins, 2007: 265). Beşeri sermayenin etkin kullanılmaması verimlilikte yol açtığı kayıplarla bireylerin kazançlarında, ülkelerin ise ulusal gelirlerinde düşüşlere neden olmaktadır. Aşağıda beşeri sermayenin yatırımının makro düzeyde maliyet ve kazanç göstergeleri ele alınmıştır.

1.4.2. Makro Göstergeler

"*Bir ekonominin üretim kapasitesi kaynaklarının nicelik ve niteliğine ve ulaştığı teknolojik düzeye dayandığından, ekonomik büyüme üretim kapasitesinin bu belirtenlerin genişletilmesi ve geliştirilmesi sürecini içerir*" (Peterson, 1976: 387'den aktaran Yardımcı, 2006: 98). Ekonominin en önemli kaynaklarından birisi de emektir. Emeğin nicelik ve niteliğindeki artışlar da ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Neoklasik büyüme modeli olan İçsel Büyüme Modelinin yeni dönem çalışmalarının Romer'ın 1986 yılındaki çalışması ile başladığı düşünülmektedir (Yardımcı, 2006: 99). Dinopoulos ve Şener'e göre (2007: 2) '*içsel (endogenous)*' kavramı ile ekonomik birimlerin amaç fonksiyonlarını en yükseğe çıkarmak için geliştirdikleri bilinçli

faaliyetleri ifade etmektedir. Romer'ın (1986) yaklaşımı ile beşeri sermayenin fonksiyonları toplumsal faydayı diğer bir ifade ile marjinal ürün değerini arttırmaktadır. Dolayısıyla nitelikli her ek beşeri sermaye ekonomik büyümeye, kalkınmaya, refah artışına katkı sağlayacağını söyleyebilmek mümkündür. Çakmak ve Gümüş'e göre (2005: 63); *"beşeri sermayeye dayalı içsel büyüme modelleri kullanılarak yapılan çalışmalarda, beşeri sermayenin doğrudan bir üretim faktörü olmaktan ziyade, diğer üretim faktörlerinin verimliliğini artırmak suretiyle pozitif dışsallık yaratarak ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır."*

Dünya Bankası, ülkeleri kalkınma düzeylerine göre sıralarken parasal ve parasal olmayan birtakım ölçütler kullanmaktadır. Parasal ölçütler; kişi başı ulusal gelir, kişi başı yıllık büyüme, mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı, askeri harcamalar, vergi gelirleri ve benzerleridir. Parasal olmayan ölçütler ise; ilköğretime kayıtlılık, ortaöğretime kayıtlılık, doğum oranları, doğumda hayat beklentisi, aşılama, eğitilmiş sağlık personelinin katıldığı doğumlar, doğurganlık oranı, nüfus, nüfus yoğunluğu, net göç, orman alanları, kişi başı karbondioksit emisyonu, kişi başı elektrik tüketimi, kişi başı enerji tüketimi ve benzerleridir (World Bank, 2021)¹⁰.

Parasal ve parasal olmayan ölçütler ile yapılan değerlendirme az gelişmişliğin tanımlanmasında en çok kullanılan yöntemdir. Bu yaklaşımla tüm ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre sınıflanmaktadır. Alt sıralarda yer alan ülkeler az gelişmiş ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Taban ve Kar, 2015: 10).

Bu bölümün alt başlıklarında beşeri sermaye yatırıma ilişkin maliyet ve kazancın makro göstergeleri, Dünya Bankası'nın kullanmış olduğu kalkınma göstergeleri temelinde ele alınmıştır. Dolayısıyla beşeri sermaye yatırıma doğrudan veya dolaylı olarak etkisi olduğu düşünülen göstergeler incelenmiştir.

1.4.2.1. Maliyet Göstergeleri

Beşeri sermaye yatırımının maliyet göstergeleri, eğitim ve sağlığa yapılan yatırımların yanı sıra göç politikaları harcamaları ve iş arama ve aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarına yönelik harcamalar olarak ele alınmıştır. Kim ele almış? Beşeri sermaye endeksi (BSE) ülkeler arası karşılaştırma yapmak için bir parametre olarak kullanılmaktadır (Bakınız 1.5.başlığı). OECD ülkelerinde öğrenci başına yapılan

¹⁰World Bank, DataBank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Type/TABLE/preview/on#> (24.05.2021).

harcamalar ülkelerin BSE sıralamasında kullanılmakta ve ülkelerin beşeri sermaye yatırımlarının başarısı hakkında veri oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına İlk ve Ortaöğretim Harcamaları (USD)

Ülke	BSE Sıra	BSE Puanı	2015 Yılı Harcaması	% GSYH
Güney Kore	2	0.84	11,688.4	3.982
Japonya	3	0.84	10,167.3	2.686
Finlandiya	5	0.81	10,025.5	4.003
İrlanda	6	0.81	8,671.0	2.650
Avustralya	7	0.80	10,766.4	3.921
İsveç	8	0.80	11,052.2	3.646
Hollanda	9	0.80	10,960.1	3.633
Kanada	10	0.80	10,467.8	3.504
Almanya	11	0.79	10,863.4	2.996
Avusturya	12	0.79	13,930.8	3.122
Birleşik Krallık	15	0.78	11,028.1	4.361
Norveç	18	0.77	14,353.3	4.636
Yeni Zelanda	21	0.77	9,265.7	4.548
Fransa	22	0.76	9,897.2	3.743
ABD	24	0.76	12,424.3	3.514
Türkiye	53	0.63	3,714.8	3.129

Kaynak: OECD, **Indicators, Public spending on education**, <https://data.oecd.org/eduresource/public-spending-on-education.htm#indicator-chart> (16.08.2020).

Ülkelerin ulusal gelirlerinden ilk ve ortaöğretime ayırdıkları pay büyük farklılıklar sergilememekle birlikte BSE sıralamalarında farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Benzer durum ülkelerin yükseköğretim harcamaları için de geçerlidir (Tablo 3). Söz konusu farklılaşmanın BSE'yi oluşturan bileşenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin; eğitimde kalma süreleri daha kısa ise bir başka ifade ile eğitimi erken terk etme oranları artıyorsa BSE puanı da düşmektedir. Bunun yanı sıra sosyo-ekonomik koşullar, işgücü piyasası uygulamaları gibi unsurların da farklılaşma meydana getirmesi mümkün olabilmektedir.

Tablo 3. OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına Yükseköğretim Harcamaları (USD)

Ülke	BSE Sıra	BSE Puanı	2015 Yılı Harcaması	% GSYH
Güney Kore	2	0.84	10,108.9	1.815
Japonya	3	0.84	19,289.2	1.388
Finlandiya	5	0.81	17,591.2	1.726
İrlanda	6	0.81	13,229.4	0.819
Avustralya	7	0.80	20,344.2	2.034
İsveç	8	0.80	24,417.4	1.619
Hollanda	9	0.80	19,286.2	1.725
Kanada	10	0.80	Bilgi yok	2.448
Almanya	11	0.79	17,035.6	1.224
Avusturya	12	0.79	17,555.2	1.742
Birleşik Krallık	15	0.78	26,320.1	1.868
Norveç	18	0.77	20,973.0	1.739
Yeni Zelanda	21	0.77	15,165.7	1.756
Fransa	22	0.76	16,144.8	1.464
ABD	24	0.76	30,003.2	2.576
Türkiye	53	0.63	8,900.7	1.653

Kaynak: OECD, Indicators, Public spending on education, <https://data.oecd.org/eduresource/public-spending-on-education.htm#indicator-chart> (16.08.2020).

BSE sıralamasında ilk sırada yer alan Singapur'un¹¹ 20 yıl içinde toplam eğitim harcamaları iki katından fazla artmıştır. Yükseköğretim harcamalarında ise artış iki buçuk kattan fazladır (Tablo 4).

Tablo 4. Singapur'un Kamu Eğitim Harcamaları (Bin Dolar)

Harcamalar	2000	2010	2015	2019
Toplam Harcamalar	5,867,507	9,875,445	11,934,956	12,830,300
Yükseköğretim Harcamaları	1,506,313	3,554,419	4,302,171	4,191,866

Kaynak: Singapore Department of Statistics, Public Spendings <https://www.tablebuilder.singstat.gov.sg/publicfacing/createDataTable.action?refId=15204> (20.05.2021).

Ulusal gelirden ayrılan paylar benzerlik gösterirken ülkeler arasında oluşan bu farklılaşma BSE puanı ve sıralamasının sadece ulusal gelirden ayrılan pay ile açıklanamayacağını ve birçok değişkenden etkilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte hem beşeri sermayeyi hem de beşeri sermaye yatırımının getirisini tam ve doğru olarak ölçmenin kolay olmadığına ilişkin ipuçları vermektedir. Bu bağlamda ülkeler

¹¹World Bank, Human Capital Index and Components, 2018, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2018/10/18/human-capital-index-and-components-2018> (12.07.2020).

arasındaki BSE farklılaşmasının nedenini belirlemeye ışık tutabileceği düşünülen kişi başı sağlık harcamalarına ulaşılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. OECD Ülkelerinde Kişi Başı Sağlık Harcamaları (USD)

Ülke	BSE Sıra	BSE Puanı	2015	2017
Güney Kore	2	0.84	2,490.5	2,809.3
Japonya	3	0.84	4,516.9	4,392.9
Finlandiya	5	0.81	3,993.2	4,238.6
İrlanda	6	0.81	4,296.9	4,743.0
Avustralya	7	0.80	4,381.0	4,710.6
İsveç	8	0.80	5,002.1	5,318.1
Hollanda	9	0.80	4,928.4	5,263.8
Kanada	10	0.80	4,610.2	5,155.3
Almanya	11	0.79	5,294.6	6,010.6
Avusturya	12	0.79	4,944.8	5,360.4
Birleşik Krallık	15	0.78	3,828.3	4,126.3
Norveç	18	0.77	5,728.3	6,075.5
Yeni Zelanda	21	0.77	Bilgi yok	Bilgi yok
Fransa	22	0.76	4,678.7	5,056.9
ABD	24	0.76	9,498.3	10,212.7
Türkiye	53	0.63	1,040.4	1,187.5

Kaynak: OECD, **Indicators, Health Spending**, <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm> (16.08.2020).

OECD'nin kişi başı sağlık harcamaları verilerine göre, sağlık harcamaları yapan ülkeler arasında Türkiye ve ABD'nin farklılaştığı görülmektedir. ABD'de kişi başı sağlık harcamalarının yüksek olmasını, özel sağlık harcamalarının¹² yüksek olmasından¹³ kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile diğer ülkelerden daha yüksek bir paya sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre 2015 yılında Birleşik Krallıkta kişi başı özel sağlık harcaması 887.67 Dolar olurken; ABD'de 4,679.18 Dolar olarak gerçekleşmiştir¹⁴. Ayrıca ABD'de sağlık hizmetlerinin maliyeti de gelişmiş ülkelere göre iki kat daha fazladır (Mills, 2016: 1). Türkiye'de ise kamunun ve özel sektörün sağlık harcamaları yıllar itibariyle artış göstermekle birlikte diğer ülkelere kıyasla

¹²Centers for Medicare and Medicaid Service, **National Health Expenditure Data, NHE Fact Sheet**, <https://www.cms.gov/Research-Statistics-Data-and-Systems/Statistics-Trends-and-Reports/NationalHealthExpendData/NHE-Fact-Sheet> (22.05.2021).

¹³Congressional Research Service, **U.S. Health Care Coverage and Spending**, <https://fas.org/sfp/crs/misc/IF10830.pdf> (22.05.2021).

¹⁴World Bank, **Domestic Private Health Expenditure Per Capita (current US\$) - United States, United Kingdom**, https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.PVTD.PC.CD?name_desc=true&locations=US-GB (02.06.2021).

düşüktür. TÜİK'in 2019 yılı verilerine göre toplam sağlık harcamalarının %78'i devlet bütçesinden karşılanmıştır¹⁵. Sağlık yatırımının BSE puanı üzerindeki etkisi bağlamında incelendiğinde diğer ülkelere göre daha az sağlık yatırımı yapan Türkiye'nin sıralamanın sonunda (Tablo 5) yer almaktadır.

Beşeri sermaye yatırımının bir diğer makro göstergesi kazançtır. Ekonomik büyümeyi sağlayan ulusal gelirin artması, kişi başı gelirin artması, istihdam oranı ve istihdama katılma oranlarının artması buna karşılık düşük işsizlik oranları ülkelerin beşeri sermaye yatırımının maliyetine katlanmalarına karşılık elde ettikleri kazaca ilişkin makro göstergelerdir.

1.4.2.2. Kazanç Göstergeleri

Beşeri sermaye yatırımının kazanç göstergeleri parasal ve parasal olmayan ölçütleri kapsamaktadır. Ulusal gelir, kişi başına ulusal gelir güçlü göstergeler olmakla birlikte daha çok ekonomik büyümeye ilişkin bilgiler içermektedir. Ancak kalkınma göstergeleri bir ülkeye ilişkin daha detaylı bilgiler sağlamaktadır. Ülkelerin ekonomileri hızlı bir şekilde büyüye bile yapılan yatırımların geri dönüşü zaman almaktadır. Dolayısıyla parasal olmayan ölçütlerin de analizlere dahil edilmesi daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Bu bağlamda beşeri sermaye yatırımının kazanç göstergeleri; gelire ilişkin göstergeler ile birlikte BSE'yi de oluşturan eğitime kayıtlılık, ortalama eğitim süresi, ortalama yaşam süresi beklentisi ve benzerlerinden oluşmaktadır.

Beşeri sermaye yatırımının getirisine yönelik bilgi sağlayan veriler, işgücü istatistikleri ve kişi başı ulusal gelirdir (Tablo 6). 2019 yılına ait istihdam, işgücüne katılma ve işsizlik oranları ile aynı yıla ait kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verileri kullanılmıştır. Seçilen OECD ülkelerinin BSE'si Türkiye'den yüksektir¹⁶. Ayrıca; Türkiye, İtalya, İspanya ve Yunanistan dışında kalan ülkeler 2018 PISA sonuçlarına göre okuma, matematik ve fen alanlarındaki skorları ile daha üst başarı seviyesinde yer almaktadır (OECD, 2019: 6-8).

¹⁵ TÜİK, Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2019, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamaları-Istatistikleri-2019-33659> (02.06.2021).

¹⁶BSE sıralaması için bakınız World Bank, Human Capital Index and Components, 2018, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2018/10/18/human-capital-index-and-components-2018> (02.12.2021).

Tablo 6. OECD Ülkelerinde İşgücü Verileri ve Kişi Başı Ulusal Gelir (2019)

Ülke	İstihdam(%) ¹⁷	İşgücüne Katılma Oranı (%) ¹⁸	İşsizlik (%) ¹⁹	Kişi başı GSYH (\$) ²⁰
Türkiye	50,3	58,5	13,7	9.121,515
Yunanistan	56,1	68,4	17,3	19.133,758
İtalya	59	65,7	9,9	33.641,634
İspanya	63,3	75	14,1	29.555,316
Güney Kore	66,8	69,5	3,8	31.936,796
OECD	68,7	72,8	5,4	39.552,662
İrlanda	69,5	72,9	5	80.816,616
ABD	71,4	74,1	3,7	65.279,529
Finlandiya	73	78,4	6,7	48.628,642
Kanada	74,2	78,7	5,7	46.338,341
Danimarka	75	79,1	5,1	59.775,735
Avusturya	75,3	77,1	4,8	50.114,401
Norveç	75,3	78,3	3,7	75.719,753
Almanya	75,7	79,2	3,1	46.794,899
Birleşik Krallık	76,2	78,8	3,8	43.070,498
İsveç	77,1	82,9	6,8	51.939,430
Yeni Zelanda	77,5	80,9	4,1	42.755,216
Japonya	77,7	79,5	2,4	40.777,609
İsviçre	80,5	84,3	4,4	85.334,519

Kaynak: OECD, 2021; World Bank, 2021.

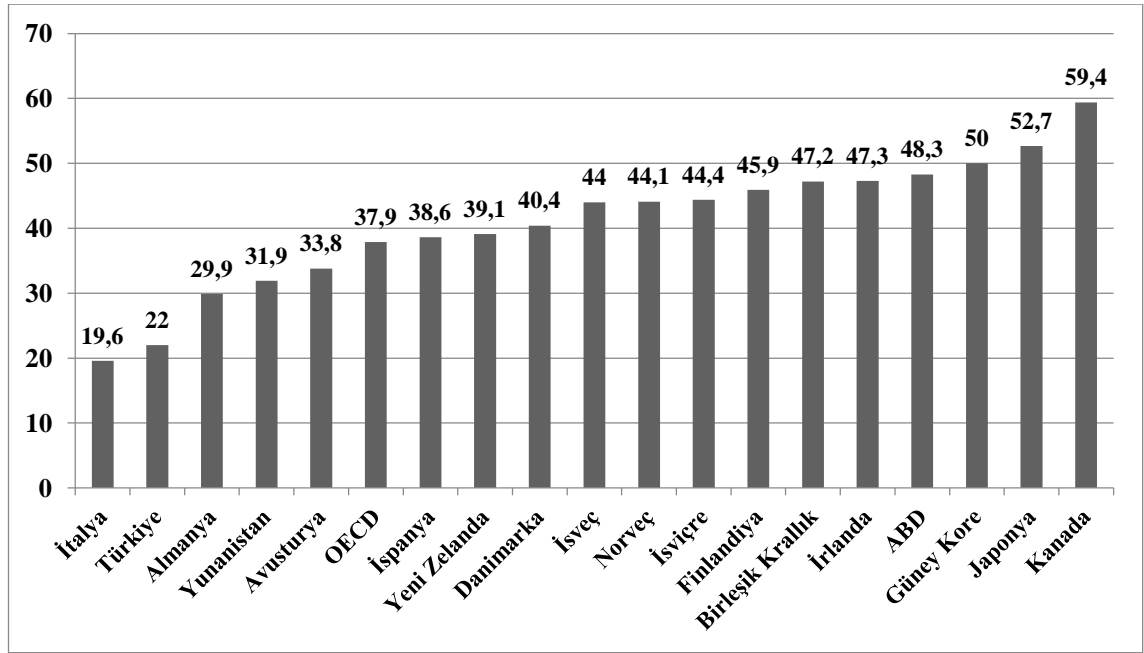
Türkiye örnek OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, istihdam ve işgücüne katılma oranı ve kişi başı ulusal geliri en düşük olan ülkedir (Tablo 6). Türkiye'nin kişi başı ulusal geliri, OECD ortalamasının dörtte birinden daha azdır. Eğitimde geçirilen süre ve kazanç ilişkisi düşünüldüğünde, Türkiye'de yükseköğretim mezunu sayısının İtalya dışındaki ülkelere göre daha düşük olması (Grafik 5), toplam ulusal gelirin ve nüfusa bölünen kişi başı gelirin düşük olmasının nedeni olarak gösterilebilir.

¹⁷ **OECD, Indicators, Employment Rate,** <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart> (02.12.2021).

¹⁸ **OECD, Indicators, Labour Force Participation Rate,** <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm#indicator-chart> (02.12.2021).

¹⁹ **OECD, Indicators, Unemployment Rate,** <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> (02.12.2021).

²⁰ **World Bank, GDP Per Capita (current US\$),** <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&start=2019> (04.12.2021).

Grafik 5. OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Mezun Oranı , 2019 (25-64 yaş)

Kaynak: OECD, Education Statistics, Adult Education Level, <https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm> (03.12.2021).

Beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu Denison (1962), Mincer (1984) ve Becker vd. (1990) çalışmalarında ifade edilmiştir. Beşeri sermaye yatırımı zaman alan ve etkileri uzun dönemde görülebilir hale gelen bir yatırım türüdür. Türkiye özelinde yapılmış birçok araştırma beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Kar ve Ağır, 2003; Çakmak ve Gümüş, 2005; Serel ve Masatçı, 2005; Kadınlar ve Şimşek, 2010; Yaylalı ve Lebe, 2011; Çetiner ve Çelik, 2021).

Bu başlık altında Ortodoks İktisadın varsayımlarına göre belirlenen beşeri sermaye kavramı, göstergeleri ve yatırım türleri incelenmiştir. Beşeri Sermaye Teorisine göre birey eğitim, göç, sağlık ve iş arama gibi beşeri sermaye yatırımı kararlarını bağımsız ve akılcı biçimde almaktadır (Homo economicus - rasyonel insan). Ancak Heterodoks İktisatçıların iddia ettiği gibi beşeri sermaye yatırımı kararını diğer bir ifade ile kazancı en çoklaştıracak ve maliyeti en azlaştıracak yatırım kararlarını etkileyen ekonomik koşullar, toplumsal normlar, kültürel değerler gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu bağlamda tezin Beşeri Sermaye Teorisinin iddiasını bütüncül bir yaklaşım ile analiz etme amacına uygun biçimde Heterodoks İktisat açısından teorinin eleştirisi incelenmiştir.

1.5. Beşeri Sermaye Teorisinin Eleştirisi

Bu bölümde Beşeri Sermaye Teorisine ve bireyin beşeri sermaye yatırımının getirisine yönelik eleştiriler Monetarist İktisat, Kurumcu ve Yeni Kurumcu İktisat, Feminist İktisat ve Radikal Marksist İktisat açısından ele alınmıştır. Ayrıca Kurumcu İktisatçıların işgücü piyasası koşulları veya ayrımcılık gibi nedenlerle beşeri sermaye yatırımının bireye her koşulda kazanç sağlayamayacağı iddialarının dayanağı olan Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisi ve İstatistiksel Ayrımcılık Modeli de eleştiriler kapsamında incelenmiştir.

1.5.1. Monetarist İktisat

1929 ekonomik krizi sonrası Keynesyen para politikalarına tepki olarak ortaya çıkan Monetarist İktisadın öncülerinden kabul edilen ve Miktar Teorisini²¹ matematiksel bir formül olarak ifade eden (Landreth and Colander, 2001: 431) Fisher'a göre, üretim sürecinde tüm sermaye türleri içinde "*en esnek*" olan beşeri sermayedir. Birçok işi yapabilen birey, kısa veya uzun dönemde verimliliğinin getirisini elde etmektedir (1930: 69).

Teorinin diğer öncülerinde olan Friedman ve Kuznets (1945), beşeri sermaye yatırımının getirisinin fiziksel sermayenin getirisinden yüksek olduğunu savunmuştur (1945'ten aktaran Barr, 2014: 1). Friedman, devletin gereksiz ve zararları müdahalelerini eleştirmiş ve devletin; insanların çalışma arzularını ve girişimlerini kırarak köleliğe ve iktisadi gerilemeye neden olduğunu savunmuştur (Turanlı, 2017: 202). Servetin beşeri ve beşeri olmayan biçiminde ikiye ayrılması işgücünün verimliliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Monetaristler, beşeri sermayenin temelini oluşturan verimlilik kazanç ilişkisine vurgu yapmışlardır.

1.5.2. Kurumcu ve Yeni Kurumcu İktisat

İktisat yazınında kurumcu/kurumsal iktisat; neoklasik iktisattan farklı olarak ekonomik sistemlerin ve süreçlerin temelinde bireyler yerine kurumların bulunduğunu ve bireylerin ekonomik kararlarını kurumların etkisinden bağımsız alamayacağını (Demir, 1996: 64) ve iktisadın temel inceleme biriminin grup davranışları ve süreçler

²¹ $MV=PT$ özdeşliği ile ifade edilmiştir. M, paranın miktarını; V, paranın dolaşım hızını; P, fiyatlar genel düzeyini; T ise işlem hacmini ifade etmektedir (Landreth ve Colander, 2001: 431).

olduğunu iddia eden bir yaklaşımdır (Demir, 1996: 70). ABD'de 1920'lerde ortaya çıkan Kurumcu iktisadın günümüzdeki uzantısı Yeni Kurumcu/Kurumsal iktisattır. Kurumcu iktisatçılara göre; iktisadi olaylar ile bireylerin iktisadi davranışları, yaşadıkları toplumun sosyal, siyasal, kültürel etkilenecek biçimlenir (Seyidoğlu, 2002: 376; Derya, 2017: 1095). Aynı zamanda Kurumcular daha teknik boyutta ilerleyen entelektüel ve soyut ekonomik tartışmalar yerine, somut ekonomilerin incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Kurumcu iktisatçılar, yerleşik iktisattan farklı olarak, iktisadi davranışı zam an ve mekan ilişkilendirerek açıklamış ve yerleşik iktisadın, faydayı en çoklaştıran ve maliyeti en azlaştıran iktisadi davranış görüşünün aksine ekonomiyi, toplumun hayatını devam ettirmesinin yöntemi olarak yorumlamıştır.

Kurumcu iktisatçılar, ekonomik karar ve koşulların *ceteris paribus* (diğer bütün koşullar sabitken) yaklaşımı ile analiz edilemeyeceği antitezini geliştirmiştir. Bu noktada, *ceteris paribus* koşullarında incelenen Beşeri Sermaye Teorisinin eğitim düzeyi ile kazanç düzeyi arasındaki doğrusal ilişki olduğu iddiası da ret edilmiş ve iddiaları kanıtlamaya yönelik Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisi ve İstatistiksel Ayrımcılık Modeli geliştirilmiştir.

1.5.2.1. Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisi

Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisi temelini, Smith'in beşeri sermaye kavramı yorumundan ve Marshall'ın meslek, coğrafya ve endüstri farklılığına dayandırdığı rekabet etmeyen piyasalar varsayımından almaktadır (Kumaş ve Çağlar, 2017: 56). İşgücü piyasasında ayrımcılık, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlik koşulları (Doeringer ve Piore, 1970: 7, 10, 22, 24), işgücü piyasası birbiri ile rekabet edemeyen ikili yapıyı ortaya çıkarmıştır. Doeringer ve Piore 1964-1969 yılları arasında yetmiş beşten fazla işletmede yönetim ve sendika yetkilileri ile görüşerek elde ettikleri bulgular ile işgücü piyasasında tabakalaşmanın olduğu iddiasını geliştirmiş ve ikili yapıyı birincil-ikincil ve içsel ve dışsal piyasa olarak belirlemiştir.

İşgücü piyasasındaki yapısal eşitsizlikler, tabakalaşmayı derinleştirerek, zorunlu ve işyerinde eğitimin kazanç ve mesleki konum üzerindeki pozitif etkisinin sorgulanmasına neden olmaktadır (Blau vd, 1998). Doeringer ve Piore'nin (1970) işgücü piyasasını iyi işleri içeren birincil/içsel ve ikincil/kötü işleri içeren dışsal olarak ayırması ve dışsal piyasadan içsel piyasaya ikili yapıda geçişin çok küçük bir olasılıkla olması, beşeri sermaye yatırımından elde edilecek kazanç düzeyinin bölünmüş piyasaya

göre farklılaşması Beşeri Sermaye Teorisinin iddiasını tartışmaya açmaktadır. Birincil sektördeki işler; görece yüksek ücretli, istihdamın istikrarlı olduğu, iyi çalışma koşullarına sahip ve kariyerde ilerleme fırsatları sunan iş iken, ikincil sektördeki işler ise birincil sektördeki işlerin aksine; düşük ücretli, istihdam güvencesi olmayan, kötü çalışma koşullarına sahip ve kariyer fırsatları olmayan işlerdir (Doeringer ve Piore, 1970, Piore 1972, Piore, 1973). İkincil sektördeki işlerin eğitim ve deneyim getirisi sıfıra yakındır (Ehrenberg ve Smith, 2012: 421). Bu durumda, benzer eğitim düzeyi, beceriye ve niteliğe sahip bireyler, birincil ve ikinci sektörde yer almaları nedeni ile farklı ücret alabileceklerdir.

Kurumcu iktisatçılar, Becker'ın Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımını (Bakınız, 1.2.2. başlığı) iki açıdan eleştirmektedir. Bu yaklaşım ilk olarak, kar ve faydasını en çoklaştırmayı amaçlayan rekabetçi bir işverenin varlığını ve ayrımcılık yapan işverenin benzer nitelikte olan erkek ve kadınları aynı meslek grubunda tercih etmesi gerekirken, gerçekte kadın ve erkeklerin Bergmann'ın Hücum Modelini (Bakınız, 1.2.3. başlığı) destekler biçimde farklı mesleklerde yığılmasını açıklamamaktadır. Bu noktada, Kurumcu İktisatçılar, eğitim-kazanç ilişkisini '*sinyal*' durumunu içeren İstatistiksel Ayrımcılık Modeli ile açıklamıştır.

1.5.2.2. İstatistiksel Ayrımcılık Modeli

Kurumcu iktisatçılar, eğitim ile verimlilik arasındaki pozitif ilişkiyi sorgulamış ve beşeri sermaye birikiminin toplumsal bir süreç olduğuna dikkat çekmiştir. Söz konusu ilişkinin nedeni, bireylerin belirli bir kültürün bakış açısı ile olguları değerlendirmesidir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 236). Irklar arasındaki verimliliğin farklı biçimlerde gözlemlenebilir olduğuna dayanan model, ücret farklılıklarına yönelik kalıpları/önyargıları ve farklılıkların büyüklüğünü açıklamaktadır (Lang ve Lehmann, 2012: 959).

Bu model işverenlerin işe alma sürecinde, öznel değerleri ile karar verdiği iddiasına dayanmaktadır. Ayrımcı işveren, grup bilgisi ile hareket ederek, bireyin verimliliğini ve ücretini ait olduğu gruba göre (kadın, erkek, siyah-beyaz ırk vb.) belirlemektedir. Bu noktada özgeçmişteki bireysel özellikler (iş deneyimi, yaş, eğitim vb.), işverene '*filtre/görüntüleme*' rolü oluşturarak '*sinyal işlevi*' görevi üstlenmekte ve işverenin işe alım kararını etkileyebilmektedir (Özkaplan ve Lordoğlu, 2003: 247). Örneğin; bir işveren küçük çocuklu bekar annelerin işe devamsızlıkları nedeniyle

işletmenin verimliliğini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünerek işe alma konusunda isteksiz davranabilecektir (Baumle ve Fossett, 2005: 1251).

Heterodoks İktisadın varsayımlarını destekler biçimde Ortodoks İktisatçı Phelps'e göre de (1972: 659), karını en çoklaştırmaya çalışan işveren, siyahlara veya kadınlara karşı ayrımcılık yapmaktadır: İşveren, siyahların ve kadınların sırasıyla beyazlara ve erkeklere göre ortalama olarak daha az nitelikli, daha az güvenilir ve uzun süreli çalışamayacak olduğuna inanıyorsa ve bireysel başvuru sahipleri hakkında bilgi edinme maliyeti yüksekse, seçim yapmak için ten rengi veya cinsiyeti temel veri olarak kullanacaktır. Bir beyazın veya bir erkeğin, diğer açılardan farklı olduğu bilinmeyen bir siyah veya kadın adaya tercih edilmesi olasılığına yönelik inanç, işverenin iki grupta ilgili daha önceki istatistiksel deneyimlerinden kaynaklanabilir. Bu durum ayrıca siyahların ve kadınların toplumda ırksal düşmanlık veya en azından onlara yönelik önyargılar nedeniyle dezavantajlı bir şekilde büyüdüklerine yönelik yaygın sosyolojik inançlardan kaynaklanabilir (ki bu ikinci durumda ayrımcılık kendi kendine devam eder). Bu tür istatistiksel ayrımcılık örnekleri bireylerde kaygılar oluşturarak, verimliliklerinden bağımsız biçimde risk altında çalışma kararları aldıklarını göstermektedir (Baumle ve Fossett, 2005: 1251).

Sinyal işlevi bireylerin almış olduğu eğitimin verimliliklerini arttırmaktan öte iş yerleşmede bir etiketleme aracı olduğunu savunmaktadır (McConnell vd., 2015: 123). İşverenler; iş başvurusunda bulunanların gerçek verimlilikleri hakkında bilgi sahibi olmadığından, bireylerin üretkenliklerine ilişkin çeşitli göstergeler arama eğilimindedirler. Bu bağlamda resmi eğitim sinyali işlevini üstlenmektedir (Ehrenberg ve Smith, 2012: 306). Örneğin; üniversite diploması olan bireyler, daha yüksek ücretlerin ödendiği ve kariyer olanaklarını daha iyi olduğu işlere daha hızlı yerleşirken, iş başvurusunda elenen birey, üretken kapasitesi nedeniyle değil, üniversite diplomasına sahip olmadığı için elenmektedir (McConnell vd., 2015: 123). McConnell vd.'nin (2015) ABD'de 1973-2014 dönemine ait ırk ve cinsiyete göre işsizlikle verilerini inceleyerek yaptıkları araştırmaya göre; 1970'lerde beyaz kadınlar, beyaz erkeklerle karşılaştırıldığında, dezavantajlı durumdayken, bu durum zamanla değişmiştir. Diğer yandan, siyah bireylerin işsizlik oranları, her zaman beyazlardan yaklaşık iki kat daha fazla ve siyahlar bireylerin beyaz bireylere göre daha büyük bir yüzdesinin kötü iş beklentileri nedeniyle iş aramaktan vazgeçtikleri tespit edilmiştir (McConnell vd., 2015: 427). Dolayısıyla eğitime yapılan yatırım, her koşulda kazanç sağlamamaktadır.

1.5.3. Feminist İktisat

Feminist İktisat; eril, toplumsal cinsiyetçi yaklaşımı nedeniyle neoklasik iktisadın kadının ekonomideki yerini sınırlandırdığını ve kadını ekonomiden kopardığını iddia eden ve bu açıdan neoklasik iktisadı eleştiren bir öğretilerdir (Kalaycı, 2017: 534). Feminist İktisat ağırlıklı olarak kadınları olumsuz etkileyen gelir dağılımı ve eşitsizlik konularına odaklanmıştır (Landreth and Colander, 2001: 516). Bununla birlikte Feminist İktisatçılar, Neoklasik İktisadın bilimsel dayanaklarını sorgulamışlar ve bilimsel tarafsızlıkları olmadığını ileri sürmüşlerdir. "*Pujol'un çalışmalarında, (eski) neoklasik iktisatçılarca (Jevons, Marshall, Edgeworth, Pigou) kadınların insan olarak algılanılmadıkları gösterilmektedir. Bu "erkek" iktisatçılara göre kadınlar, "insan" olmaktan ziyade yeniden üretime destek veren, iktisadi olarak irrasyonel eş, anne ve kız çocuklardır.*" (Pujol, 1995;1998'den aktaran Serdaroğlu, 2008: 8).

Toplumsal cinsiyetçi bakış açısından kaynaklanan farklılıklar nedeniyle bireylerin farklı kararlar almaya zorlandığını savunan feminist iktisat; seçimlerin özgür bir şekilde yapılamadığını, toplumsal ve kurumsal unsurlar tarafından belirlendiğini öne sürmüşlerdir. Feminist iktisatçılara göre, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı aile içindeki eşitsizliklerin kaynağıdır. Dolayısıyla kadınların karar verme süreçleri etki altında kalmaktadır. Kadınlar daha işgücü piyasasına girmeden eşitsizlikler ve ayrımcılık ile karşılaşmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 178).

Neoklasik iktisadı "*...Modelleştirmede dayandığı varsayımlar, sadece kadını ve kadın deneyimlerini dışlayan peşin hükümlerle donanmış değildir; aynı zamanda gerçek yaşamı açıklamaya engel pekçok sınırlamayı içermektedir.*" (Bergmann, 1996: 4'ten aktaran Serdaroğlu, 1999: 98) sözleriyle eleştiren Bergmann; ekonomik analizlerde kadının göz ardı edilmesinin bireyin iktisadi davranışlarını açıklamada yetersiz kaldığını ifade etmiştir (Serdaroğlu, 1999: 98).

Feminist iktisat; beşeri sermaye modelini sadece işgücü piyasasına odaklandığı; dolayısıyla evlilik kurumunun yanı sıra piyasa öncesi kurumların da etkilerini göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Önyargılar ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısı nedeniyle ailedeki iş bölümünün; kadının, beşeri sermaye yatırımı kararını şekillendirdiğini ve özgürce karar veremediğini öne sürmektedir. Feminist iktisat; beşeri sermaye modelinin, bireylerin kararlarında diğer bireylerin kararını ihmal ettiğini vurgulamakta ve kadınların dar bir mesleki alanda temsil edilmeleri sonucu kadın

işlerinde çalışan kadınların beşeri sermaye yatırımlarının azalacağını savunmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 245).

1.5.4. Radikal Marksist İktisat

Demir'e göre (1996: 62) Marksizm ele aldığı kavramlar, bakış açıları ve özellikleri itibariyle sadece iktisadi yönü olan bir öğreti değil aynı zamanda bütüncül bir toplum kuramıdır. Marksist bakış açısı ile toplumsal beşeri sermayenin kapitalist ve emek sınıfı olmak üzere iki sınıftan oluştuğunu ifade edebilmek mümkündür. Dolayısıyla Marx insanları bireyler olarak değil, sosyal sınıflar olarak ele almaktadır (Marx, 2004: 772).

Marksist İktisat dayandığı felsefi temeller, sahip olduğu varsayımlar ve kullandığı kavramlar açısından neoklasik iktisattan farklılıklar göstermektedir. Neoklasikler toplumsal sınıflaşma üzerinde durmamış, toplumu; çok sayıda işletmenin ve çok sayıda bireyin oluşturduğu bir topluluk olarak kabul etmiştir (Kazgan, 2006: 119). Marx'a göre (2003: 545), kapitalist üretim düzeni '*yedek işgücü ordusu*' yaratmakta ve '*yedek işgücü ordusu*' sermayeye ait olmakla birlikte, sömürülmeye hazır bir topluluğa dönüşmüştür (Marx, 2003: 545). Yedek işgücü ordusu, ekonominin duraklama yaşadığı veya ortalama ekonomik refahın olduğu dönemlerde aktif çalışanlar üzerinde bir baskı unsurudur. Üretimin arttığı ve ekonominin yükselişe geçtiği dönemlerde ise aktif çalışanların taleplerini dizginlemektedir (Marx, 2003: 545). Bu bağlamda, beşeri sermayeyi oluşturan emek, sınıf sistemi içinde sömürülmekte dolayısıyla Beşeri Sermaye Teorisi iddiası reddedilmektedir. Çünkü ekonominin hegemonik gücünü oluşturan kapitalist, ücreti emeğin verimliliğe göre değil, yedek işgücü ordusunun diğer bir ifade ile işsizlerin varlığından yararlanarak, karını en çoklaştırma hedefine göre belirlemektedir. Marksist yaklaşım ile Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisinin işsizliğin emeğin düşük ücret almasına neden olduğu yaklaşımı örtüşmektedir.

Mehmet ve Kılıç'a göre (2009: 100) Marksist iktisatçılar eğitim ile gelir arasındaki dengenin hayat boyu geçerli olduğu iddiasını reddetmekte ve Beşeri Sermaye Teorisinin doğruluğunu kabul etmemektedirler. Bunun nedeni eğitim ile gelir arasındaki ilişkinin raslantısal veya daha doğru bir ifade ile sosyolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Eğitimin yapısı ülkedeki ekonomik eşitsizliklerin ve sosyal adaletsizliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki tüm açıklamalar ışığında beşeri sermaye kavramının ve beşeri sermaye yatırımı ve kazanç ilişkisinin bireyin işgücü piyasasında kazanca dönüştürebileceği yetenek, bilgi, beceri ve nitelikleri ile ilgili olduğunu ifade edebilmek mümkündür. Bu bağlamda beşeri sermaye kavramı resmi, zorunlu ve gönüllü (önlisans ve üzeri) eğitim ve iş eğitimi ve bunların dışında kalan; bireyin işgücü piyasasında kazanca dönüştürebileceği beceri ve nitelik artırıcı diğer eğitim faaliyetleri (yabancı dil kursu, beceri kursları, KPSS kursu, İŞKUR tarafından verilen mesleki eğitimler gibi), sağlık, iş arama göç gibi yatırım gerektiren ve kazanç sağlayan, somut ya da soyut çıktılardan oluşan toplam bir değer olarak tanımlanabilir.

1.6.Yazın İncelemesi

Üç yüz yıldan uzun zamandır tartışılan beşeri sermaye kavramının özü; emeğin bir değer ifade ettiği boyutuyla değişmemiştir. Emeğin niteliğinin ve değerinin birden fazla değişkenle ilişkisinin olduğu tartışmaları da kavramı olgunlaştırmış ve geliştirmiştir. Bu çalışma kapsamında beşeri sermayeye yönelik kavramsal tartışmalarla ilgili yazın, ilk olarak ifade edildiği 1691 yılından, Becker'ın vurguladığı soyut boyutuna yönelik çalışmaların da başladığı 2001 yılına kadar olan dönem için incelenmiştir. 2001 yılından günümüze değin yapılan çalışmaların geçmişteki çalışmaların tekrarı niteliğinde olduğu gözlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Alan Yazına Göre Beşeri Sermaye Kavramının Gelişimi

Yazar(lar)	Yıl	Özet Bulgular
Petty	1691	-Beşeri sermaye birey için çalışma yaşamından elde edeceği toplam kazancı arttıran; ülke ekonomileri için büyüme, kalkınma, refah sağlayan bir değerdir.
Smith	1776	
Farr	1853	
Wittstein	1867	
Marshall	1890	-Beşeri sermaye hem birey hem de ekonomi için maliyete neden olmaktadır.
Fisher	1897	-Beşeri sermaye bireyin verimliliğini arttırmaktadır.
Fisher	1930	
Mincer	1958	-Beşeri sermayeyi oluşturan somut ve soyut (dürüstlük, dakiklik, sadakat gibi) unsurların ölçülmesi zordur.
Schultz	1961	
Becker	1962	
Denison	1962	- Beşeri sermaye sosyal kalkınmaya katkı
Becker	1964	

Ben-Porath	1967	sağlamaktadır.
Bowman	1969	-Eğitim, göç, iş arama ve sağlık beşeri sermaye yatırımdır.
Blaug	1976	
Psacharopoulos ve Woodhall	1985	-Bireyin eğitimi, iş eğitimi, yeteneği, becerisi, nitelikleri beşeri sermayesini oluşturmaktadır.
Psacharopoulos	1985	-Beşeri sermaye stoklanabilen, gelecekte kazanç sağlayan ancak değerini yitirebilen, yıpranabilen, eskiyebilen bir olgudur.
David ve Lopez	2001	
OECD	2007	
ILO	2012	
World Bank	2018	

Kaynak: Yazarların çalışmalarından derlenmiştir.

Yazında beşeri sermaye kavramı ile bireyin verimlilik artışına odaklanıldığı görülmüştür. Özellikle eğitim yatırımının ve eğitimde geçen sürenin, verimlilik artışıyla pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, beşeri sermaye kavramı bir değer ifade etmekle birlikte ölçülmesi zordur (Mincer, 1958: 292). Kazanç ile eğitim süresi (okullaşma) arasındaki basit korelasyonun "*oldukça zayıf*" olduğunu ifade eden Mincer; değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi çoklu regresyon analizleri ile araştırdığı çalışmasında, eğitim süresinin regresyon katsayısının "*çok küçük*" olduğu ve kazançlar açısından eğitim süresinin "*çok az önemli*" olduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Mincer, 1974: 20). Mincer'a benzer biçimde Hanushek de (2015: 36), beşeri sermayenin bireyler ve uluslar için ne kadar önemli olduğu konusunda "*kimsenin şüphesi olmadığını*" ancak esas sorunun, beşeri sermayenin altında yatan becerileri tutarlı ve doğru ölçebilmek olduğunu ifade etmiş ayrıca eğitim düzeyinin ekonomik analiz yapılması veya çeşitli politikalar geliştirilmesi için yeterli düzeyde bir ölçüm aracı olmadığını savunmuştur.

Yazında beşeri sermaye yatırımının getirisi sıklıkla makro boyutuyla ele alınmış ve ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma, ihracat üzerindeki etkisi yönüyle incelenmiştir. Mikro anlamda doğrudan bireyin kazancına yönelik yapılan çalışmalar ise son derece sınırlı sayıdadır. Bu çalışmada yazın incelemesi bireysel kazanç ile beşeri sermaye yatırımı arasındaki doğrudan ilişkiyi inceleyen araştırmalar odağında yapılmıştır. Sınırlı sayıdaki uluslararası ve ulusal çalışmada bireyin eğitim düzeyi ile geliri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonuçlarına ulaşılmış ve eğitimin süresinin ve

niteliğinin ve farklı becerilere sahip olmanın kazanç üzerinde önemli bir fark yarattığı tespit edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Beşeri Sermaye Yatırımı Bireysel Gelir İlişkisine İlişkin Yazın

Yazar(lar)	Bulgular
Liu ve Xiao (2006)	Beşeri sermayenin Çin'de maaşlar üzerindeki etkisini araştıran çalışmada; bölgesel farklılıkların, maaşlar üzerinde işyeri özelliklerine kıyasla çok daha büyük bir etkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca bireylerin niteliklerinin işin nitelikleri (kıdem, iş deneyimi, yetkinlik) ile uyumu durumu ile eğitim düzeyinin firmaların maaş kararları üzerinde önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Öğrenme sürecine devam eden, işyeri rotasyonlarına katılan, işbaşı eğitimi alan ve firma dışında yetişkin eğitim programına katılan işçilerin maaşlarında iyileşme olduğu gözlenmiştir. Eğitim düzeyi ve işbaşı eğitimi önemli olmakla birlikte esas fark yaratan unsurun yüksek nitelikli/kaliteli eğitim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Karadeniz vd. (2007)	2003 Hanehalkı Bütçe Anketi Fert Veri Seti kullanılan araştırmada eğitim düzeyinin ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanların gelirleri üzerindeki etkisi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bulgular eğitim düzeyi arttıkça bireylerin gelirlerinin arttığını göstermektedir. Gelir artışının en belirgin olduğu eğitim düzeyleri ise yüksek lisans ve doktora olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi gelir ilişkisi cinsiyete göre de incelenmiş ve kadınların erkeklerden %42 daha az gelir elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Wigren ve Nilsson (2015)	Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı çalışmada, Vietnam kırsalında beşeri sermayenin kazançlar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Nitel yöntemde mülakat ve gözlem tekniği; nicel yöntemde ise Dünya Bankası tarafından Vietnam için derlenmiş 2012 yılına ait mikro veri seti kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Beşeri sermaye yatırımı ile kazanç arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Eğitimde geçirilen süre, yabancı dil bilgisi ve iş deneyiminin Vietnam kırsalında yaşayan bireylerin kazançlarında anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Uslu (2016)	Eğitimin ücretler üzerindeki etkisini inceleyen çalışmada TÜİK'in 2010 yılı Kazanç Yapısı Araştırması veri seti

kullanılarak anketsel regresyon ve kantil regresyon yöntemiyle tahminlenmiştir. Bulgular eğitimin getirisinin önemli ölçüde düştüğünü göstermekle birlikte; yüksek teknoloji ve bilgi yoğun sektörlerde ve nitelik gerektiren mesleklerde eğitimin getirisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Beşeri Sermaye Teorisinin yetersizliklerini işgücü piyasası koşulları bağlamında analiz eden Mehmet ve Kılıç (2009: 100); piyasa koşullarına göre işgücü piyasasında tam rekabet koşullarının yaşanmaması nedeniyle teorinin geçerli olmadığını ve az gelişmiş ülkelerde de teorinin karşılık bulmadığını ifade etmiştir. Çünkü istihdam olanaklarının sınırlı olduğu, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler barındıran ve cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi olumsuzlukların bulunduğu bir piyasada istihdam niteliğe göre değil, objektiflikten uzak kararlara ve kişisel tercihlere göre yapılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu piyasadaki ücret farklılığı eğitim düzeyi farklılığından değil, sosyal dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Beşeri Sermaye Teorisi, etkin mekanizmaların olduğu ve iyi düzenlenmiş işgücü piyasalarında geçerli olabilecektir (Mehmet ve Kılıç, 2009: 101).

Beşeri Sermaye Teorisini eleştiren diğer Heterodoks İktisatçıların iddia ettiği gibi beşeri sermaye yatırımının sağladığı kazanç bireyin sosyo-demografik özelliklerine, yaşadığı coğrafi bölgeye, çalıştığı sektöre, işin niteliğine bağlı olarak değişebilmektedir. Aynı zamanda ülkenin gelişmişlik düzeyi ile makro ekonomik göstergeleri, eğitim (arz) ile işgücü piyasasının talepleri arasındaki uyum ya da uyumsuzluk, devletin eğitime verdiği destek türü ve düzeyi, ayrımcılık, sosyo kültürel değerler, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, teknolojideki gelişmeler gibi makro değişkenler beşeri sermaye yatırımının maliyet ve kazancını etkileyebilmektedir. Ayrıca beşeri sermaye yatırımı tüm diğer değişkenler sabit tutulduğunda dahi yıllar itibarıyla aynı kazancı sağlayamayan dolayısıyla işgücü piyasasının koşullarına göre sürekli güncellenmeyi ve yaşam boyu öğrenme sürecini gerektiren durağan olmayan, dinamik bir yapıya sahiptir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan nedenlere bağlı olarak bu çalışmada beşeri sermaye yatırımı ve kazanç arasındaki ilişki makro değişkenleri kapsamayacak biçimde mikro değişkenler aracılığı ile analiz edilmiştir. Beşeri sermaye yatırımı ve kazanç ilişkisi, TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması, Hanehalkı Bütçe Araştırması ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması mikro veri setleri üzerinden incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE KAZANÇ İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU MİKRO VERİ SETLERİ İLE ANALİZİ

2.1. Türkiye İşgücü Piyasasının Genel Görünümü

Türkiye'nin 1980 yılında ihracata dayalı kalkınma politikasına yönelmesinin sonucu olarak ekonomi bir takım yapısal değişimler geçirmiştir. Neoliberal yaklaşımla gerçekleştirilen yeniden yapılanma süreci işgücü piyasasını olumsuz etkilemiştir (Karabıyık, 2012: 1283). 1980'ler ve 1990'larda yapılan işgücü piyasasına yönelik uygulamalar istihdamın yapısından ziyade ücretlerde değişiklikler sağlamıştır. Söz konusu dönemlerde yaşanan krizler sonucu ücretlerde yüksek oranlarda düşüşler gözlenirken istihdamda belirgin değişiklikler gözlenmemiştir. Ancak 2001 krizi ile birlikte istihdamda düşüş yaşanmış ve işsizlik artmıştır. 2002 sonrasında artan ekonomik büyümeye rağmen istihdam düşük düzeyde seyrederken işsizlik oranları yüksek kalmaya devam etmiştir (Tansel, 2012: 60).

Genel anlamda gelişmekte olan ülkelerin özelliklerine sahip Türkiye işgücü piyasasında enformel yapının ve güvencesiz istihdamının sürdürülmesinde tarım sektörünün istihdamdaki payı etkili bir koşuldur. Tarımın istihdamdaki payı yıllar içinde düşmekle birlikte, gelişmekte olan ülkelere göre yüksektir. Genel anlamda işgücüne katılım oranı, istihdam oranı ve kadınların işgücüne katılıma ve istihdam oranları düşüktür. Diğer yandan kadınların işsizlik ve tarım dışı işsizlik oranları ise erkeklere göre yüksektir (Tablo 9). Türkiye'de küçük ölçekli işletmelerin yaygınlığı, enformel sektör ve yüksek kayıt dışı ekonomi (Şentürk, 2015: 133) piyasanın temel sorun alanları içerisinde yer almaktadır.

Tablo 9. Temel İşgücü Göstergeleri, 15 yaş ve üzeri (Bin kişi)

İşgücü Göstergeleri	KADIN		ERKEK		GENEL	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Nüfus	31097	31623	30372	30956	61469	62579
İşgücü	10686	9768	21863	21105	32549	30873
İstihdam	8924	8306	19156	18506	28080	26812
İşsiz	1762	1462	2707	2599	4469	4061
İşgücüne dahil olmayanlar	20411	21855	8509	9851	28920	31706
İşgücüne katılma oranı (%)	34,4	30,9	72,0	68,2	53,0	49,3

İstihdam oranı (%)	28,7	26,3	63,1	59,8	45,7	42,8
İşsizlik oranı (%)	16,5	15,0	12,4	12,3	13,7	13,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	20,7	18,4	13,9	13,9	16,0	15,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> (15.03.2022).

Türkiye’de 15 yaş nüfus artmaya devam etmektedir. Ancak 2020 yılında 15 yaş ve işgücünün ve istihdam edilenlerin sayısının azaldığı gözlenmektedir. Benzer biçimde hem kadınlarda hem de erkeklerde işgücüne katılma ve istihdam oranları azalmakta, işgücüne dahil olmayanların sayısının artmaktadır. 2020 yılında yaşanan bu değişimin nedeni COVID-19 küresel pandemisinin işgücü piyasasına olumsuz yansımaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmada Türkiye’de çalışma çağındaki nüfusun sosyo-demografik açıdan daha detaylı analizi TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması 2019 ve 2020 mikro veri setleri aracılığı ile yapılmıştır. Çalışmada Beşeri Sermaye Teorisinin test edildiği analizlerden önce işgücü piyasasının temel göstergeleri ile görünümü sunulmaya çalışılmıştır (Tablo 10). Her iki yılın da incelenmesinin nedeni pandeminin olası etkilerinin gözlemlenebilmesidir. Yaş grupları, medeni durum, mezun olunan alan ve meslek kodu cinsiyet de göz önünde bulundurularak istihdam yapısı açısından incelenmiştir. Verilere göre 15-24 yaş grubu ile 65 ve üzeri yaş grubundaki kadın ve erkeklerin sayısının diğer yaş gruplarına göre daha düşüktür: Hem erkeklerde hem de kadınlarda istihdamda olanların sayısının en yüksek olduğu yaş grupları 35-39 ve 40-44’tür. İstihdamda olan kadın ve erkekler arasındaki farkın kadınlar aleyhine en büyük olduğu yaş grubu ise 35-39’dur. İstihdamda olanların yüzdesi kadınlarda 40,9, erkeklerde ise 85,8’dir (Tablo 10).

Tablo 10. Türkiye'de Çalışma Çağındaki Nüfusun Sosyo-Demografik Görünümü*

Yaş	Cinsiyet	2019						2020					
		İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan		İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
15-24	Kadın	1302034	22,6	573596	10,0	3879543	67,4	1101985	19,2	478936	8,3	4158697	72,5
	Erkek	2563564	43,4	742955	12,6	2605036	44,1	2315965	38,8	677290	11,3	2978104	49,9
25-29	Kadın	1189661	39,0	333799	11,0	1524222	50,0	1117596	36,3	289678	9,4	1667917	54,2
	Erkek	2298281	76,4	437107	14,5	273661	9,1	2224464	72,9	444365	14,6	382053	12,5
30-34	Kadın	1232458	39,5	243476	7,8	1642907	52,7	1127969	36,1	187210	6,0	1808676	57,9
	Erkek	2638489	84,0	334373	10,6	168354	5,4	2560354	81,5	334465	10,6	247819	7,9
35-39	Kadın	1330292	40,9	208615	6,4	1710159	52,6	1265988	39,2	172584	5,3	1793174	55,5
	Erkek	2807095	85,8	295732	9,0	167567	5,1	2724478	83,7	290094	8,9	241393	7,4
40-44	Kadın	1214905	41,7	183411	6,3	1514295	52,0	1192832	39,5	152468	5,0	1673926	55,4
	Erkek	2519945	85,6	245331	8,3	180140	6,1	2539814	83,3	255995	8,4	252808	8,3
45-49	Kadın	1019660	37,9	125168	4,6	1549107	57,5	987240	35,7	106915	3,9	1674230	60,5
	Erkek	2198259	81,6	242947	9,0	251279	9,3	2203776	79,9	239812	8,7	312856	11,3
50-64	Kadın	1409570	22,6	89933	1,4	4732129	75,9	1315278	20,7	71994	1,1	4957090	78,1
	Erkek	3505456	56,8	385498	6,2	2284108	37,0	3380680	53,6	338196	5,4	2582855	41,0
65+	Kadın	225547	5,5	3955	0,1	3858916	94,4	197302	4,6	2420	0,1	4121289	95,4
	Erkek	624478	19,4	23482	0,7	2578633	79,9	556460	16,2	18861	0,6	2852626	83,2
Medeni Durum	Cinsiyet	İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan		İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Boşandı, eşi öldü	Kadın	682063	16,0	125062	2,9	3451484	81,0	654953	14,7	126478	2,8	3660782	82,4
	Erkek	592175	41,4	100876	7,1	735600	51,5	593108	39,4	103802	6,9	809177	53,7
Hiç evlenmedi	Kadın	2288922	33,3	811156	11,8	3783123	55,0	2115459	29,6	721640	10,1	4308349	60,3
	Erkek	4907134	52,7	1268314	13,6	3139741	33,7	4687412	48,7	1247737	13,0	3685298	38,3
Evli	Kadın	5953141	29,8	825735	4,1	13176671	66,0	5535778	27,6	614085	3,1	13885867	69,3
	Erkek	13656257	69,6	1338236	6,8	4633436	23,6	13225473	66,7	1247540	6,3	5356038	27,0

Mezun Olunan Alan	Cinsiyet	İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan		İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Sosyal Bilimler	Kadın	7932718	27,2	1517383	5,2	19767713	67,7	7312502	24,7	1264223	4,3	21036381	71,0
	Erkek	16028228	61,2	2304526	8,8	7868785	30,0	15241706	57,5	2190931	8,3	9068202	34,2
Fen Bilimleri	Kadın	590511	48,6	169094	13,9	454797	37,5	583056	45,2	134881	10,5	572191	44,4
	Erkek	2864598	75,0	373821	9,8	583280	15,3	2966959	73,3	374987	9,3	704906	17,4
Sağlık Bilimleri	Kadın	400897	60,3	75477	11,3	188768	28,4	410632	57,0	63100	8,8	246427	34,2
	Erkek	262741	75,4	29078	8,3	56713	16,3	297328	72,9	33160	8,1	77406	19,0
Meslek Kodu	Cinsiyet	İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan		İstihdam		İşsiz		İşgücüne dahil olmayan	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	Kadın	3220285	12,7	1761954	6,9	20411277	80,4	2784479	10,7	1462204	5,6	21854998	83,7
	Erkek	4826056	30,1	2707425	16,9	8508777	53,0	4720642	27,5	2599079	15,1	9850514	57,4
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	Kadın	302558	100,0	-	-	-	-	277900	100,0	-	-	-	-
	Erkek	2288746	100,0	-	-	-	-	2145950	100,0	-	-	-	-
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	Kadın	446753	100,0	-	-	-	-	433443	100,0	-	-	-	-
	Erkek	3072462	100,0	-	-	-	-	2944230	100,0	-	-	-	-
Hizmet ve satış elemanları	Kadın	1914621	100,0	-	-	-	-	1725861	100,0	-	-	-	-
	Erkek	3758085	100,0	-	-	-	-	3463918	100,0	-	-	-	-
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	Kadın	840313	100,0	-	-	-	-	796193	100,0	-	-	-	-
	Erkek	1108522	100,0	-	-	-	-	1077686	100,0	-	-	-	-
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	Kadın	469859	100,0	-	-	-	-	464902	100,0	-	-	-	-
	Erkek	1170465	100,0	-	-	-	-	1177487	100,0	-	-	-	-
Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları	Kadın	1729737	100,0	-	-	-	-	1823412	100,0	-	-	-	-
	Erkek	2931230	100,0	-	-	-	-	2976080	100,0	-	-	-	-

*Tabloda istihdam edilen, işsiz ve işgücüne dahil olmayanların yüzdesi, ilgili satır toplamı içindeki yüzedir.

İşsizler açısından incelendiğinde ise her iki cinsiyet için 25-29 yaş grubunda işsizler daha fazladır. İşgücüne dahil olmayanların sayısının 15-24 yaş grubu ile 65 ve üzeri yaş grubundaki kadın ve erkeklerde en yüksek; 25-29, 30-34, 35-39 ve 40-44 yaş gruplarında ise daha düşüktür.

Medeni duruma göre istihdamda olanların en yüksek olduğu grup kadınlarda hiç evlenmemiş olanlar (%33,3); erkeklerde ise evli olanlardır (%69,6). Hiç evlenmemiş kadın ve erkeklerde ise işsizlik en yüksektir. Mezun olunan alana göre istihdamın kadın ve erkeklerde en yüksek olduğu alan sağlık bilimleri; en düşük olduğu alan sosyal bilimlerdir. İşsizliğin en düşük olduğu alan ise kadınlarda sosyal bilimler erkeklerde sağlık bilimleri alanlarıdır. Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar dışında kalan alanlarda meslek sahibi olan kadın ve erkeklerin tamamı istihdamdadır. Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu görülmüştür (Tablo 10).

Tablo 11. ÜMY'lerin İşyeri ve İşin Özellikleri Açısından Görünümü

Sektör	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Tarım	Kadın	201794	3,4	187692	3,3
	Erkek	299495	2,3	361993	2,8
İnşaat	Kadın	59992	1,0	62683	1,1
	Erkek	1152578	8,7	1145022	8,8
Sanayi	Kadın	1137277	19,1	1103728	19,3
	Erkek	3703633	27,9	3693125	28,4
Hizmet	Kadın	4547533	76,5	4374205	76,4
	Erkek	8113306	61,1	7790487	60,0
İşletme Ölçeği	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	Kadın	6290	0,1	7708	0,1
	Erkek	18767	0,1	22098	0,2
10 ve daha az kişi	Kadın	2022069	34,0	1900917	33,2
	Erkek	4477423	33,7	4282068	33,0
11-19 kişi	Kadın	439811	7,4	444594	7,8
	Erkek	879023	6,6	891060	6,9
20-49 kişi	Kadın	1165892	19,6	1110449	19,4
	Erkek	2460730	18,5	2265165	17,4
50 veya daha fazla kişi	Kadın	2312536	38,9	2264639	39,5
	Erkek	5433069	40,9	5530237	42,6
Bölge	Cinsiyet	2019		2020	

		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Güneydoğu Anadolu	Kadın	336222	5,7	328258	5,7
	Erkek	1048072	7,9	1027413	7,9
Karadeniz	Kadın	422324	7,1	428212	7,5
	Erkek	932658	7,0	949923	7,3
Doğu Anadolu	Kadın	208786	3,5	214578	3,7
	Erkek	706092	5,3	706107	5,4
Akdeniz	Kadın	727085	12,2	697721	12,2
	Erkek	1571325	11,8	1546599	11,9
Ege	Kadın	902092	15,2	815954	14,2
	Erkek	1741825	13,1	1716292	13,2
Batı ve Orta Anadolu	Kadın	844117	14,2	817343	14,3
	Erkek	2060070	15,5	2016096	15,5
Marmara	Kadın	960779	16,2	934865	16,3
	Erkek	2071458	15,6	2086171	16,1
İstanbul	Kadın	1545192	26,0	1491376	26,0
	Erkek	3137512	23,6	2942027	22,6
İşyerinin Durumu	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Düzenli olmayan işyeri	Kadın	2365772	39,8	2253640	39,3
	Erkek	3867876	29,1	3930509	30,2
Düzenli işyeri	Kadın	3580825	60,2	3474668	60,7
	Erkek	9401136	70,9	9060119	69,7
Çalışma Şekli	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Yarı zamanlı	Kadın	525412	8,8	529018	9,2
	Erkek	588759	4,4	726345	5,6
Tam zamanlı	Kadın	5421185	91,2	5199290	90,8
	Erkek	12680253	95,6	12264283	94,4
Kayıtlılık	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kayıtlı değil	Kadın	1161040	19,5	918196	16,0
	Erkek	2304673	17,4	1866935	14,4
Kayıtlı	Kadın	4785558	80,5	4810111	84,0
	Erkek	10964338	82,6	11123692	85,6
Süreklilik	Cinsiyet	2019		2020	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Geçici veya sınırlı süreli iş	Kadın	648897	10,9	507832	8,9
	Erkek	1576177	11,9	1525857	11,7
Sürekli iş	Kadın	5297701	89,1	5220476	91,1
	Erkek	11692835	88,1	11464770	88,3

ÜMY olarak çalışanların işyeri ve işin özellikleri göz önünde bulundurularak işgücü piyasasındaki görünümleri analiz edildiğinde hem kadınlarda hem de erkeklerde

çalışan sayısının en düşük olduğu sektör tarım; en yüksek olduğu sektör ise hizmettir. İşletme ölçeğine göre kadın ve erkeklerin sayıca en az olduğu işletmeler '*Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi*' çalışan işletmelerdir. '*50 veya daha fazla kişi*' çalışan işletmeler ise ÜMY'lerin sayıca en fazla olduğu işletmelerdir. ÜMY'lerin bölgesel dağılımında kadın ve erkeklerde İstanbul'da çalışanların sayısının en yüksek; Doğu Anadolu'da çalışanların sayısının ise en düşük olduğu tespit edilmiştir. Düzenli bir iş yerinde çalışan kadın ve erkek ÜMY'lerin sayısının düzenli olmayan işyerinde çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. İşin özellikleri açısından ÜMY'lerin durumu incelendiğinde tam zamanlı, kayıtlı ve sürekli işlerde çalışan kadın ve erkeklerin sayısının yarı zamanlı, kayıt dışı ve geçici işlerde çalışanlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 11).

Tablo 12. Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi (Bin kişi)

Nüfus ve Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	2019			2020		
		Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı (%)	Toplam	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı (%)
15 - 24 yaş grubundaki nüfus	Kadın	5 755	1 955	34,0	5 740	2 051	35,7
	Erkek	5 912	1 084	18,3	5 971	1 266	21,2
Okur-yazar olmayanlar	Kadın	113	99	87,6	102	87	85,3
	Erkek	84	60	71,4	70	53	75,7
Lise altı eğitilmişler	Kadın	3 145	984	31,3	2 989	921	30,8
	Erkek	3 484	489	14,0	3 415	557	16,3
Lise	Kadın	942	253	26,9	1 042	331	31,8
	Erkek	921	167	18,1	1 037	224	21,6
Mesleki veya teknik lise	Kadın	829	322	38,8	829	357	43,1
	Erkek	898	213	23,7	926	244	26,3
Yükseköğretim	Kadın	726	298	41,0	777	355	45,7
	Erkek	525	155	29,5	525	188	35,8

Kaynak: TÜİK, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İstatistiksel Tablolar, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15 - 24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>, (20.05.2022).

Ne eğitimde ne istihdam olan 15-24 yaş grubundaki genç nüfus birçok ülkede önemli bir sorundur. Sadece işsizlik açısından değil aynı zamanda bu gruptaki gençlerin tecrübesiz, güvencesiz ve kırılgan durumları işgücü piyasasının nitelik ve nicelik açısından yapısını etkilemektedir. Ayrıca bu gruptaki bireyler yoksulluk sınırının altında

olup ekonomik durumlarını iyileştirmeye yardımcı olabilecek beceri ve yeteneklere sahip değillerdir. (ILO, 2015; ILO, 2021a). Türkiye'de de bu gruptaki gençler için işgücü piyasasına yönelik önlemler oluşturma çabaları sürmektedir. 11. Kalkınma Planı ve Ulusal Genç İstihdam Stratejisi Eylem Planı ile ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin istihdamının artırılmasına yönelik uygulamalar ve işgücü piyasası düzenlemeleri yürütülmektedir.

TÜİK verilerine göre ne eğitimde ne istihdam olan 15-24 yaş grubundaki genç nüfusta kadınların oranı erkeklerin yaklaşık iki katıdır. Eğitim düzeylerine göre incelendiğinde ne eğitimde ne istihdam olanların oranının kadın ve erkeklerde en yüksek olduğu grup okur yazar olmayanlar; en düşük olduğu grup lise mezunlarıdır. Ne eğitimde ne istihdam olan kadınların tüm eğitim düzeylerinde erkeklere göre dezavantajlı olduğu görülmektedir.

Yukarıda Türkiye işgücü piyasasının 2019 ve 2020 verileri ile genel görünümünün yanı sıra sosyo-demografik özellikler ve işyeri ve işin özellikleri açısından durumu incelenmiştir. Alan araştırmasında da aynı değişkenler ile eğitim düzeyi ve gelir arasındaki ilişki ele alınmıştır.

2.2. Alan Araştırmasının İçeriği

Batılı işgücü piyasalarına yönelik olarak kurgulanmış olan Beşeri Sermaye Teorisinin modern anlamda şekillenmesi, 1960'lı yıllarda Schultz, Mincer ve Becker'ın çalışmalarıyla olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerde makro ekonomik verilerle etkileşimi incelenen Teorinin geçerliliği bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak gelişmekte olan Türkiye işgücü piyasası açısından ve bireysel boyutta, eğitim süresi veya düzeyi ve kazanç arasındaki ilişki açısından test edilmiştir. Söz konusu test, TÜİK HİA, HBA ve GYK mikro veri setlerinden elde edilen nicel verilerle yapılmaya çalışılmıştır. Analiz Türkiye'yi kapsamakta, veri setlerin yapılarına bağlı olarak ücretli, maaşlı, yevmiyeli ve işveren olarak çalışanların eğitime yaptıkları beşeri sermaye yatırımı ile kazançları arasındaki ilişkiye yönelik bulguları içermektedir.

2.2.1. Sorusu ve Amacı

Araştırmanın konusu, Beşeri Sermaye Teorisinin iddiaları açısından Türkiye'de eğitim düzeyi ile kazanç ilişkisidir. Sorusu ise eğitim düzeyinin veya süresinin bireyin işinden elde ettiği aylık veya yıllık net kazancı üzerinde etkili olup olmadığıdır.

Dolayısıyla bu çalışmada Beşeri Sermaye Teorisinin Türkiye'de hangi koşullarda geçerli olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Araştırmanın amacı, bireyin sosyo-demografik özellikleri; işin ve işletmenin özellikleri ile ‘*ücretli, maaşlı, yevmiyeli, işveren ve kendi hesabına çalışan*’ bireylerin beyan ettikleri gelirler üzerinden eğitim kazanç ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın analizlerini temel odağını, ‘*ücretli, maaşlı, yevmiyeli*’ çalışanlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda analizler TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010-2020 mikro veri setleri, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2020 mikro veri seti ve Hanehalkı Bütçe Araştırması 2019 mikro veri setinden yararlanılarak yapılmıştır.

2.2.2. Veri Setleri ve Değişken Yapısı

Çalışmada kullanılan TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYK) ve Hanehalkı Bütçe Araştırması (HBA) mikro veri setlerinin (MVS) her biri, TÜİK tarafından farklı amaçlarla ve Türkiye genelini yansıtacak sayıda örneklem seçilerek derlenmektedir. HİAMVS ile amaçlanan “*Ülkedeki işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilenlerin; iktisadi faaliyet, meslek (ya da tuttuğu iş), işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise; iş arama süresi ve aradıkları meslek (ya da iş) ve benzer özellikleri hakkında bilgi derlemektir*” (TÜİK HİAMVS, 2021: 5). GYKMVS ile ülkedeki gelir dağılımına ve yıllara göre nasıl değişiklikler gösterdiğine, yoksulluğun düzeyine, yoksulların sayısına ve bölgesel olarak nasıl dağıldığına, bireylerin gelir düzeylerindeki değişime ilişkin bilgilerin derlenmesi amaçlanmıştır (TÜİK GYKMVS, 2020:7). HBAMVS ise hanelerin tüketim kalıplarının değişiminin izlenmesi, asgari ücretin tespiti için gereken verilerin elde edilmesi ve harcamalar üzerinden yoksulluk sınırının belirlenmesinin yanı sıra çeşitli sosyo-ekonomik analizler için ihtiyaç duyulan verilerin elde edilmesi amacıyla derlenmektedir (TÜİK HBAMVS, 2020: 13). HİAMVS ve HBAMVS'de beyan edilen gelir veri setinin derlendiği yıla; GYKMVS'de ise gelir bilgisi bir önceki yıla aittir. Örneğin 2019 HİAMVS ve 2019 HBAMVS'de beyan edilen gelir 2019 yılını; 2020 GYKMVS'de ise beyan edilen gelir 2019 yılını yansıtmaktadır.

Araştırmanın evreni Türkiye olup örneklem veri setlerinin içeriğine bağlı olarak belirlenmiştir. HİAMVS ile ücretli, maaşlı, yevmiyeli (ÜMY) olarak çalışan ve anket yapılırken istihdamda olan bireyler için esas işten elde edilen ortalama ve medyan gelir hesaplanmıştır. HİAMVS ile ayrıca özel sektörde çalışanlar için esas işten elde edilemeyen medyan gelir hesaplanmıştır. GYKMVS ve HBAMVS'lerde ÜMY'ler ile birlikte

işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için de ortalama ve medyan gelir hesaplaması yapılmıştır.

Hesaplamalarda kullanılan eğitim düzeyi ve cinsiyet dışındaki bağımsız değişkenler ve alt kategorileri şu şekildedir: Yaş değişkeni; 15-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-64, 65+ kategorilerinden; medeni durum değişkeni; boşandı/ eşi öldü, hiç evlenmedi, evli kategorilerinden oluşmaktadır. Meslek kodu değişkeni; 1)nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar, 2)tesis ve makine operatörleri ve montajcıları, 3)sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar, 4)hizmet ve satış elemanları, 5)büro hizmetlerinde çalışan elemanlar, 6)teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları, 7)yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları kategorilerinden oluşmaktadır. TÜİK sektörleri 4 ana sektör kategorisinde sınıflandırmıştır. Buna göre sektör değişkeni; tarım, inşaat, sanayi, hizmet kategorilerinden oluşmaktadır. İşletme ölçeği değişkeni; 1)Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi, 2)10 ve daha az kişi, 3)11-19 kişi, 4)20-49 kişi, 5)50 veya daha fazla kişi kategorilerinden oluşmaktadır. Bölge değişkeni; Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz, Batı ve Orta Anadolu, Ege, Akdeniz, Marmara, İstanbul kategorilerinden oluşmaktadır. İşyerinin durumu değişkeni; düzenli olmayan işyeri, düzenli işyeri kategorilerinden oluşmaktadır. TÜİK'e göre düzenli olmayan işyeri; tarla, bahçe, pazar yeri, ev, seyyar veya sabit olmayan işyerini ifade etmektedir. Düzenli işyeri ise sabit, adresi belli, fabrika, büro, mağaza, vb. işyerlerini ifade etmektedir. İşin özellikleri ana değişkeni çalışma şekli (yarı zamanlı, tam zamanlı), kayıtlılık (kayıtlı değil, kayıtlı) ve işin sürekliliği (geçici veya sınırlı süreli iş, sürekli iş) değişkenlerinden ve kategorilerinden oluşmaktadır.

2.2.3. Yöntem

Uygulama bölümü başlangıçta nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem olarak tasarlanmış ancak COVID-19 küresel pandemisi nedeniyle nitel araştırma yönteminin kullanılmasından vazgeçilmiştir. TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010-2020, Gelir ve Yaşam Kolları Araştırması 2020 (Kesit) ve Hanehalkı Bütçe Araştırması 2019 mikro veri setleri kullanılarak betimleyici/tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalar yapılmıştır. İlgili veri setlerinden bireylerin esas işlerinden elde ettikleri net nakdi ortalama ve medyan gelir eğitim düzeylerine göre hesaplanmıştır. Ardından, gelir bağımlı değişkenine etki eden diğer

bağımsız değişkenler, sosyo-demografik faktörler ile işin özellikleri, 2019 TÜİK HİAMVS'den özel sektörde ÜMY olarak çalışanların eğitim düzeyine göre esas işten elde ettikleri net nakdi medyan gelirleri hesaplanmıştır.

Ekonometrik analiz 2020 yılına ait TÜİK HİAMVS'den yapılmıştır. Kurulan ekonometrik model, genelleştirilmiş sıralı logit modeldir. Model, bağımlı değişkenin ikiden fazla değer aldığı ve değişkenin alt kategorileri arasında sıralı bir yapı söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Genelleştirilmiş sıralı logit model; McCullagh (1980) tarafından geliştirilen sıralı logit model alınarak paralellik varsayımının rahatlatılması ile birlikte Williams (2006) tarafından geliştirilmiştir. TÜİK MVS'lerinin yapısı modelin kullanımı için uygundur. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması MVS'leri kullanılarak Timur (2017) ve Kayacan (2020) tarafından, TÜİK HBAMVS kullanılarak Çolakoğlu (2011) tarafından ve Borsa İstanbul verileri kullanılarak Van (2019) tarafından analizler yapılmıştır. Bu tezde genelleştirilmiş sıralı logit model sonuçları tablollaştırılırken Kayacan'ın (2020) çalışması temel alınmıştır.

2.2.4. Kısıtlar

Çalışmanın ilk ve en önemli kısıtı bireylerin beşeri sermaye yatırımlarını belirlemek amacıyla yapılması planlanan nitel araştırmanın COVID-19 pandemisi nedeni ile gerçekleştirilememesidir. Dolayısıyla bireysel kazançlar ile beşeri sermaye yatırımı ilişkisi TÜİK MVS'lerden ortalama ve medyan ücretler hesaplanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. GYKMVS ve HBAMVS'de işyerinin statüsünün kamu vyae özel sektör olduğu bilgisi yer almamaktadır. HİAMVS'de ise esas işten elde edilen gelir sorusu yalnızca ÜMY'lere sorulmaktadır. GYKMVS ve HBAMVS'de gelir bilgisi yıllık, HİAMVS'de ise aylık olarak verilmiştir. Kamu ve özel sektörde esas işten elde edilen ortalama ve medyan gelir farklılık gösterdiği için betimleyici istatistiki hesaplamalar HİAMVS'den özel sektörde çalışan ÜMY'ler için yapılmış ve esas işten elde edilen net nakdi medyan gelirleri hesaplanmıştır.

2.2.5. Bulgular

2.2.5.1. Betimleyici/Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Çalışmanın temel varsayımı diğer bir ifade ile eğitim düzeyi ve işten elde edilen gelir/kazanç ilişkisi, 2019 yılını kapsayacak biçimde TÜİK GYK, HBA ve HİA

MVS'leri üzerinden incelenmiş ve veri setlerinin ve soruların biçimine göre bulgulara ulaşılmıştır. Söz konusu ilişki, esas işten elde edilen net nakdi ortalama ve medyan gelire göre incelenmiştir.

Çalışmada kullanılan veri setlerinde eğitim düzeyleri farklı biçimde sınıflandırılmıştır. Eğitim ve kazanç ilişkisinin ayrıntılı biçimde incelenmesi yaklaşımından hareketle, tüm veri setlerine göre bir tablo oluşturulmuştur (Tablo 13). ÜMY'lerin gelirlerini kapsayan verilere göre, eğitim düzeyi ile esas işten elde edilen net nakdi gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ancak mesleki veya teknik eğitime sahip olanlarla, lisans eğitimi süresi 5 veya 6 yıl olan sağlıkla ilgili bölümlerden mezun olanların gelirleri (Bakınız, Tablo 13 ve 14), benzer düzeyde eğitime sahip olanlardan farklılık göstermektedir: Genel ortaokul ve genel lise mezunlarının gelir düzeyleri, mesleki veya teknik ortaokul ve lise mezunlarından düşüktür (Tablo 13).

Tablo 13. TÜİK MVS'lere Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	2019 Bütçe (Yıllık)		2020 GYK (Yıllık)		2019 HİA (Aylık)	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Okur yazar olmayan			16338,94	15840		
Bir okul bitirmede	17160,61	15781,68	21193,74	24000	1709,24	2000
İlkokul	25280,09	25136,06	26789,21	25200	2155,19	2020
Genel ortaokul	23560,69	24465,43				
Mesleki veya teknik ortaokul	30718,09	30964,44				
Ortaokul			26918,1	25200		
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)					2097,06	2020
İlköğretim	23880,24	24859,20	26004,58	25000		
Genel lise	31251,39	28339,46	32704,94	29000	2622,19	2250
Mesleki veya teknik lise	32248,29	30000,00	34422,11	30000	2678,28	2400
Yüksekokul			40478,21	35040		
2 veya 3 yıllık yüksekokul	37917,04	33313,68				
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte					3984,26	3900
4 yıllık yüksekokul veya fakülte	54748,21	54215,04				
Fakülte			58171,04	54240		
5 veya 6 yıllık fakülte	86730,46	74719,64				
Yüksek lisans			82913,13	66000		

Yüksek lisans 5 veya 6 yıllık fakülteler hariç	77533,74	68434,00				
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora					6639,06	5600
Doktora	114512,89	106003,35	115686,3	100800		

HBAMVS ve GYKMVS'ye göre 5 veya 6 yıllık fakülte (tıp, diş hekimliği, eczacılık vb.) mezunlarının yıllık net nakdi geliri yüksek lisans mezunlarından yüksek; doktora mezunlarından düşüktür. HBAMVS'ye göre doktora mezunlarının esas işten elde ettiği ortalama net nakdi gelir bir okul bitirmeyenlerin yaklaşık 6,67 katı; 5 veya 6 yıllık fakülte mezunlarının esas işten elde ettiği ortalama net nakdi gelir 2 veya 3 yıllık yüksekokul mezunlarının yaklaşık 2,29 katıdır. Dolayısıyla teorinin varsayımına uygun olarak eğitimde geçirilen süre arttıkça esas işten elde edilen ortalama net nakdi gelirin de arttığı ifade edilebilir. Benzer değerlendirmeleri GYKMVS ve HİAMVS için de yapmak mümkündür.

Yukarıda yalnız ÜMY'ler için eğitim düzeyine göre incelenen esas işten elde edilen net nakdi ortalama ve medyan gelir; HBAMVS ve GYKMVS'den ÜMY'lerin yanı sıra işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için cinsiyet değişkeni de dahil edilerek incelenmiştir. 2019 HBAMVS'de çalışanların esas işlerinden elde ettikleri gelir, ÜMY olarak çalışanlar için yıllık nakdi ücret, maaş, yevmiye geliri; işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için yıllık nakdi müteşebbis geliri olarak ifade edilmiştir. Buna göre bitirilen eğitim düzeyi ile esas işten elde edilen yıllık net nakdi ortalama ve medyan gelirler ÜMY'ler için incelendiğinde ortaokul ve yüksek lisans düzeyinde düşüş yaşanmakla birlikte eğitim düzeyindeki artışa bağlı olarak artmaktadır. Yükseköğretim mezunlarının daha yüksek gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 14. 2019 HBAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (Yıllık, TL)

ÜCRETLİ, MAAŞLI, YEVMIYELİ	Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
		Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
	Bir okul bitirmedi	12203,74	13714,80	21246,62	23075,33	17160,61	15781,68
	İlkokul	18045,90	17605,94	28035,09	26763,54	25280,09	25136,06
	Genel ortaokul	16594,40	15198,30	25926,96	25465,00	23560,69	24465,43
	Mesleki veya teknik ortaokul	35994,37	29422,44	29918,58	30964,44	30718,09	30964,44
	İlköğretim	17666,58	19463,40	25445,93	25557,60	23880,24	24859,20
	Genel lise	23208,31	24477,55	34107,04	31254,47	31251,39	28339,46
	Mesleki veya teknik lise	22824,86	24240,00	35005,80	32400,00	32248,29	30000,00
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	32070,79	27513,00	41203,14	38400,00	37917,04	33313,68
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	48750,56	50263,21	59313,99	58190,00	54748,21	54215,04
	5 veya 6 yıllık fakülte	64421,14	58885,23	102725,40	88414,68	86730,46	74719,64
	Yüksek lisans 5 veya 6 yıllık fakülteler hariç	69985,11	61250,96	83536,52	75785,58	77533,74	68434,00
	Doktora	96632,60	96796,80	123504,01	106110,24	114512,89	106003,35
	Toplam	31375,30	25276,16	37530,67	30533,76	35614,53	28800,00
İŞVEREN	Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
		Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
	Bir okul bitirmedi	gözlem yok	gözlem yok	59365,66	61116,00	59365,66	61116,00
	İlkokul	60845,29	62718,00	51105,43	41328,00	51796,13	42798,00
	Genel ortaokul	29545,29	13329,60	83328,25	52665,60	80795,43	51388,80
	Mesleki veya teknik ortaokul	gözlem yok	gözlem yok	112183,40	45760,50	112183,40	45760,50
	İlköğretim	45373,50	45373,50	41902,29	40669,20	41931,20	40669,20
	Genel lise	51289,45	48294,04	94971,65	77040,00	88368,57	68070,40
	Mesleki veya teknik lise	92450,85	98496,00	77669,59	61488,00	79940,46	61488,00
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	102,36	102,36	77057,26	64264,00	69862,16	62238,00
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	76622,58	52320,00	119849,07	78756,60	112721,83	78001,00
	5 veya 6 yıllık fakülte	122880,00	122880,00	68637,51	63480,00	71387,25	63480,00
	Yüksek lisans 5 veya 6 yıllık fakülteler hariç	gözlem yok	gözlem yok	155252,93	158158,00	155252,93	158158,00
	Doktora	gözlem yok	gözlem yok	906790,90	1500000	906790,90	1500000
	Toplam	65628,92	54187,20	86303,93	60564,00	84134,87	58503,60
KENDİ HESABINA	Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
		Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
	Bir okul bitirmedi	4657,74	2589,30	20200,34	13723,20	14126,47	7980,00
	İlkokul	13066,54	6771,60	33179,61	26916,00	28956,94	24477,95
	Genel ortaokul	10024,99	9163,56	35026,79	31767,00	32315,30	30267,00
	Mesleki veya teknik ortaokul	19943,71	9595,80	47059,05	43852,00	40224,34	39772,80
	İlköğretim	22582,56	1896,12	34310,95	30825,00	32143,58	27429,60
	Genel lise	18778,03	12106,80	40263,40	33891,00	35385,59	31755,00
	Mesleki veya teknik lise	19267,21	3260,70	44603,73	38350,80	40823,73	32211,00
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	51246,00	13465,20	46421,91	42000,00	47371,35	33785,40
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	43972,97	35672,00	46330,84	37178,90	45720,18	36683,50
	5 veya 6 yıllık fakülte	60223,01	53750,00	48994,82	41541,60	52424,60	51240,00
	Yüksek lisans 5 veya 6 yıllık fakülteler hariç	26463,98	10000,00	37345,05	42890,40	31424,62	42709,80
	Doktora	gözlem yok	gözlem yok	203558,40	203558,40	203558,40	203558,40
	Toplam	19315,42	9420,30	36911,82	30705,00	33206,08	26683,20

Eğitim düzeyi ile birlikte cinsiyet değişkeni açısından bulgular incelendiğinde MY olarak çalışan kadınların mesleki veya teknik ortaokul düzeyi dışındaki eğitim kategorilerinden erkeklerden daha düşük gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Yükseköğretimin tüm kademelerinde kadınlar erkeklerden daha düşük gelir elde etmektedir. Bu bağlamda benzer beşeri sermaye yatırımı yapmış olmalarına rağmen Ayrımcılık Tercihleri Yaklaşımının iddia ettiğine benzer biçimde kadınların erkeklerden daha düşük gelir elde ettiği belirlenmiştir.

İşverenlerin eğitim düzeyine bağlı olarak esas işlerinden elde ettiği net nakdi gelir genel olarak incelendiğinde en düşük eğitim düzeyinden en yüksek eğitim düzeyine doğru bazı eğitim kategorilerinde azalmalar olduğu görülmekle birlikte yükseköğretim mezunlarının lise ve altı düzeyindeki mezunlardan daha yüksek gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Örneğin; doktora mezunu işverenlerin yıllık ortalama net nakdi geliri ilkokul mezunlarının yaklaşık 17,5 katıdır. Cinsiyet açısından incelendiğinde ise bazı eğitim kategorilerinde kadın işveren bulunmamakla birlikte diğer kategorilerde - ilkokul,ilköğretim, mesleki veya teknik lise, 5 veya 6 yıllık fakltergenellikle kadınların daha yüksek gelir elde ettiği görülmüştür.

Kendi hesabına çalışanların eğitim düzeyine bağlı olarak esas işlerinden elde ettiği net nakdi gelir genel olarak incelendiğinde dikkat çeken ilk nokta yıllık ortalama gelirlerinin MY'lerden ve işverenlerden daha düşük olmasıdır. En yüksek ve görece en farklı gelir doktora düzeyinde olmakla birlikte diğer yükseköğretim düzeylerinde belirgin bir farklılaşma olmadığı ifade edilebilir. Cinsiyet açısından incelendiğinde ise doktora düzeyinde kendi hesabına çalışan kadın bulunmadığı ve genel olarak kadınların gelirlerinin erkeklerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Benzer analizler 2020 GYKMVS'den de yapılmıştır. GYKMVS'de de çalışanların esas işlerinden elde ettikleri gelir, MY olarak çalışanlar için yıllık nakdi ücret, maaş, yevmiye geliri; işverenler ve kendi hesabına çalışanlar için yıllık nakdi müteşebbis geliridir. Anket yılı 2020 olmakla birlikte çalışanların beyan ettiği gelir 2019 yılı geliridir.

Tablo 15. 2020 GYKMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (Yıllık, TL)

	Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel		
		Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	
ÜCRETLİ, MAASLI, YEVMIYELİ	Okur yazar olmayan	14132,02	15330	20046,21	20000	16338,94	15840	
	Bir okul bitirmedi	17699,16	16140	23243,56	24240	21193,74	24000	
	İlkokul	20298,92	24240	28969,05	27000	26789,21	25200	
	İlköğretim	21121,37	24240	26798,13	25240	26004,58	25000	
	Ortaokul	21752,69	24240	28075,09	26400	26918,1	25200	
	Genel Lise	26754,69	24600	34634,68	30000	32704,94	29000	
	Mesleki ve teknik lise	28258,26	25300	36196,53	32360	34422,11	30000	
	Yüksekokul	32537,26	27600	45130,7	42000	40478,21	35040	
	Fakülte	50224,4	49772	63982,61	59400	58171,04	54240	
	Yüksek lisans	69885,88	60000	90739,1	70000	82913,13	66000	
	Doktora	103579,8	90000	122016,7	110400	115686,3	100800	
	Toplam	34355,82	26400	39305,77	30000	37875,06	30000	
	İŞVEREN	Okur yazar olmayan	*	*	8008,14	7804,5	8008,14	7804,5
		Bir okul bitirmedi	14695	14695	46602,68	50000	41150,17	50000
İlkokul		54041,03	40000	102936,00	60000	99142,56	60000	
İlköğretim		30000	30000	139925,8	42000	134275,7	36000	
Ortaokul		45557,57	36000	140561,5	70000	131806,9	62000	
Genel Lise		124086,1	80000	109087,9	65500	111084,4	66000	
Mesleki ve teknik lise		79053,84	62400	154502,9	64773,29	147273,3	64773,29	
Yüksekokul		93871,99	40000	119194,7	80000	115673	76000	
Fakülte		159490,3	80000	151215,6	96000	152079,1	93000	
Yüksek lisans		900000	900000	291388,5	110000	328624	144000	
Doktora		90869	90869	185012,3	230000	156098,5	230000	
Toplam		105394,8	60000	130083,6	70000	127629,4	66800	
KENDİ HESABINA		Okur yazar olmayan	11503,06	9844,73	21025,39	17000	16608,62	14000
		Bir okul bitirmedi	15196,02	12297	22412,8	18350,09	21012,32	17000
	İlkokul	17253,92	12000	30928,8	24240	29128,14	23397,11	
	İlköğretim	15124,27	11597,11	39574,43	29547,94	36814,41	26000	
	Ortaokul	21828,73	14958,62	37262,35	30000	35406	30000	
	Genel Lise	35954,51	30000	46810,1	30000	45680,29	30000	
	Mesleki ve teknik lise	28976,22	18000	43570,18	35000	41606,53	35000	
	Yüksekokul	24662,43	24000	67160,36	30000	60462,47	30000	
	Fakülte	42660,55	31050	52410,3	38400	50099,31	36000	
	Yüksek lisans	69596,22	96000	126258,2	100000	118299,8	96000	

Doktora	gözlem yok	gözlem yok	35434,26	45000	35434,26	45000
Toplam	21668,41	14288,08	36636,25	26961,46	34404,04	25000

GYKMVS'den elde edilen bulgular HBAMVS'den elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir. Hem ÜMY'ler hem de işverenler ve kendi hesabına çalışanlarda en düşük eğitim düzeyinden en yüksek eğitim düzeyine doğru yıllık gelir düzeyi incelendiğinde bazı kategorilerde dalgalanma olmakla birlikte eğitim düzeyi arttıkça esas işten elde edilen net nakdi yıllık gelirin arttığı tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından bir değerlendirme yapıldığında ise genel olarak kadınların erkeklerden daha düşük gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Eğitim düzeyi ile esas işten elde edilen net nakdi gelir arasındaki ilişki 2019 HİAMVS ile de analiz edilmiştir²². Sadece ÜMY'lerin gelir bilgisinin bulunduğu MVS'de eğitim düzeyi arttıkça medyan gelirin kadınlarda, erkeklerde ve genel toplamda arttığı görülmektedir. Ortalama gelirden ise genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim mezunlarının ilköğretim mezunlarından daha düşük gelir elde ettiği gözlenmektedir. Ortalama gelirden ise genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim mezunlarının ilköğretim mezunlarından daha düşük gelir elde ettiği gözlenmektedir. Ortalama gelirden ise genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim mezunlarının ilköğretim mezunlarından daha düşük gelir elde ettiği gözlenmektedir. Ortalama gelirden ise genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim mezunlarının ilköğretim mezunlarından daha düşük gelir elde ettiği gözlenmektedir.

Tablo 16. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Bir okul bitirmeyen	1457,05	1300	1932,75	2020	1709,24	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	1765,33	2020	2305,76	2020	2155,19	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1726,50	2020	2188,42	2020	2097,06	2020
Genel lise	2229,33	2020	2778,72	2500	2622,19	2250
Mesleki veya teknik lise	2240,63	2020	2816,47	2500	2678,28	2400
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	3578,16	3500	4266,10	4000	3984,26	3900
Yüksek lisans -5 veya 6 yıllık fakülteler dahil- veya doktora	6020,21	5000	7115,89	6000	6639,06	5600
Toplam	2782,96	2026	3054,08	2500	2969,50	2350

ÜMY'lerin mezun oldukları bölüm kodu ile esas işlerinden elde ettikleri net nakdi gelir karşılaştırıldığında hukuk, güvenlik hizmetleri ve sağlık bölümlerinden

²² Benzer hesaplamalar 2020 HİAMVS üzerinden de yapılmıştır ve çalışmanın Ekler bölümünde yer almaktadır.

mezun olanların gelirlerinin diğer bölüm mezunlarından daha yüksek gelir elde ettiği görülmektedir. Aynı bölümlerden mezun olmalarına karşın kadınlar mühendislik ve mühendislik işleri ile mimarlık ve inşaat dışındaki bölümlerde erkeklerden daha düşük gelir elde etmektedir. Gelir farkının kadınlar aleyhine en fazla olduğu bölümler sağlık ve veterinerlik bölümleridir.

Tablo 17. 2019 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Bölüm Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

En son bitirilen okuldan mezun olunan bölüm kodu	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Eğitim	3933,43	4000	4456,67	4500	4174,37	4362
Sanat	3072,98	2280	3442,35	3000	3211,47	2500
Beşeri bilimler	2745,67	2200	3382,45	3200	3190,09	3000
Diller	3895,22	4000	4717,94	4500	4236,61	4000
Sosyal bilimler ve davranış bilimleri	3811,11	3500	4883,73	4400	4475,5	4000
Gazetecilik ve enformasyon	3468,49	3500	3838,31	3500	3662,65	3500
İş ve yönetim	3310,81	2700	4022,06	3500	3750,47	3020
Hukuk	5049,25	4000	5801,1	5000	5442,29	4500
Biyoloji, çevre ve ilgili birimler	3791,89	3500	5069,85	5000	4323,95	4000
Fiziki bilimler	4188,69	4000	4923,29	4592	4590,86	4200
Matematik ve istatistik	4227,52	4000	4819,43	4600	4495,73	4250
Bilişim ve iletişim teknolojileri	2763,51	2300	2884,78	2500	2852,72	2400
Mühendislik ve mühendislik işleri	4079,15	3500	3582,5	3000	3623,94	3000
İmalat ve işleme	2725,96	2050	3249,67	2600	3052,37	2500
Mimarlık ve inşaat	4057,05	3500	3911,15	3000	3947,62	3000
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	3901,56	3750	4357,96	4000	4228,28	4000
Veterinerlik	3875,76	4000	5033,41	5000	4407,03	4500
Sağlık	4313,12	4000	6086,23	5000	4946,44	4100
Refah -Sosyal hizmetler	2459,33	2020	3480,68	3360	2601,69	2100
Kişisel hizmetler	3010,49	2250	3515,38	3000	3289,96	2600
İş sağlığı ve ulaştırma hizmetleri	3389,36	3500	4546,13	3500	4222,99	3500
Güvenlik hizmetleri	4737,19	5000	5503,88	5500	5417,86	5500
Toplam	3597,19	3200	4017,87	3500	3864,05	3500

Mezun olunan alan değişkeninin kategorileri yukarıdaki mezun olunan bölüm kodu bilgisinden hareketle oluşturulmuştur. ÜMY'lerin mezun oldukları alana göre esas işten elde ettikleri net nakdi gelirin en düşük olduğu alan '*sosyal bilimler*'; en yüksek olduğu alan ise '*sağlık bilimleri*'dir. Fen bilimleri alanında kadınların ve erkeklerin

medyan gelirleri eşit; ortalama gelirleri ise oldukça yakındır. Ancak sağlık bilimleri alanında kadınlar ve erkeklerin gelirleri arasında yüksek bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 18. 2019 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Alan ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Mezun Olunan Alan	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Sosyal Bilimler	2571,13	2020	2859,49	2300	2766,5	2200
Fen Bilimleri	3652,21	3000	3643,18	3000	3644,88	3000
Sağlık Bilimleri	4285,77	4000	5988,91	5000	4906,82	4200
Total	2782,96	2026	3054,08	2500	2969,5	2350

Çalışılan sektör bilgisi veri setleri içinde sadece HİAMVS'de bulunmaktadır. ÜMY olarak çalışan ve 0'dan büyük gelir beyan edenlerin sayısı özel sektörde 13 milyon 12 bin 993 kişi; kamuda 4 milyon 375 bin 333 kişidir. Özel sektörde beyan edilen en düşük gelir 20 TL, en yüksek gelir 60 bin TL; kamuda beyan edilen en düşük gelir 80 TL, en yüksek gelir ise 35 bin TL'dir. Asgari ücrete (2020 TL) eşit gelir beyan edenlerin sayısı özel sektörde 3 milyon 2 bin 426 kişi; kamuda ise 199 bin 770 kişidir. Asgari ücret düzeyinin altında gelir beyan edenlerin sayısı özel sektörde 4 milyon 794 bin 877 kişi; kamuda ise 334 bin 883 kişidir²³.

Özel sektörde ve kamuda, en yüksek geliri beyan edenlerin hizmet sektöründe çalışan erkekler olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde özel sektörde en yüksek geliri beyan edenler (118 kişi) yüksek lisans veya doktora; kamuda ise en yüksek geliri beyan edenler (102 kişi) ilkokul (4 veya 5 yıl) düzeyinde eğitime sahiptir. Özel sektörde çalışanların meslek kodu "*teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları*"; kamuda çalışanların meslek kodu ise "*büro hizmetlerinde çalışan elemanlar*"dır. Özel sektörde çalışanların yaş grubu 25-29; kamuda çalışanların yaş grubu ise 50-64'tür.

Kamuda ve özel sektörde eğitim düzeyine göre esas işten elde edilen net nakdi ortalama ve medyan gelir incelendiğinde lise ve altı ile yükseköğretim ve lisansüstü eğitim düzeyleri arasında oldukça yüksek kabul edilebilecek bir fark olduğu tespit edilmiştir. Genel toplama bakıldığında medyan gelirlerin kamuda daha yüksek;

²³ Detaylı hesaplamalar için bkz. Ek-6'daki tablolar.

ortalama gelirin ise özel sektörde yükseköğretim ve lisansüstü eğitim düzeylerinde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 19. 2019 HİAMVS'ye Göre Kamuda ve Özel Sektörde Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Özel Sektör					
	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Bir okul bitirmeyen	1551,28	1800	1920,49	2000	1790,66	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	1817,55	2020	2253,97	2020	2143,9	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1776,92	2020	2124,05	2020	2059,62	2020
Genel lise	2189,89	2020	2574,43	2200	2458,39	2050
Mesleki veya teknik lise	2147,33	2020	2649,12	2400	2528,25	2200
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	3048,39	2500	3725,56	3000	3445,91	2700
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	6227,17	5000	7423,61	6000	6890,83	5300
Toplam	2417,11	2020	2649,98	2200	2583,87	2023
Eğitim Düzeyi	Kamu					
	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Bir okul bitirmeyen	2073,58	2020	2274,97	2020	2207,48	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	2179,98	2020	2794,74	2500	2660,1	2300
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1521,83	2000	2787,52	2500	2474,45	2300
Genel lise	2632,54	2400	3506,8	3500	3335,47	3250
Mesleki veya teknik lise	2845,45	2600	3638,21	3500	3466,73	3500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	4185,68	4200	4872,14	4800	4593,78	4500
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	5885,85	5200	6920,83	6000	6475,8	5800
Toplam	3987,85	4000	4376,99	4200	4242,34	4000

Hem kamuda hem de özel sektörde erkeklerin kadınlardan daha yüksek gelir elde ettiği görülmektedir. Yükseköğretim mezunu kadınlar kamuda daha fazla ortalama net nakdi gelir elde ederken; lisansüstü mezunu kadınlar özel sektörde daha fazla

ortalama net nakdi gelir elde etmektedir. Net nakdi medyan gelir üzerinden karşılaştırma yapıldığında ise yükseköğretim ve lisansüstü mezunu kadınların kamuda daha fazla net nakdi gelir elde ettiği tespit edilmiştir.

Yukarıdaki analizlerden elde edilen bulgular doğrultusunda; eğitimle birlikte çalışanların esas işlerinden elde ettiği net nakdi gelire etki eden sosyo-demografik özellikler ile işyerinin ve işin özelliklerin analizinin, işgücü piyasasına yönelik verilerin derlendiği ve veri seti yapısının da istatistiksel analizler ve modellemeler yapmaya elverişli 2019 HİAMVS'den özel sektörde çalışan ÜMY'lerin medyan geliri üzerinden yapılmasına karar verilmiştir.

2.2.5.1.1. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Gelir Düzeyi

Becker ve Bergmann ve Heterodoks İktisatçıların iddialarına göre benzer eğitim yatırımına sahip bireyler, benzer kazanca sahip olamamaktadır. Çünkü bireyler sosyo-demografik özelliklerinden kaynaklanan nedenlerle işgücü piyasasında ayrımcılığa uğramakta ve yatırım-kazanç ilişkisi bozulmaktadır (Bakınız, 1.5. başlığı). Çalışmada söz konusu iddialar eğitim düzeylerine göre özel sektördeki ÜMY'lerin cinsiyet, yaş, medeni durum ve meslek kodlarından oluşan sosyo-demografik özellikleri ve esas işten elde ettikleri net nakdi medyan gelir düzeylerine göre incelenmiştir:

Cinsiyet: Eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen net nakdi gelirin cinsiyet açısından farklılık gösterdiği HBAMVS (Tablo 14) ve GYKMVS (Tablo 15) üzerinden yapılan istatistiksel hesaplamalar ile tespit edilmiştir. Her iki veri setinde her iki cinsiyet için esas işlerinden elde edilen net nakdi medyan gelir, eğitim düzeyine bağlı olarak artış göstermekle birlikte, özellikle yükseköğretim ve lisansüstü düzeyinde söz konusu gelir kadınların aleyhine farklılaşmaktadır. Diğer bir ifade ile benzer eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen kadınlar erkelerden daha düşük gelir elde etmektedirler. Bu bağlamda HİAMVS'den elde edilen bulgular da diğer veri setlerine benzer biçimde özel sektörde, lisansüstü eğitim düzeyinde cinsiyete dayalı gelir farklılığını ortaya koymaktadır (Tablo 20).

Tablo 20. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Cinsiyet ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Kadın	Erkek
Bir okul bitirmeyen	1800	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	2020	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	2020	2020
Genel lise	2020	2200
Mesleki veya teknik lise	2020	2400
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	2500	3000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	5000	6000

Yaş: Bitirilen yaş grubuna bağlı olarak esas işten elde edilen net nakdi gelir artışı özellikle yükseköğretim ve lisansüstü mezunlarında gözlenmektedir. Bir okul bitirmeyenler, ilkokul, ortaokul mezunları 15-24 yaş grubundan 65 ve üzeri yaş grubuna kadar benzer gelir elde ederken; yükseköğretim ve lisansüstü mezunlarında yaş grupları boyunca gelirin arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca genel lise ve üzeri eğitim düzeyinden itibaren kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farkının arttığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 21. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Yaş ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	15-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-64	65+
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	2000	2000	1600	1700	2000	1500	1200
	Erkek	2000	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1500	2020	2020	2020	2020	2020	2000	1270
	Erkek	1600	2000	2020	2080	2200	2100	2020	2000
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	Kadın	1800	2020	2020	2020	2020	2020	2020	1380
	Erkek	2000	2020	2100	2300	2250	2370	2020	1000
Genel lise	Kadın	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	1807
	Erkek	2020	2100	2500	2500	2500	2600	2130	2020
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2020	2020	2100	2020	2020	2020	2020	700
	Erkek	2020	2320	2500	2600	2700	3000	2400	2000
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2400	2800	3000	3000	4000	2750	4500
	Erkek	2025	2500	3000	3500	3800	4000	3500	2400
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3000	3500	5000	5600	7000	7000	8000	3000
	Erkek	3500	4000	5000	7000	7500	9000	8000	4000

Medeni Durum: Esas işten elde edilen net nakdi gelir kadınlarda yükseköğretim düzeyine kadar medeni durum değişkeninin tüm kategorileri için benzer düzeyde olup

yükseköğretim ve lisansüstü eğitim düzeylerinde artış göstermektedir. Ancak yükseköğretim ve lisansüstü eğitim düzeylerinde evli kadın ve erkeklerin hiç evlenmemiş ve boşanmış veya eşi ölmüş olanlardan daha yüksek gelir elde ettiği görülmektedir. Ayrıca cinsiyete dayalı ücret farklılığı benzer eğitim düzeylerine sahip evli kadın ve erkeklerde, kadınların dezavantajlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 22. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Medeni Durum ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Boşandı, eşi öldü	Hiç evlenmedi	Evli
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	2000	1600
	Erkek	2020	2000	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2020	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	2020	2000	2020
	Erkek	2020	2020	2200
Genel lise	Kadın	2050	2020	2020
	Erkek	2750	2020	2500
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2020	2020	2020
	Erkek	2500	2020	2530
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2750	2235	2800
	Erkek	3300	2500	3450
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	4000	5000	5300
	Erkek	4000	4750	7000

Meslek Kodu: Eğitim düzeyine bağlı olarak meslek kodu ile esas işten elde edilen net nakdi gelir incelendiğinde yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları en yüksek gelir düzeyine sahip grup olmakla birlikte; eğitim düzeyi arttıkça çalışanların elde ettiği gelirin de arttığı görülmektedir. Diğer yandan nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda ise eğitim düzeyine bağlı olarak belirgin bir fark olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 23. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Meslek Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	Hizmet ve satış elemanları	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1700	2020	2000	1300	2020	2200	500
	Erkek	2000	2020	2000	2000	2020	2500	1000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2020	2020	2020	2000	2020	2020	2200
	Erkek	2020	2200	2100	2020	2200	2700	2900
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	Kadın	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2100	2020	2020	2020	2400	2750
Genel lise	Kadın	2020	2020	2020	2020	2020	2120	2800
	Erkek	2020	2300	2100	2100	2500	2800	3450
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2020	2020	2020	2020	2020	2200	2200
	Erkek	2020	2500	2500	2100	2392	3000	3200
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2020	2020	2020	2235	2500	3000
	Erkek	2200	2400	2500	2200	2500	3000	4000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	1500	1800	3300	5000	3200	3500	5000
	Erkek	2200	gözlem yok	4000	2020	4200	5000	6500

Beşeri sermaye yatırım ve kazanç ilişkisi, bireysel özellikler yanı sıra işyerinin ve işin koşullarından etkilenebilmektedir. Söz konusu ilişkiyi görebilmek amacı ile MVS'lerinden yararlanılarak tanımlayıcı istatistikler oluşturulmuştur.

2.2.5.1.2. İşyerinin ve İşin Özellikleri Açısından Gelir Düzeyi

Bergmann'ın Hücum Modeli (Bakınız, 1.2.3. başlığı), Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisinde (Bakınız 1.5.2.1. başlığı) ve Feminist İktisat yazınında (Bakınız, 1.5.3.) yer aldığı gibi işyerinin/firmanın ve işin özellikleri ücreti belirleyen temel koşullardandır. Firmanın/işyerinin iyi veya kötü işleri barındırması veya ayrımcı işverenin meslekleri eril ve dişil olarak bölmesi, beşeri sermaye yatırımı ve kazanç ilişkisini olumlu veya olumsuz yönde değiştirebilmektedir. Bu çalışmada, söz konusu ilişki MVS'lerin yapısına göre işyeri boyutuyla sektör, işletme ölçeği, bölge, işyerinin durumu açısından; iş boyutuyla çalışma şekli, kayıtlılık, süreklilik açısından incelenmiştir.

Sektör: Eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen medyan gelirin en düşük olduğu sektör tarım sektörüdür. Sanayide en düşük medyan gelir asgari ücrete eşit olmakla birlikte eğitim düzeyindeki artışa bağlı olarak, özellikle lisansüstü düzeyinde, arttığı görülmektedir. Yükseköğretim ve lisansüstü mezunları sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinde en yüksek geliri elde etmektedir. Lisansüstü mezunu kadınlar sanayi ve hizmet sektöründe; erkekler ise inşaat ve sanayi sektöründe en yüksek gelire sahip olmaktadır.

Tablo 24. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Sektör ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Tarım	İnşaat	Sanayi	Hizmet
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1500	2020	2020	1500
	Erkek	1500	2000	2020	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1400	2020	2020	2020
	Erkek	2000	2020	2200	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1300	2020	2020	2020
	Erkek	1600	2020	2020	2020
Genel lise	Kadın	1400	2020	2020	2020
	Erkek	1800	2020	2400	2200
Mesleki veya teknik lise	Kadın	1600	2925	2020	2020
	Erkek	2020	2100	2520	2200
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2600	2500	2500
	Erkek	2200	3000	3000	2900
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	gözlem yok	3000	5000	5000
	Erkek	5500	7000	7000	6000

İşletme Ölçeği: Eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen medyan gelirin en yüksek olduğu işletmeler 50 veya daha fazla kişinin çalıştığı işletmelerdir. Yükseköğretim ve lisansüstü mezunları için kadınlarda ve erkeklerde yüksek gelir artışının olduğu işletmeler de 50 veya daha fazla kişinin çalıştığı işletmelerdir. 10 ve daha az kişinin çalıştığı işletmeler, 11- 19 kişinin çalıştığı işletmeler ve 20-49 kişinin çalıştığı işletmeler ise lisansüstü mezunlarının gelir artışının yüksek olduğu işletmelerdir.

Tablo 25. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşletme Ölçeği ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	10 ve daha az kişi	11-19 kişi	20-49 kişi	50 veya daha fazla kişi
Bir okul bitirmeyen	Kadın	750	1200	2000	2020	2020
	Erkek	2020	2000	2020	2020	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2020	1600	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2020	2070	2070	2300
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1000	2000	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2020	2020	2020	2200
Genel lise	Kadın	2020	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2020	2200	2300	2500
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2500	2020	2020	2020	2050
	Erkek	2020	2020	2300	2300	2700
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2020	2250	2500	3000
	Erkek	2020	2250	2600	3000	3500
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	gözlem yok	3200	4000	4500	6000
	Erkek	gözlem yok	3000	4000	5000	7000

Bölge: Eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen medyan gelirin en yüksek olduğu bölge İstanbul'dur. Bölge değişkeninde de diğer değişkenlere benzer biçimde lise ve altı eğitim düzeyine sahip çalışanların gelirleri benzerlik gösterirken; yükseköğretim ve lisansüstü mezunlarının gelir düzeylerinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte yükseköğretim ve lisansüstü düzeyinde bölgeler arasındaki gelir farklılıkları dikkat çekmektedir. Örneğin; yükseköğretim mezunu bir kadın Güneydoğu Anadolu'da 2020 TL gelir ederken; Ege'de 2250 TL; İstanbul'da ise 3000 TL gelir etmektedir. Yükseköğretim mezunu bir erkek ise Güneydoğu Anadolu'da 2200 TL gelir ederken; Ege'de 2960 TL; İstanbul'da ise 3500 TL gelir etmektedir.

Tablo 26. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Bölge ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Güneydoğu Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Akdeniz	Ege	Batı ve Orta Anadolu	Marmara	İstanbul
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1500	1800	1180	1300	2020	1500	2000	2000
	Erkek	1800	1500	2000	2000	2020	2000	2020	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1600	2000	2000	2000	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2000	2020	2000	2020	2020	2020	2141	2300
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	Kadın	1500	2000	2000	2020	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2000	2020	2000	2020	2020	2020	2100	2020
Genel lise	Kadın	2000	2020	2000	2020	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2000	2020	2020	2020	2320	2300	2500	2500
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2000	2020	2000	2020	2020	2020	2020	2020
	Erkek	2020	2100	2020	2050	2300	2300	2600	2500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2020	2020	2020	2250	2320	2250	3000
	Erkek	2200	2500	2100	2500	2960	2800	3000	3500
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3500	2500	2500	3700	4700	4000	4000	5500
	Erkek	4000	7000	3000	5500	6000	5500	5000	7000

İşyerinin Durumu: Düzenli bir işyerinde çalışanların esas işlerinden elde ettiği net nakdi gelir minimum asgari düzeyinde olup erkeklerde lise, kadınlarda ise yükseköğretim düzeyinden itibaren artma eğilimindedir. Düzenli olmayan işyerinde çalışanların düzenli işyerinde çalışanlara göre daha düşük gelir elde ettiği özellikle lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların esas işlerinden elde ettiği gelir erkeklere göre çok daha düşük düzeydedir. Düzenli işyerinde çalışan lisansüstü mezunu kadın ve erkekler, yükseköğretim mezunlarının iki katı gelir elde etmektedir. Ancak her iki grupta da erkekler kadınlardan daha fazla gelir elde etmektedir.

Tablo 27. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşyerinin Durumu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Düzenli olmayan işyeri	Düzenli işyeri
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1100	2020
	Erkek	1500	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1000	2020
	Erkek	2000	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1120	2020
	Erkek	2000	2020
Genel lise	Kadın	1500	2020
	Erkek	2000	2300
Mesleki veya teknik lise	Kadın	1400	2020
	Erkek	2000	2420
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2020	2500
	Erkek	2020	3000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	2020	5000
	Erkek	gözlem yok	6000

İşin Özellikleri: Çalışma şekli, kayıtlılık ve süreklilik bağımsız değişkenleri işin özelliklerini oluşturmaktadır. Tam zamanlı çalışanların esas işlerinden elde ettikleri net nakdi medyan gelir yarı zamanlı çalışanlardan daha yüksektir. Benzer biçimde kayıtlı çalışanlar kayıt dışı çalışanlardan; sürekli bir işte çalışanlar ise geçici veya sınırlı süreli işte çalışanlardan daha yüksek gelir elde etmektedir. Eğitim düzeyindeki artışa paralel olarak gelirin de arttığı tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından incelendiğinde ise benzer eğitim düzeyinde benzer işlerde çalışan erkeklerin genel olarak kadınlardan daha fazla gelir elde ettiği görülmüştür. Ayrıca tam zamanlı, kayıtlı ve sürekli işte çalışan lisansüstü mezunu kadın ve erkekler, yükseköğretim mezunlarının iki katı gelir elde etmektedir.

Tablo 28. 2019 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşin Özellikleri ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Çalışma Şekli		Kayıtlık		Süreklilik	
		Yarı Zamanlı	Tam Zamanlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Geçici veya sınırlı süreli iş	Sürekli iş
Bir okul bitirmeyen	Kadın	500	2000	1200	2020	1400	2000
	Erkek	750	2020	1600	2020	2000	2020
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	600	2020	1000	2020	1200	2020
	Erkek	1000	2020	2000	2150	2000	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	500	2020	1200	2020	580	2020
	Erkek	548	2020	1500	2020	1500	2020
Genel lise	Kadın	1000	2020	1200	2020	1500	2020
	Erkek	1000	2300	1950	2400	2000	2300
Mesleki veya teknik lise	Kadın	1000	2020	1400	2020	1730	2020
	Erkek	1000	2420	2000	2500	2020	2500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	1500	2500	1600	2500	2000	2500
	Erkek	1300	3000	2000	3000	2020	3000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3000	5000	3000	5000	2500	5000
	Erkek	2000	6000	2500	6000	3500	6000

Eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen medyan gelir üzerinde etkisi olduğu düşünülen sosyo-demografik, işyeri ve işin özellikleri özel sektörde çalışan ÜMY'lerin beyan ettiği gelirler üzerinden incelenmiştir. Değişken kategorilerinin hemen hepsinde asgari ücretin altında medyan gelirler olduğu görülmüştür. Asgari ücretteki yıllara göre artışın medyan gelir ile karşılaştırması yapılmıştır. 2014 yılına kadar HİAMVS'lerde eğitim düzeyi altı kategori olarak; 2014 ve sonrasında yedi kategori olarak derlendiği için hesaplamalar ve tablo düzenlemeleri söz konusu durum göz önünde bulundurularak yapılmıştır (Tablo 29).

Tablo 29. HİAMVS'lere Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelirin Asgari Ücretle İlişkisi (TL)

En son bitirilen okul	2010		2011					2012					2013				
	Asgari Ücret (TL)	Medyan Ücret (TL)	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı
Bir okul bitirmeyen	587,845	600	644,46	9,63	650	8	1	720,46	11,80	700	7,70	0,97	788,35	9,42	800	14,28	1,01
İlkokul (5 yıl)	587,845	700	644,46	9,63	700	0	1,08	720,46	11,80	780	11,43	1,08	788,35	9,42	900	15,38	1,14
Ortaokul - İlköğretim (8 yıl)	587,845	600	644,46	9,63	670	11,60	1,04	720,46	11,80	730	8,96	1,01	788,35	9,42	840	15,05	1,07
Genel Lise	587,845	700	644,46	9,63	800	14,28	1,24	720,46	11,80	800	0	1,11	788,35	9,42	1000	25,00	1,27
Mesleki - Teknik Lise	587,845	750	644,46	9,63	800	6,67	1,24	720,46	11,80	870	8,75	1,20	788,35	9,42	1000	16,25	1,27
Yüksekokul, Fakülte ve Üzeri	587,845	1200	644,46	9,63	1200	0	1,86	720,46	11,80	1300	8,33	1,80	788,35	9,42	1500	15,38	1,90
Toplam	587,845	700	644,46	9,63	750	6,67	1,16	720,46	11,80	800	6,67	1,11	788,35	9,42	938	17,25	1,19

Tablo 29'un Devamı

En son bitirilen okul	2014		2015					2016					2017				
	Asgari Ücret (TL)	Medyan Ücret (TL)	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı
Bir okul bitirmeyen	868,515	860	974,81	12,23	980	13,95	1,01	1300,99	33,46	1300	32,65	1,00	1404,06	7,92	1400	7,70	1,00
İlkokul (4 veya 5 yıl)	868,515	1000	974,81	12,23	1100	10,00	1,13	1300,99	33,46	1300	18,18	1,00	1404,06	7,92	1500	15,38	1,07
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	868,515	940	974,81	12,23	1000	6,38	1,03	1300,99	33,46	1300	30,00	1,00	1404,06	7,92	1404	8	1,00
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	868,515	1500	974,81	12,23	1615	7,67	1,66	1300,99	33,46	2000	23,83	1,54	1404,06	7,92	2000	0	1,42
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	868,515	3500	974,81	12,23	4000	14,28	4,10	1300,99	33,46	4000	0	3,07	1404,06	7,92	4700		3,35
Genel lise	868,515	1000	974,81	12,23	1200	20	1,23	1300,99	33,46	1500	25,00	1,15	1404,06	7,92	1500	0	1,07
Mesleki veya teknik lise	868,515	1100	974,81	12,23	1250	13,64	1,28	1300,99	33,46	1500	20,00	1,15	1404,06	7,92	1600	6,67	1,14
Toplam	868,515	1000	974,81	12,23	1200	20	1,23	1300,99	33,46	1400	16,67	1,08	1404,06	7,92	1500	7,14	1,07

Tablo 29'un Devamı

Eğitim Düzeyi	2018					2019				
	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı	Asgari Ücret (TL)	Asgari Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücret (TL)	Medyan Ücretteki Artış (%)	Medyan Ücretin A.Ü.'ye Oranı
Bir okul bitirmeyen	1603,12	14,17	1600	14,28	1,00	2020,90	26,06	2000	25,00	0,99
İlkokul (4 veya 5 yıl)	1603,12	14,17	1604	6,93	1,00	2020,90	26,06	2020	25,93	1,00
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1603,12	14,17	1603	14,17	1,00	2020,90	26,06	2020	26,01	1,00
Genel lise	1603,12	14,17	1800	20	1,12	2020,90	26,06	2050	13,89	1,01
Mesleki veya teknik lise	1603,12	14,17	1900	18,75	1,19	2020,90	26,06	2200	15,79	1,09
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	1603,12	14,17	2400	20	1,50	2020,90	26,06	2700	12,50	1,34
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	1603,12	14,17	5000	6,38	3,12	2020,90	26,06	5300	6	2,62
Toplam	1603,12	14,17	1800,00	20	1,12	2020,90	26,06	2023	12,39	1,00

Esas işten elde edilen net nakdi medyan gelirdeki artış 2011 ve 2012 yıllarında asgari ücretteki artışın altında kalırken; 2013 yılında asgari ücretteki artışın yaklaşık 1,83 katı artış gerçekleşmiştir. 2011-2013 yılları arasında medyan ücretin asgari ücrete oranının en yüksek olduğu eğitim kategorisi yüksekokul, fakülte ve üzeri mezunların olduğu kategoridir.

2015-2019 yılları arasında asgari ücretteki artış ile net nakdi medyan gelirdeki artış dalgalı bir seyir izlemiştir. 2016, 2017 ve 2019 yıllarında asgari ücretteki artış oranı medyan gelirdeki artış oranından; 2015 ve 2018 yıllarında ise medyan gelirdeki artış oranı asgari ücretteki artış oranından daha büyüktür. Yükseköğretim mezunlarının medyan gelirlerinin asgari ücrete oranı 1,66'dan 1,42'ye; lisansüstü mezunlarının medyan gelirlerinin asgari ücrete oranı 4,10'dan 2,62'ye düşmüştür. Bununla birlikte diğer eğitim kategorileri ile karşılaştırıldığında medyan gelirin asgari ücrete oranının en yüksek olduğu kategoriler yükseköğretim ve lisansüstü kategorileridir.

Yükseköğretim ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanların medyan gelirlerin asgari ücrete oranının yıllar içinde azalan bir seyir izlemesinin Türkiye'de uygulanan ücret politikalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.2.5.2. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model

Yöntem bölümünde ifade edildiği gibi genelleştirilmiş sıralı logit model; McCullagh (1980) tarafından geliştirilen sıralı logit model temel alınarak paralellik varsayımının rahatlatılması ile Williams (2006) tarafından geliştirilmiştir. Model, bağımlı değişkenin ikiden fazla değer aldığı ve değişkenin alt kategorileri arasında sıralı (hiyerarşik) bir yapı söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada TÜİK HİAMVS 2020 kullanılarak esas işten elde edilen gelir düzeyine etki eden sosyo-demografik faktörler ve işyerinin özellikleri açısından tahminleme yapılmıştır.

Gelir düzeyini belirlemek için kişilere “Geçen ay içinde esas işinizden elde ettiğiniz toplam net nakdi gelir nedir?” sorusu yöneltilmektedir. Soru yalnızca ÜMY'lere sorulmakta ve 2020 yılı HİAMVS'ye göre '0 ile 100 bin TL arasında' değer almaktadır. Dolayısıyla gelir değişkeni sürekli değişken olduğundan modelde kullanabilmek için kesikli değişkene dönüştürülmüş ve sıklık dağılımı göz önünde bulundurularak 14 kategoriye indirgenmiştir. Bağımsız değişkenler ise eğitim düzeyi başta olmak üzere diğer sosyo-demografik özellikler ve işyerinin özelliklerinden

oluşmaktadır (Tablo 31). Ancak seçilen her bağımsız değişken serbestlik derecesini azalttığı için betimleyici istatistiklerde yer alan işin özellikleri bağımsız değişkenleri, örneğin kayıtlılık, süreklilik, modelde kullanılmamıştır.

Model, ilk önce sıralı logit model diğer adıyla orantısız bahis modeli kullanılarak tahminlenmiştir. Ancak modelin sonuçlarının geçerli kabul edilebilmesi için paralellik varsayımının sağlanması gerektiğinden, aralarında Brant ve Wald'un da olduğu farklı testlere göre paralellik varsayımı test edilmiştir (Tablo 30). Örneğin Brant Testi (1990) modelleme yapılırken bağımlı değişkenin bir kategorisinden bir üst kategorisine geçişte oluşan kesim noktası eşitliğine dayanmaktadır ve modelde orantısız bahis varsayımı test edilebilmektedir (Williams, 2006, 66). Eğer paralellik varsayımı sağlanmıyor ise kategoriler arası geçişte paralellik olmadığından orantısız bahis modeli kullanılamamaktadır. Genelleştirilmiş sıralı logit model veya kısmi orantısız bahis modelinin kullanılması önerilmektedir (Kayacan, 2020: 20).

Tablo 30. Paralellik Varsayımı Sonuçları

	Chi2	df	P>Chi2
Wolfe Gould	5207	120	0.000
Brant	6222	120	0.000
score	5435	120	0.000
likelihood ratio	5292	120	0.000
Wald	6550	120	0.000

Paralellik varsayımı testlerinin sonuçları kategoriler arasındaki geçişte paralelliğin olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla genelleştirilmiş sıralı logit model kullanılarak bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin tahminlenmesi ve model sonuçları ile yorumlanması gerekmektedir.

Tablo 31. Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Tanımlamaları

Bağımlı değişken (Gelir)
0 < Gelir 1 < 2324 TL
2324 TL ≤ Gelir 2 (Asgari Ücret) < 2326 TL
2326 TL ≤ Gelir 3 < 2480 TL
2480 TL ≤ Gelir 4 < 2700 TL
2700 TL ≤ Gelir 5 < 3000 TL
3000 TL ≤ Gelir 6 < 3500 TL
3500 TL ≤ Gelir 7 < 4000 TL
4000 TL ≤ Gelir 8 < 4500 TL
4500 TL ≤ Gelir 9 < 5000 TL
5000 TL ≤ Gelir 10 < 5500 TL
5500 TL ≤ Gelir 11 < 6000 TL
6000 TL ≤ Gelir 12 < 6500 TL
6500 TL ≤ Gelir 13 < 8500 TL
8500 TL ve üzeri = Gelir 14
Bağımsız değişkenler
Cinsiyet
Erkek
Kadın (referans grup)
Yaş
15-24 yaş (referans grup)
25-29 yaş
30-34 yaş
35-39 yaş
40-44 yaş
45-49 yaş
50-64 yaş
65 ve üzeri yaş
Medeni Durum
Evli (referans grup)
Hiç evlenmedi
Boşandı
Eşi öldü
Eğitim Düzeyi
Bir okul bitirmeyen
İlkokul (4 veya 5 yıl)
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl) (referans grup) (Modelde ortaokul (8 yıl) olarak ifade edilmiştir)
Genel lise
Mesleki veya teknik lise

2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte (Modelde Yükseköğretim olarak ifade edilmiştir)
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora (Modelde Lisansüstü olarak ifade edilmiştir)
Mezun Olunan Alan
Sosyal Bilimler (referans grup)
Fen Bilimleri
Sağlık Bilimleri
Meslek Kodu (ISCO 08)
Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları (referans grup)
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar
Hizmet ve satış elemanları
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar
Sektör
Tarım
Sanayi
İnşaat
Hizmet (referans grup)
İşletme Ölçeği
10 ve daha az kişi (referans grup)
11-19 kişi
20-49 kişi
50 veya daha fazla kişi
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi
İşyerinin Statüsü
Özel
Kamu (referans grup)
Diğer
Bölge
İstanbul (referans grup)
Marmara
Ege
Batı ve Orta Anadolu
Akdeniz
Karadeniz
Doğu Anadolu
Güneydoğu Anadolu

Model kurulurken bağımsız değişkenlerin alt kategorilerinden referans bir grup seçilmekte ve diğer gruplar ile karşılaştırma yapılabilmektedir. Eğer araştırmacı referans grup tanımlamaz ise model genel olarak ilk grubu referans alıp ona göre karşılaştırma yapmaktadır. Gelirin bağımlı değişken olduğu bu modelde bağımsız değişkenler; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, mezun olunan alan, meslek kodu, sektör, işletme ölçeği, işyerinin statüsü ve bölgedir. Kategorilerin ve modellerin oluşturulmasının ardından model sonuçlarından çıkarımlar yapılabilmektedir.

2.2.5.2.1. Kategoriler ve Modeller

Analizlerden elde edilen bulguların değerlendirilebilmesi ve katsayıların yorumlanabilmesi için kategorilerin belirtilmesi ve modellerin açıklanması gerekmektedir. Yukarıda ifade edildiği (Tablo 29) gibi gelir bağımlı değişkeni 14 gruba ayrılmıştır. Gelir 1 en düşük gelir düzeyini, Gelir 14 ise en yüksek gelir düzeyini ifade etmektedir. Buna göre;

1. kategori: Gelir 1

2. kategori: Gelir 2

3. kategori: Gelir 3

4. kategori: Gelir 4

5. kategori: Gelir 5

6. kategori: Gelir 6

7. kategori: Gelir 7

8. kategori: Gelir 8

9. kategori: Gelir 9

10. kategori: Gelir 10

11. kategori: Gelir 11

12. kategori: Gelir 12

13. kategori: Gelir 13

14. kategori: Gelir 14 düzeylerini göstermek üzere;

Model 1: Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, Gelir 4, ..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 2: Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, Gelir 5, ..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 3: Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, Gelir 6,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 4: Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3, Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, Gelir 7, ..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 5: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, Gelir 8,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 6: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, Gelir 9,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 7: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 8: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 9: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 10: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13, Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 11: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 12: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığını,

Model 13: Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığını ifade etmektedir.

Analizler Stata 16 ekonometrik programı kullanılarak yapılmıştır. Sosyo-demografik özelliklerin ve işyeri özelliklerinin oluşturulan gelir grupları üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.2.5.2.2. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Bulguları

2020 yılına ait TÜİK HİAMVS kullanılarak tahminlenen genelleştirilmiş sıralı logit model bulguları her bir değişken için incelendiğinde;

Cinsiyet: Cinsiyet kategorik değişkeninde referans grubu kadın olmak üzere; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,123528 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine

karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,206195 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,311803 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,345386 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,268319 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,188835 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,210903 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,346233 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,..., Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,616406 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,927162 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 3,097861 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 3,15522 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı erkeklerde kadınlara göre 2,874026 kat daha fazladır. Elde edilen bulgular ışığında erkeklerin her bir gelir düzeyinde yer alma olasılığı kadınlardan 2,12 ve 3,16 aralığında değişen oranlarda daha fazladır. Dolayısıyla erkeklerin gelir düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yaş: Yaş değişkeninde 15-24 yaş grubu referans alınmıştır. Buna göre; 25-29 yaş, 30-34 yaş, 35-39 yaş, 40-44 yaş, 45-49 yaş ve 50-64 yaş grupları tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunurken; 65 ve üzeri yaş grubunun Model 4, Model 5, Model 6 ve Model 8 dışındaki modellerde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Yaş kategorilerinden özellikle 35-39 yaş, 40-44 yaş ve 45-49 yaş grubundakiler her bir modelde öne çıkmakla birlikte Model 11, Model 12 ve model 13'te 45-49 yaş grubu ile 50-64 yaş grubundakiler öne çıkmaktadır. Gelir 1, Gelir 2,...,

Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 45-49 yaş grubunda 15-24 yaş grubuna göre 4,23147 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 45-49 yaş grubunda 15-24 yaş grubuna göre 4,933442 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı 45-49 yaş grubunda 15-24 yaş grubuna göre 4,917994 kat daha fazladır. 50-64 yaş grubu için ise; Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 15-24 yaş grubuna göre 3,883118 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50-64 yaş grubunda 15-24 yaş grubuna göre 4,519534 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı 50-64 yaş grubunda 15-24 yaş grubuna göre 4,522713 kat daha fazladır. Bu bağlamda yaş arttıkça daha yüksek gelir kategorilerinde olma olasılığı da artmaktadır.

Tablo 32. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonucu

2020 HiAMVS	Model 1		Model 2		Model 3	
	katsayı	bahis oranı	Katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı
Erkek (r.g.=kadın)	0,7530787*	2,123528*	0,7912691*	2,206195*	0,8380276*	2,311803*
25-29 yaş (r.g.= 15-24 yaş)	0,4444114*	1,559572*	0,4654558*	1,59274*	0,515589*	1,674625*
30-34 yaş	0,6913994*	1,996508*	0,7628207*	2,144316*	0,8406118*	2,317785*
35-39 yaş	0,9010386*	2,462159*	0,984242*	2,675783*	1,038056*	2,823723**
40-44 yaş	0,7976448*	2,220306*	0,9374668*	2,553505*	1,004265*	2,729899*
45-49 yaş	0,8705318*	2,388181*	0,9606363*	2,613359*	1,079448*	2,943055*
50-64 yaş	0,4758388*	1,609364*	0,6681628*	1,95065*	0,8173608*	2,264515*
65 ve üzeri yaş	-1,041447*	0,3529436*	-0,5883238*	0,5552572*	-0,5257419*	0,5911167*
Hiç evlenmedi (r.g.= evli)	-0,4315066*	0,6495298*	-0,383024*	0,6817965*	-0,3806746*	0,6834003*
Boşandı	-0,3275895*	0,7206588*	-0,2970781*	0,742986*	-0,2352692*	0,7903581*
Eşi öldü	-0,5440984**	0,5803648**	0,3904139***	0,6767767***	-0,1755273	0,8390145
Yükseköğretim (r.g.= ortaokul (8 yıl))	0,3971004*	1,487505*	0,4363686*	1,547079*	0,4889159*	1,630548*
Lisansüstü	1,106405*	3,02347*	1,1603*	3,19089*	1,286108*	3,618674*
Fen Bilimleri (r.g.= sosyal bilimler)	0,1625898*	1,176554*	0,1984047*	1,219456*	0,2134682*	1,237964*
Sağlık Bilimleri	0,3746384*	1,454465*	0,4370382*	1,548115*	0,4053212*	1,499784*
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları (r.g.= Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları)	-0,1445076*	0,8654484*	-0,2847962*	0,7521675*	-0,3898336*	0,6771695*
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	-0,3891651*	0,6776224*	-0,6227142*	0,5364863*	-0,7824002*	0,457307*
Hizmet ve satış elemanları	-0,6799265*	0,5066542*	-0,8362452*	0,4333346*	-1,013126*	0,3630821*
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	-0,9196241*	0,3986689*	-1,075592*	0,3410957*	-1,190029*	0,3042125*
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	-0,9888478*	0,3720051*	-1,106392*	0,3307501*	-1,283749*	0,2769968*
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-1,476099*	0,2285274*	-1,719267*	0,1791975*	-1,939535*	0,1437708*
Tarım (r.g.= hizmet)	-0,5412414*	0,5820253*	-0,2224298	0,8005712	0,3247991***	0,7226725***
Sanayi	0,3501806*	1,419324*	0,3557514*	1,427253*	0,3401346*	1,405137*
İnşaat	0,220641*	1,246876*	0,1718284*	1,187474*	0,1342443**	1,143672**
11-19 kişi (r.g.= 10 ve daha az kişi)	0,5368841*	1,710668*	0,4784296*	1,613539*	0,4748026*	1,607697*
20-49 kişi	0,5735533*	1,774561*	0,654289*	1,923774*	0,6791777*	1,972255*
50 veya daha fazla kişi	1,123131*	3,074466*	1,212368*	3,361434*	1,217958*	3,380277*
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	0,1999698	1,221366	0,1400118	1,150287	-0,1885054	0,8281961
Özel (r.g.= kamu)	-1,586596*	0,204621*	-1,816248*	0,1626349*	-1,913531*	0,1475584*
Diğer	-1,784492*	0,1678823*	-1,862166*	0,1553358*	-1,828417*	0,1606678*
Marmara (r.g.= İstanbul)	-0,2800502*	0,7557458*	-0,5589751*	0,5717948*	-0,6412892*	0,5266131*
Ege	-0,1553964*	0,8560758*	-0,6463398*	0,5239601*	-0,7981142*	0,4501771*
Batı ve Orta Anadolu	-0,3493071*	0,7051765*	-0,5517303*	0,5759524*	-0,7408739*	0,4766971*
Akdeniz	-0,6511488*	0,5214464*	-0,9907168*	0,3713104*	-1,169447*	0,3105387*
Karadeniz	-0,835544*	0,4336385*	-0,9952615*	0,3696268*	-1,151176*	0,3162646*
Doğu Anadolu	-0,8738798*	0,4173292*	-1,035391*	0,3550875*	-1,16784*	0,311038*
Güneydoğu Anadolu	-1,135887*	0,3211372*	-1,329803*	0,2645292*	-1,462078*	0,2317541*

*%1, **%5 ve ***%10 önem düzeyindedir.

Tablo 32'nin Devamı

2020 HİAMVS	Model 4		Model 5		Model 6	
	Katsayı	bahis oranı	Katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı
Erkek (r.g.=kadın)	0,8524499*	2,345386*	0,819039*	2,268319*	0,7833693*	2,188835*
25-29 yaş (r.g.= 15-24 yaş)	0,6003283*	1,822717*	0,6138242*	1,847483*	0,5542042*	1,740555*
30-34 yaş	0,9313479*	2,537928*	0,9513063*	2,58909*	0,9131205*	2,492087*
35-39 yaş	1,107646*	3,027223*	1,159066*	3,186954*	1,122901*	3,073758*
40-44 yaş	1,124318*	3,078118*	1,226198*	3,408248*	1,280132*	3,597116*
45-49 yaş	1,288542*	3,627493*	1,4441*	4,238035*	1,529736*	4,616959*
50-64 yaş	0,9669159*	2,629821*	1,161056*	3,193304*	1,428202*	4,171194*
65 ve üzeri yaş	-0,2090684	0,8113397	-0,0117998	0,9882695	0,1000087	1,10518
Hiç evlenmedi (r.g.= evli)	-0,485101*	0,615635*	-0,489723*	0,6127961*	-0,5282825*	0,5896168*
Boşandı	-0,2970758*	0,7429877*	-0,2462925*	0,7816935*	-0,376212*	0,6864568*
Eşi öldü	-0,0729384	0,9296581	0,0545809	1,056098	0,2535275	1,288563
Yükseköğretim (r.g.= ortaokul (8 yıl))	0,5785583*	1,783465*	0,6754136*	1,964845*	0,8073241*	2,241901*
Lisansüstü	1,457712*	4,296117*	1,495309*	4,460714*	1,773365*	5,890643*
Fen Bilimleri (r.g.= sosyal bilimler)	0,1743458*	1,190467*	0,1742129*	1,190309*	0,1224331*	1,130243*
Sağlık Bilimleri	0,3504128*	1,419653*	0,3805746*	1,463125*	0,4063657*	1,501352*
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları (r.g.= Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları)	-0,5804046*	0,5596719*	-0,6841585*	0,5045146*	-0,8650585*	0,4210269*
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	-0,9984673*	0,3684437*	-1,113298*	0,328474*	-1,26433*	0,2824286*
Hizmet ve satış elemanları	-1,209351*	0,2983908*	-1,377536*	0,2521993*	-1,49013*	0,2253433*
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	-1,329952*	0,26449*	-1,442286*	0,2363868*	-1,574424*	0,2071268*
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	-1,568788*	0,2082976*	-1,672892*	0,1877034*	-1,84793*	0,1575629*
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-2,27484*	0,1028133*	-2,454195*	0,0859324*	-2,688848*	0,0679592*
Tarım (r.g.= hizmet)	-0,2465539	0,7814892	-0,2134249	0,8078128	-0,1377872	0,8712841
Sanayi	0,4320092*	1,540349*	0,4753224*	1,608533*	0,570652*	1,76942*
İnşaat	0,227449*	1,255393*	0,3947756*	1,484051*	0,329194*	1,389847*
11-19 kişi (r.g.= 10 ve daha az kişi)	0,5178127*	1,678353*	0,462352*	1,587804*	0,5129709*	1,670246*
20-49 kişi	0,6794396*	1,972772*	0,6486037*	1,912868*	0,6874073*	1,988553*
50 veya daha fazla kişi	1,18595*	3,273795*	1,070953*	2,918159*	1,047716*	2,851133*
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	0,4845053	1,623372	0,6737936**	1,961665**	0,6520468***	1,919466***
Özel (r.g.= kamu)	-2,058243*	0,1276781*	-2,120357*	0,1199888*	-2,418238*	0,0890784*
Diğer	-1,754992*	0,1729087*	-1,790512*	0,1668747*	-1,791104*	0,166776*
Marmara (r.g.= İstanbul)	-0,490067*	0,6125853*	-0,6565976*	0,5186129*	-0,5439057*	0,5804767*
Ege	-0,767442*	0,464199*	-0,894205*	0,4089326*	-0,7626287*	0,4664387*
Batı ve Orta Anadolu	-0,7553874*	0,4698286*	-0,9216806*	0,3978499*	-0,7701889*	0,4629256*
Akdeniz	-1,061167*	0,3460519*	-1,193259*	0,3032313*	-0,9551563*	0,384752*
Karadeniz	-1,021094*	0,3602008*	-1,149964*	0,3166481*	-0,959417*	0,3831162*
Doğu Anadolu	-1,113812*	0,3283051*	-1,181917*	0,3066903*	-0,9795237*	0,3754899*
Güneydoğu Anadolu	-1,27038*	0,2807249*	-1,300476*	0,2724021*	-1,023488*	0,3593395*

Tablo 32'nin Devamı

2020 HİAMVS	Model 7		Model 8		Model 9	
	katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı
Erkek (r.g.=kadın)	0,7934009*	2,210903*	0,8528111*	2,346233*	0,9618015*	2,616406*
25-29 yaş (r.g.= 15-24 yaş)	0,6085187*	1,837707*	0,5872522*	1,799038*	0,5238655*	1,688542*
30-34 yaş	0,9534483*	2,594641*	0,8616583*	2,367083*	0,7526201*	2,122554*
35-39 yaş	1,187156*	3,277746*	1,137015*	3,117449*	1,017484*	2,766226*
40-44 yaş	1,442094*	4,229545*	1,42057*	4,139481*	1,25501*	3,507872*
45-49 yaş	1,658715*	5,252556*	1,670844*	5,316651*	1,549033*	4,706915*
50-64 yaş	1,638987*	5,14995*	1,739262*	5,69314*	1,525534*	4,5976*
65 ve üzeri yaş	0,4209858**	1,523463**	0,498981	1,647042**	0,7381803*	2,092125*
Hiç evlenmedi (r.g.= evli)	-0,5838002*	0,5577747*	-0,5287233*	0,5893569*	-0,4874167*	0,614211*
Boşandı	-0,3515674*	0,7035844*	-0,2448638*	0,7828111*	-0,1794038*	0,8357684*
Eşi öldü	0,0374495	1,03816	-0,0986556	0,9060547	-0,1174581	0,8891778
Yükseköğretim (r.g.= ortaokul (8 yıl))	0,9198413*	2,508892*	0,9727766*	2,645279*	1,091459*	2,978617*
Lisansüstü	1,976409*	7,216781*	2,170878*	8,76598*	2,440604*	11,47998*
Fen Bilimleri (r.g.= sosyal bilimler)	0,1775654*	1,194306*	0,2473994*	1,28069*	0,3345771*	1,397349*
Sağlık Bilimleri	0,3889153*	1,47538*	0,3482539*	1,416592*	0,3092072*	1,362345*
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları (r.g.= Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları)	-1,048266*	0,3505451*	-0,9556892*	0,384547*	-0,9082434*	0,4032319*
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	-1,59964*	0,2019691*	-1,700227*	0,182642*	-1,684494*	0,1855383*
Hizmet ve satış elemanları	-1,406042*	0,2451116*	-1,020468*	0,3604262*	-0,7135483*	0,4899028*
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	-1,712185*	0,180471*	-1,696193*	0,1833803*	-1,725456*	0,1780919*
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	-1,969025*	0,1395929*	-1,917129*	0,1470284*	-1,804143*	0,1646155*
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-3,013032*	0,0491425*	-2,99353*	0,0501102*	-2,899978*	0,0550244*
Tarım (r.g.= hizmet)	-0,0748086	0,9279211	-0,0221122	0,9781305	0,1109349	1,117322
Sanayi	0,6097747*	1,840017*	0,5474313*	1,728807*	0,5433549*	1,721774*
İnşaat	0,3866018*	1,47197*	0,3673996*	1,443975*	0,2745559*	1,315946*
11-19 kişi (r.g.= 10 ve daha az kişi)	0,6168997*	1,853174*	0,7917535*	2,207263*	0,862031*	2,367965*
20-49 kişi	0,7253016*	2,065354*	0,8242681*	2,280211*	0,8407888*	2,318195*
50 veya daha fazla kişi	1,069474*	2,913846*	1,212208*	3,360896*	1,28879*	3,628395*
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	0,3579528	1,430398	0,5748487	1,776862	0,7023928	2,018577
Özel (r.g.= kamu)	-2,478642*	0,083857*	-2,110739*	0,1211484*	-1,6662*	0,1889637*
Diğer	-1,596835*	0,2025365*	-1,215338*	0,2966097*	-0,8283004*	0,436791*
Marmara (r.g.= İstanbul)	-0,51514*	0,5974169*	-0,3986585*	0,6712199*	-0,3302184*	0,7187667*
Ege	-0,8183541*	0,4411571*	-0,7268402*	0,4834341*	-0,6564948*	0,5186662*
Batı ve Orta Anadolu	-0,7856576*	0,4558199*	-0,6047478*	0,5462122*	-0,5096606*	0,6006994*
Akdeniz	-0,8901742*	0,4105842*	-0,7558801*	0,4695971*	-0,635029*	0,5299201*
Karadeniz	-0,8805378*	0,4145599*	-0,6601144*	0,5167922*	-0,5244262*	0,5918949*
Doğu Anadolu	-0,9329538*	0,39339*	-0,744165*	0,4751309*	-0,5609968*	0,57064*
Güneydoğu Anadolu	-0,8793716*	0,4150437*	-0,8251*	0,4381911*	-0,7155694*	0,4889137*

Tablo 32'nin Devamı

2020 HİAMVS	Model 10		Model 11	
	katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı
Erkek (r.g.=kadın)	1,074033*	2,927162*	1,130712*	3,097861*
25-29 yaş (r.g.= 15-24 yaş)	0,5437404*	1,722437*	0,5000918*	1,648873*
30-34 yaş	0,7361507*	2,087883*	0,7139399*	2,042021*
35-39 yaş	0,9935154*	2,700712*	1,001154*	2,72142*
40-44 yaş	1,1775*	3,24625*	1,24719*	3,480549*
45-49 yaş	1,393918*	4,030613*	1,442549*	4,23147*
50-64 yaş	1,300814*	3,672284*	1,356638*	3,883118*
65 ve üzeri yaş	0,6556146*	1,926326*	0,6801396*	1,974153*
Hiç evlenmedi (r.g.= evli)	-0,4876038*	0,6140961*	-0,4739216*	0,6225561*
Boşandı	0,1170966***	0,8894992***	-0,1068513	0,8986593
Eşi öldü	0,3271703***	0,7209609***	-0,2768776	0,7581473
Yükseköğretim (r.g.= ortaokul (8 yıl))	1,007737*	2,739395*	1,022906*	2,781267*
Lisansüstü	2,459646*	11,70067*	2,564003*	12,98771*
Fen Bilimleri (r.g.= sosyal bilimler)	0,3788612*	1,46062*	0,399769*	1,49148*
Sağlık Bilimleri	0,1530621*	1,165397*	0,2222341*	1,248864*
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları (r.g.= Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları)	-0,9803261*	0,3751887*	-1,069395*	0,3432163*
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	-1,74976*	0,1738157*	-1,748689*	0,1740019*
Hizmet ve satış elemanları	-0,4260385*	0,6530912*	-0,3024709*	0,73899*
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	-1,773979*	0,1696566*	-1,919419*	0,1466922*
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	-1,764986*	0,1711891*	-1,914175*	0,1474635*
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-2,832723*	0,0588524*	-2,681501*	0,0684603*
Tarım (r.g.= hizmet)	0,351079	1,420599	0,3310505	1,39243
Sanayi	0,5032194*	1,654038*	0,5458715*	1,726112*
İnşaat	0,2258419**	1,253377**	0,2959993*	1,344469*
11-19 kişi (r.g.= 10 ve daha az kişi)	0,9782992*	2,659928*	0,8485673*	2,336297*
20-49 kişi	0,8569509*	2,355966*	0,6683684*	1,951051*
50 veya daha fazla kişi	1,447637*	4,253054*	1,397437*	4,044821*
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	-14,93675	3,26E-07	19,6415	3,39E+08
Özel (r.g.= kamu)	-1,263622*	0,2826284*	-0,9321513*	0,3937058*
Diğer	-0,395186*	0,6735547*	-0,0969449	0,907606
Marmara (r.g.= İstanbul)	-0,1424288*	0,8672493*	-0,2117911*	0,8091337*
Ege	-0,4327477*	0,6487241*	-0,4587344*	0,6320831*
Batı ve Orta Anadolu	-0,2937354*	0,7454737*	-0,2923632*	0,7464973*
Akdeniz	-0,4310045*	0,649856*	-0,4957396*	0,6091203*
Karadeniz	-0,2750528*	0,759532*	-0,3310037*	0,7182025*
Doğu Anadolu	-0,2328882*	0,7922422*	-0,1719853*	0,8419915*
Güneydoğu Anadolu	-0,4837312*	0,6164789*	-0,5164658*	0,5966254*

Tablo 32'nin Devamı

2020 HİAMVS	Model 12		Model 13	
	Katsayı	bahis oranı	katsayı	bahis oranı
Erkek (r.g.=kadın)	1,149058*	3,15522*	1,055714*	2,874026*
25-29 yaş (r.g.= 15-24 yaş)	0,6119503*	1,844024*	0,7295858*	2,074221*
30-34 yaş	0,7733877*	2,167095*	0,700357*	2,014472*
35-39 yaş	1,07314*	2,924547*	1,034633*	2,814072*
40-44 yaş	1,422177*	4,146138*	1,381713*	3,981718*
45-49 yaş	1,596037*	4,933442*	1,592901*	4,917994*
50-64 yaş	1,508409*	4,519534*	1,509112*	4,522713*
65 ve üzeri yaş	0,9858765*	2,68016*	1,358011*	3,888452*
Hiç evlenmedi (r.g.= evli)	-0,502524*	0,6050017*	-0,5171753*	0,5962023*
Boşandı	-0,2903834*	0,7479768*	0,2166393***	0,8052204***
Eşi öldü	-0,3302401	0,7187512	-0,2976101	0,7425908
Yükseköğretim (r.g.= ortaokul (8 yıl))	1,078527*	2,940344*	0,8836372*	2,419685*
Lisansüstü	2,66022*	14,29943*	2,554063*	12,85924*
Fen Bilimleri (r.g.= sosyal bilimler)	0,4333785*	1,54246*	0,3628722*	1,437452*
Sağlık Bilimleri	0,366786*	1,443089*	0,7655338*	2,150142*
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları (r.g.= Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları)	-1,128027*	0,3236714*	-1,384745*	0,2503877*
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	-1,841316*	0,1586086*	-2,074757*	0,1255869*
Hizmet ve satış elemanları	-0,3743034*	0,6877682*	-2,067788*	0,1264652*
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	-2,106436*	0,1216708*	-2,714367*	0,0662469*
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	-1,985296*	0,13734*	-2,478001*	0,0839108*
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-2,894106*	0,0553485*	-4,753822*	0,0086187*
Tarım (r.g.= hizmet)	0,2399477	1,271183	-0,5956915	0,5511813
Sanayi	0,4509548*	1,56981*	0,4008311*	1,493065*
İnşaat	0,1732132	1,18912	0,4231692*	1,526793*
11-19 kişi (r.g.= 10 ve daha az kişi)	0,7263194*	2,067457*	0,6480885*	1,911883*
20-49 kişi	0,4735972*	1,60576*	0,2389633*	1,269932*
50 veya daha fazla kişi	1,360483*	3,898075*	1,237667*	3,44756*
Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	3,774565*	43,57855*	-12,95	2,38E-06
Özel (r.g.= kamu)	-0,484262*	0,6161517*	0,3647106*	1,440097*
Diğer	0,2680522***	1,307415***	0,9939653*	2,701927*
Marmara (r.g.= İstanbul)	-0,2741413*	0,7602246*	-0,5643214*	0,568746*
Ege	-0,4618964*	0,6300876*	-0,5766377*	0,5617841*
Batı ve Orta Anadolu	-0,2927061*	0,7462414*	-0,3792961*	0,684343*
Akdeniz	-0,5477241*	0,5782644*	-0,5680685*	0,5666188*
Karadeniz	-0,3627521*	0,6957589*	-0,6755697*	0,5088664*
Doğu Anadolu	-0,0213898	0,9788373	0,0398593	1,040664
Güneydoğu Anadolu	-0,5008636*	0,6060071*	-0,3766353*	0,6861663*

*%1, **%5 ve ***%10 önem düzeyindedir.

Medeni Durum: Referans grubun evli olduğu kategorik değişken için hiç evlenmedi kategorisi tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı; boşandı kategorisi Model 1 dışındaki modellerde istatistiki olarak anlamlı; eşi öldü kategorisi ise Model 1, Model 2 ve Model 10'da istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6495298 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6817965 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6834003 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,615635 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6127961 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,5896168 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,5577747 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,5893569 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,614211 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6140961 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6225561 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,6050017 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı hiç evlenmedi grubunda evli grubuna göre 0,5962023 kat daha azdır. Dolayısıyla medeni durum değişkeninde evli kategorisinin diğer kategorilere kıyasla daha yüksek gelir düzeyinde bulunma olasılığı daha fazladır.

Eğitim Düzeyi: Referans grubun ortaokul (8 yıl) olduğu eğitim düzeyi kategorik değişkeni için analizler sadece yükseköğretim ve lisansüstü kategorilerinde sonuç vermiştir. Bu durum yükseköğretim düzeyinin altındaki eğitim kategorilerinde gelir düzeylerinin benzer olmasından (çoklu doğrusal bağlantı) kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte yükseköğretim ve lisansüstü kategorileri tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yükseköğretim mezunlarının ortaokul mezunlarına göre durumu incelendiğinde Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 1,487505 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 1,547079 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 1,630548 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 1,783465 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 1,964845 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,241901 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,508892 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,645279 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,978617 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,739395 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,781267 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,940344 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine

karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı yükseköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 2,419685 kat daha fazladır.

Lisansüstü mezunlarının ortaokul mezunlarına göre durumu incelendiğinde ise; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 3,02347 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 3,19089 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 3,618674 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 4,296117 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 4,460714 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 5,890643 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 7,216781 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 8,76598 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 11,47998 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 11,70067 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 12,98771 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 14,29943 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı lisansüstü mezunlarında ortaokul mezunlarına göre 12,85924 kat daha fazladır.

Ortaokul (8 yıl) mezunları ile karşılaştırıldığında hem yükseköğretim hem de lisansüstü mezunlarının her gelir düzeyi için daha yüksek gelire sahip olma olasılığı daha fazladır. Ancak yükseköğretim mezunlarına ilişkin olasılık Model 10'a kadar artarken Model 10'dan sonra düşmekte ve dalgalı bir seyir izlemektedir. Lisansüstü mezunları için olasılık incelendiğinde; Model 13'e kadar sürekli artış gösterdiği ve 14 katına çıktığı görülmekle birlikte son modelde olasılık azalmaktadır.

Mezun Olunan Alan: Mezun olunan alan kategorik değişkeninde sosyal bilimler referans grup olmak üzere; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,176554 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,219456 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,237964 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,190467 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,190309 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,130243 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,194306 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,28069 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,397349 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,46062 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,49148 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,54246 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine

karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı fen bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,437452 kat daha fazladır.

Sağlık bilimleri mezunlarının sosyal bilimler mezunlarına göre durumu incelendiğinde ise Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,454465 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,548115 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,499784 kat daha fazladır. . Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,419653 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,463125 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,501352 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,47538 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,416592 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,362345 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,165397 kat daha fazladır. . Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,248864 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 1,443089 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, ..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı sağlık bilimlerinde sosyal bilimlere göre 2,150142 kat daha fazladır. Sosyal bilimler mezunlarına kıyasla fen ve sağlık bilimleri mezunlarının daha yüksek gelir düzeylerinde olma olasılığı yüksek olmakla birlikte en düşük gelir düzeyinden en yüksek gelir düzeyine doğru dalgalı bir seyir izlediğini ifade etmek mümkündür.

Meslek Kodu: Referans grubun yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları olduğu değişikende alt kategoriler tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,8654484 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,7521675 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,6771695 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,5596719 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,5045146 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,4210269 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,3505451 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,384547 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,4032319 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,3751887 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı

profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,3432163 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,3236714 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,..., Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,2503877 kat daha azdır.

Model 1'den Model 13'e doğru katsayılar ve bahis oranları incelendiğinde yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına kıyasla teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarının gelirinin azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları karşılaştırma yapılan diğer grupla göre daha yüksek gelir düzeyinde yer alma olasılıkları en yüksek olan gruptur. Diğer gruplar da her bir modelde aynı eğilimi sergilediğinden bu kategorik değişkende son olarak en düşük gelir grubu olan nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre analizi yapılmıştır. Buna göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,2285274 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,1791975 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,1437708 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,1028133 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0859324 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine

karşı Gelir 7, Gelir 8, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0679592 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0491425 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0501102 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11, ...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0550244 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0588524 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0684603 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0553485 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlarda yöneticiler ve profesyonel meslek mensuplarına göre 0,0086187 kat daha azdır. Tüm gelir grupları içinde gelir düzeyi en düşük olanlar nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlardır.

Sektör: Sektör kategorik değişkeninde referans grup hizmet olmak üzere tarım sektörü Model 1 ve Model 3'te; sanayi sektörü tüm modellerde; inşaat sektörü Model 12 dışında tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Bu kategorik değişkende tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunan sanayi sektörü incelenmiştir. Buna

göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,419324 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,427253 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,405137 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,540349 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,608533 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,76942 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,840017 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,728807 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,721774 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,654038 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,726112 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,56981 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı sanayi sektöründe hizmet sektörüne göre 1,493065 kat daha fazladır. Bulgular ışığında sanayi sektörünün ortalama gelir düzeyi en yüksek sektör olduğu söylenebilir.

İşletme Ölçeği: Referans grubun 10 ve daha az kişi olduğu değişkende 11-19 kişi, 20-49 kişi ve 50 veya daha fazla kişi grupları tüm modellerde; bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi grubu Model 5, Model 6 ve Model 12'de istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Model sonuçları 50 veya daha fazla kişi kategorisi için değerlendirilmiştir. Buna göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3,...,Gelir 14 kategorilerinde yer

alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,074466 kat daha fazladır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,361434 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,380277 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,273795 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 2,918159 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 2,851133 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 2,913846 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,360896 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,628395 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12 , Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 4,253054 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12 , Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 4,044821 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,898075 kat daha fazladır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı 50 veya daha fazla kişi olan işletmelerde 10 ve daha az kişi olan işletmelere göre 3,44756 kat daha fazladır. Dolayısıyla büyük ölçekli işletmelerde çalışıyor olmak küçük ölçekli işletmelere kıyasla daha fazla gelir elde etme olasılığını arttırmaktadır.

İşyerinin Statüsü: Referans grubun kamu olduğu değişkende özel sektör tüm modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer kategorisi ise Model 4, Model 11 ve Model 13 dışındaki modellerde istatistiki olarak anlamlıdır. Model sonuçları sadece özel kategorisi için değerlendirilmiştir. Buna göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,204621 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1626349 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1475584 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1276781 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1199888 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,0890784 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,083857 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1211484 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,1889637 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,2826284 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,3937058 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 0,6161517 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı özel sektörde kamuya göre 1,440097 kat daha fazladır. Kamuya kıyasla yalnızca Model 13'te özel sektörde çalışanların daha yüksek gelir elde etme olasılığı olduğu gözlemlenmiştir.

Bölge: Referans grubun İstanbul olduğu bölge kategorik değişkeninde Doğu Anadolu dışındaki bölgeler tüm modellerde; Doğu Anadolu ise Model 12 ve Model

13'ün dışındaki modellerde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Bu kategorik değişkende Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin model sonucuna göre değerlendirmesi yapılmıştır ve ilk önce bahis oranları daha yüksek Marmara bölgesi değerlendirilmiştir. Buna göre; Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,7557458 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,5717948 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,5266131 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,6125853 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,5186129 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,5804767 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,5974169 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,6712199 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,7187667 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,8672493 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,8091337 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,7602246 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı Marmara'da İstanbul'a göre 0,568746 kat daha azdır.

Gelir 1 kategorisine karşı Gelir 2, Gelir 3,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,3211372 kat daha azdır. Gelir 1 ve Gelir 2 kategorilerine karşı Gelir 3, Gelir 4,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,2645292 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2 ve Gelir 3 kategorilerine karşı Gelir 4, Gelir 5,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı

Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,2317541 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2, Gelir 3 ve Gelir 4 kategorilerine karşı Gelir 5, Gelir 6,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,2807249 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 5 kategorilerine karşı Gelir 6, Gelir 7,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,2724021 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 6 kategorilerine karşı Gelir 7, Gelir 8,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,3593395 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 7 kategorilerine karşı Gelir 8, Gelir 9,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,4150437 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 8 kategorilerine karşı Gelir 9, Gelir 10,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,4381911 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 9 kategorilerine karşı Gelir 10, Gelir 11,...,Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,4889137 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 10 kategorilerine karşı Gelir 11, Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,6164789 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 11 kategorilerine karşı Gelir 12, Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,5966254 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 12 kategorilerine karşı Gelir 13 ve Gelir 14 kategorilerinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,6060071 kat daha azdır. Gelir 1, Gelir 2,...,Gelir 13 kategorilerine karşı Gelir 14 kategorisinde yer alma olasılığı Güneydoğu Anadolu'da İstanbul'a göre 0,6861663 kat daha azdır.

2.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada Beşeri Sermaye Teorisinin yatırım ve kazanç ilişkisi 2019 ve 2020 yılını kapsayan işgücü, bütçe ve gelir ve yaşam koşulları mikro verileri setlerini yapısına ve kapsamına göre incelenebilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, eğitim düzeyi veya süresi bireyin esas işinden elde ettiği net kazancı etkileyen en temel değişkendir. Eğitim düzeyi dışında bireyin sosyo-demografik özellikleri, işyeri ve işin özelliklerinden oluşan bağımsız değişkenler ile esas işten elde edilen net nakdi gelir düzeyi arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Bulgular hem Ortodoks hem de Heterodoks İktisadi destekler niteliktedir:

- En düşük eğitim düzeyi ile en yüksek eğitim düzeyi arasında ortalama ve medyan gelire göre belirgin bir farklılık gözlenmiştir: 2019 HBAMVS'ye göre, doktora mezunu ÜMY'nin esas işinden elde ettiği net ortalama yıllık nakdi geliri, bir okul bitirmeyenin yaklaşık 6 katıdır (Tablo 13). Elde edilen bulgular, Wigren ve Nilsson (2015)'un doğrudan eğitim-gelir ilişkisini Vietnam örneği ile inceledikleri araştırma bulguları ile örtüşmektedir.
- Eğitim düzeyi ile gelir ilişkisi, işteki duruma göre farklılık göstermektedir. 2019 HBA ve 2020 GYKMVS'de esas işten elde edilen net nakdi gelir düzeyi en yüksek grup işverenler (HBAMVS'de doktora mezunu ortalama yıllık 905.681 TL) iken, en dezavantajlı grup kendi hesabına çalışanlardır (aynı veri seti için doktora mezunu ortalama yıllık 192.000 TL) (Tablo14, Tablo 15).
- Tüm MVS'lerde her iki cinsiyet için de eğitim düzeyi arttıkça, esas işten elde edilen gelir düzeyi artış göstermiştir. Ancak, kadının işgücü piyasasındaki dezavantajlı durumunu destekler biçimde erkeklerle aynı eğitim düzeyine sahip olsa da daha düşük gelir elde ettikleri görülmüştür. HİAMVS'de dört yıllık yüksek okul veya fakülte mezunu ÜMY kadının ortalama net nakdi geliri, 3.587, 16 TL, erkek ÜMY'nin 4.266,10 TL'dir. Bununla birlikte, GYKMVS'ye göre dört yıllık fakülte mezunu kadın işverenlerin yıllık ortalama net nakdi gelirleri, 159.490,33 TL iken, erkek işverenlerin, 151.215,64 TL'dir. HBAMVS''ya göre iki ile altı yıllık lisans eğitimi kendi hesabına çalışan kadının ortalama yıllık net nakdi gelirleri (sırasıyla 46.779,64 TL; 56.848,04 TL), aynı eğitim düzeyine sahip kendi hesabına çalışan erkeklerden (sırasıyla 43.886,79 TL; 46.827,64 TL) yüksektir. Söz konusu durum, medyan gelirden sadece 5 veya 6 yıllık fakülte mezunu kendi hesabına çalışan kadının lehine iken (kadın 50.000 TL; erkek 38.000 TL), 2 veya 3 yıllık yüksek okuldaki mezun kendi hesabına çalışan erkek, kadından daha yüksek ücret almaktadır (erkek 42.000 TL; kadın 12.000 TL) (Tablo 14, Tablo 15, Tablo 16). Gelir düzeyinin benzer durumdaki erkeklerle karşılaştırıldığında kadının işteki durumuna göre farklılık göstermesi, uç değerdeki gelir düzeyleri ve kadın erkek sayısı ile açıklanabilir. Elde edilen bulgular, heterodoks iktisadın varsayımlarını destekler niteliktedir.
- Uslu'nun (2016) TÜİK 2010 Kazanç Yapısı Araştırması MVS'den yararlanarak yaptığı ekonometrik çalışmada, yüksek bilgi gerektiren mesleklerde eğitimin getirisinin yüksek olduğu tespitini destekler biçimde,

mezun olunan alan ve bölüm ile esas işten elde edilen net nakdi gelir düzeyi arasından anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. HİAMVS'ye göre ÜMY'ler içinde esas işten elde ettiği ortalama aylık net nakdi gelir düzeyi en yüksek olan grup 4.906,82 TL ile sağlık bilimleri mezunlarıdır. En düşük grup ise 2.776,5 TL ile sosyal bilimler mezunlarıdır. Mezun olunan bölüm açısından ise aylık ortalama net nakdi gelir düzeyi en yüksek olan ÜMY'ler hukuk, güvenlik hizmetleri ve sağlık bölümleri mezunları iken, en düşük ÜMY'ler refah-sosyal hizmetler, bilişim ve iletişim teknolojileri ve imalat ve işletme bölümleri mezunlarıdır (Tablo 17, Tablo 18).

- HİAMVS'ye göre, özel ve kamu sektöründe esas işten elde edilen aylık net nakdi ortalama ve medyan gelirin en yüksek olduğu eğitim düzeyi yüksek lisans veya doktora düzeyleridir (özel sektör ortalama 6.890,83 TL, kamu sektörü ortalama, 6.475,8 TL). Yüksek lisans veya doktora mezunu kadınların ve erkeklerin ortalama gelirleri kamuya göre (kadın 5.885,85 TL; erkek 6.920,83 TL), özel sektörde (kadın 6.227,17 TL; erkek 7.423,61 TL) daha yüksektir (Tablo 19).
- Araştırmada 2019 HİAMVS'ye göre, özel sektörde çalışan ÜMY'lerin sosyo-demografik özellikleri ile eğitim düzeyine bağlı medyan gelir düzeyleri karşılaştırılması yapılmıştır: Lise altı eğitim düzeyine sahip bitirilen tüm yaş gruplarındaki ÜMY'lerde özellikle erkeklerde, benzer gelir düzeyi gözlenmiştir. Ayrıca, tüm eğitim düzeylerinde Beşeri Sermaye Teorisini destekler biçimde, yaş arttıkça veya çalışma yaşamının sonu yaklaştıkça eğitimin getirisi azalmaktadır (Tablo 21). Eğitim düzeyine bağlı gelir düzeyinde en gelire sahip olanlar, 'evli' ÜMY'dir. Ancak Heterodoks İktisat yaklaşımlarını destekler biçimde, lisansüstü eğitime sahip evli kadın ÜMY'ler (gelir: 5300 TL), aynı eğitim düzeyine sahip erkek ÜMY'lerden (gelir: 7000 TL) daha düşük gelire sahiptir (Tablo 22). Uslu'nun (2016) çalışmasını destekler biçimde ileri teknoloji ve bilgi gerektiren mesleklerde çalışan ÜMY'ler eğitim düzeylerine bağlı olarak en yüksek geliri elde etmektedir: '*Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları*'nın tüm eğitim düzeylerindeki gelirleri, diğer meslek gruplarına göre yüksektir. Diğer yandan bilgi gerektirmeyen işleri ifade edebilecek '*nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar*'ın en düşük gelire sahip olduğu gözlenmiştir (Tablo 23).

- İşyerinin özellikleri ile eğitim düzeyine bağlı esas işten elde edilen medyan gelir ilişkisinin incelendiği araştırmada, eğitim düzeyine bağlı olarak net nakdi medyan gelirin en yüksek olduğu sektörün sanayi; en düşük olduğu sektörün ise tarım olduğu; lisansüstü eğitim düzeyindeki kadınların sanayi ve hizmet sektöründe; erkeklerin ise inşaat ve sanayi sektöründe en yüksek geliri elde ettikleri saptanmıştır (Tablo 24). Elli veya daha fazla kişinin çalıştığı işyerleri ise esas işten elde edilen medyan gelirin en yüksek olduğu işletmelerdir (Tablo 25). İstanbul, Ege ve Marmara bölgelerinde eğitim düzeyine bağlı olarak esas işten elde edilen net nakdi medyan gelirin en yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 26). Düzenli işyerinde çalışanlar daha yüksek gelir elde etmekle birlikte; lisansüstü düzeyinde eğitime sahip olanların, yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olanların iki katı gelir elde ettiği gözlenmiştir (Tablo 27). Wigren ve Nilsson'ın (2015) Vietnam kırsalında yaşayan bireylerin kazançlarında eğitimde geçirilen süre, yabancı dil bilgisi ve iş deneyiminin anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılması, Türkiye'de eğitim düzeyine bağlı gelir düzeylerinin en düşük olduğu bölgelerin neden '*Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri*' olduğunu da açıklar niteliktedir (lise altı eğitim düzeyine sahip ÜMY'lerin en yüksek olduğu bölgeler %68,7 ile Güneydoğu ve %57,1 ile Doğu Anadolu Bölgesi'dir).
- İşin özellikleri ile eğitim düzeyine bağlı gelir düzeyi karşılaştırması atipik veya standart dışı çalışmanın eğitimin getirisini azalttığını göstermiştir: Tam zamanlı çalışanların esas işlerinden elde ettikleri net nakdi medyan geliri, yarı zamanlı çalışanlardan daha yüksektir. Ayrıca tam zamanlı çalışan erkeklerde lise, kadınlarda ise yükseköğretim düzeyinden itibaren elde edilen gelirin arttığı tespit edilmiştir. Tam zamanlı çalışanlara benzer biçimde kayıtlı olanlar ve sürekli işte çalışanların esas işlerinden elde ettikleri net nakdi medyan gelir daha yüksek; erkeklerde lise, kadınlarda ise yükseköğretim düzeyinden itibaren yüksek oranda gelir artışı olduğu gözlenmiştir (Tablo 28).
- Genelleştirilmiş sıralı logit model 2020 HİAMVS'de gelirin dağılımı dikkate alınarak 14 gelir kategorisi oluşturulmuş ve bağımsız değişkenlerin bir gelir grubundan daha üst gelir gruplarına geçerken etkisi tahminlenmiştir.

Cinsiyetin gelir düzeyi üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve erkeklerin referans grup olan kadınlardan, her bir gelir düzeyinde yer alma olasılığının, 2,12 ve 3,16 aralığında değişen oranlarda daha fazla olduğu tespit edilmiştir. 15-24 yaş grubunun referans olduğu yaş kategorik değişkeninde yaş arttıkça daha yüksek gelir kategorilerinde yer alma olasılığının arttığı belirlenmiştir. 45-49 ve 50-64 yaş gruplarında daha yüksek gelir elde etme olasılığının en yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Medeni duruma ilişkin bulgular ise evliler ile karşılaştırıldığında hiç evlenmemiş olanların daha düşük gelir elde ettiğini sonucunu göstermektedir.

- Eğitim düzeyinin gelir üzerindeki etkisi tahminlenirken ortaokul (8 yıl) referans grup alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Bulgulara göre yükseköğretim mezunlarının her bir gelir düzeyinde yer alma olasılığı, ortaokul mezunlarından 1,48 ve 2,94 aralığında değişen oranlarda daha fazladır. Lisansüstü mezunları için söz konusu oran 3,02 ve 14,29 aralığında değişmektedir. Mezun olunan alan kategorik değişkeninde sosyal bilimler referans alınarak karşılaştırma yapılmış ve en yüksek gelir düzeyine sağlık bilimleri; en düşük gelir düzeyine ise sosyal bilimler mezunlarının sahip olduğu gözlenmiştir.
- Meslek sınıflamasına ilişkin referans grup olan '*yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları*' ile karşılaştırıldığında en yüksek gelir düzeyine sahip meslek grubu '*teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları*'; en düşük gelir düzeyine sahip meslek grubu ise '*nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar*'dır. Sektör kategorik değişkeninde hizmet referans grubu ile karşılaştırıldığında, en yüksek gelir düzeyinin sanayi sektöründe; en düşük gelir düzeyinin ise tarım sektöründe olduğu görülmüştür. İşletme ölçeğinin gelir düzeyi üzerindeki etkisi tahminlenirken 10 ve daha az kişinin çalıştığı işyerleri referans alınarak karşılaştırma yapılmıştır. 50 veya daha fazla kişinin çalıştığı işyerlerinin en yüksek gelir düzeyinin elde edildiği işletmelerdir.
- İşyerinin statüsüne ilişkin bulgular kamu referans grubu ile karşılaştırıldığında özel sektörde çalışmanın dezavantajlı olduğunu göstermekle birlikte; en yüksek gelir grubunda yer alma olasılığının kamuya göre özel sektörde 1,44 kat daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Referans

grubun İstanbul olduğu bölge kategorik değişkeninde ise Marmara ve Ege bölgelerinde çalışıyor olmak İstanbul ile karşılaştırıldığında daha yüksek gelir elde etme olasılığını azaltırken; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine göre daha yüksek gelir elde etme olasılığını arttırmaktadır. Bireylerin daha yüksek gelir elde etme olasılığının İstanbul'da en yüksek; Güneydoğu Anadolu'da ise en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı sırada COVID-19 küresel pandemisi küresel anlamda işgücü piyasalarının işleyişini değiştirmiştir. ILO'nun '*COVID-19 ve İş Dünyası Sekizinci Raporu*'na göre 2019 yılının üçüncü çeyreğinde 131 milyon tam zamanlı işe eşdeğer çalışma saati kaybı yaşanmıştır. Türkiye düşük ücretli çalışanların en fazla saatlik ücret kaybı yaşadığı ülkelerden biridir (23 ülke içinde 20. sıradadır) (ILO, 2021b: 27). Bu bağlamda çalışmanın temel amacı yıllara göre farklılaşmayı tespit etmek olmamakla birlikte, Türkiye'de eğitim ve kazanç ilişkisi HİAMVS 2019-2020 yılları temel alınarak incelenmiş ve olağanüstü durumda da en az gelir kaybına uğrayanların, eğitim düzeyi yüksek bireyler olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Beşeri Sermaye Teorisinin Türkiye işgücü piyasasında geçerliliğinin araştırıldığı çalışma, beşeri sermaye kavramı ve yatırımın kuramsal incelemesinin ve beşeri sermaye yatırımı türlerinden biri olan eğitim-kazanç ilişkisinin uygulamalı analizini içermektedir. Uygulama bölümünde eğitim-kazanç ilişkisi TÜİK HİA, GYK ve HBA mikro veri setleri kullanılarak araştırılmış, veriler üzerinden betimleyici istatistiki hesaplamalar ve geliştirilmiş sıralı logit model ile tahminleme yapılmıştır.

Araştırmanın sorusu istatistiki hesaplamalar TÜİK 2010-2020 HİA, 2019 HBA, 2020 GYK MVS'leri ve ekonometrik model ise 2020 HİAMVS aracılığı ile incelenmiş ve analiz edilmiştir. Analizler TÜİK MVS'lerin yapısına göre yapılmıştır. Bunun nedenleri, eğitim düzeylerinin her MVS'de farklı sınıflandırılması, ÜMY'lerin gelirlerinin yanı sıra işveren ve kendi hesabına çalışanların gelirlerinin HBA ve GYK MVS'de yer alması, esas işten elde edilen net nakdi gelir bilgisinin HİAMVS'de sadece ÜMY'leri kapsamaması ve HİAMVS'de kamu-özel ayrımının olması gibi kısıtlardan kaynaklanmaktadır.

Araştırmada Beşeri Sermaye Teorisinin eğitim-kazanç arasındaki pozitif ilişki iddiası önce betimleyici istatistikler ile incelenmiştir. Başlangıçta söz konusu üç MVS üzerinden ortalama ve medyan gelir ile eğitim düzeyi ilişkisi, daha sonra 2019 HİAMVS üzerinden özel sektörde eğitimle birlikte gelir düzeyini etkileyen diğer bağımsız değişkenler ile medyan gelirin ilişkisi incelenmiştir. Betimleyici istatistiklerin ardından, eğitim düzeyi birlikte gelir düzeyini etkileyen diğer bağımsız değişkenler, geliştirilmiş sıralı logit model kullanılarak tahminlenmiştir.

Araştırmanın en önemli kısıtı, beşeri sermaye yatırımının maliyet ve kazanç ilişkisi açısından incelenememesidir. Konuyla ilgili bazı birimlerle görüşülmesine rağmen, verilere ulaşılamamıştır. Ayrıca maliyet hesaplanmasında, farklı eğitim düzeylerine sahip çalışanlar ile nitel görüşme yapılması hedeflenirken, pandemi nedeniyle görüşmelerin yapılamaması maliyet hesaplaması yapılmasını engellemiştir.

İstatistiki hesaplamalarda MVS'lerin yapısına uygun biçimde bağımsız değişkenler, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş, medeni durum ve meslek kodlarından oluşan sosyo-demografik özellikler ve sektör, işletme ölçeği, bölge ve işyerinin durumundan oluşan işyerinin özellikleri ve çalışma şekli, kayıtlılık ve süreklilikten oluşan işin özellikleri iken, bağımlı değişken esas işten elde edilen nakdi gelir olarak belirlenmiştir. geliştirilmiş sıralı logit modelde işgücü piyasası ile ilgili araştırmalarda kullanılacak

temel kaynak olan 2019 HİAMVS'den yararlanılmıştır. 2020 yılına ait veri setinde sürekli veri olarak yer alan gelir düzeyleri, çalışmada on dört düzeye göre sınıflandırmıştır. Modelin bağımlı değişkeni on dört gelir düzeyi, bağımsız değişkenleri ise eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek kodu ve mezun olunan alanlardan oluşan sosyo-demografik özellikler ve sektör, işletme ölçeği, bölge ve işyerinin statüsünden oluşmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen temel bulgu eğitimle bireyin esas işinde elde ettiği net nakdi gelir arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespitiyle Ortodoks İktisadı destekleyen bir sonuca ulaşmıştır. Bununla birlikte bu temel sonucun altında kırılmalara neden olan Kurumcu İktisadı, Feminist İktisadı, Marksist İktisadı destekler biçimde sosyolojik nedenlere dayalı olarak; işgücü piyasasının katmanlaşmasına ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısına bağlı nedenlerden dolayı aynı eğitim düzeyine sahip bireylerin kazancının cinsiyete göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bulgular aynı eğitim düzeyine sahip aynı mesleği yapan kadınla erkek arasında gelir farklılığı olduğunu göstermektedir. Örneğin; lisansüstü mezunu "*yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları*" meslek grubundaki erkeklerin geliri kadınların 1,3 katıdır. İstanbul'da yaşayan lisansüstü mezunu kadınların geliri Karadeniz bölgesinde yaşayan lisansüstü mezunu kadınların gelirinin 2,18 katıdır. Diğer yandan aynı eğitim düzeyine sahip ÜMY'lerin çalıştığı işletme ölçeğinin elde edilen geliri belirlemede bir başka etken olduğu tespit edilmiştir. "*50 ve daha fazla kişi*"nin çalıştığı işletmelerde çalışan erkek ÜMY'ler "*10 ve daha az kişi*"nin çalıştığı işletmelerde çalışan erkek ÜMY'lerin 2,33 katı gelir elde etmektedir.

Tüm bulgular Türkiye'de beşeri sermayenin geliştirilmesi, niteliğinin artırılması veya daha az işsizlik yaşaması ile ilgili geliştirilecek önlemlerin uzun dönemli olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum var olan beşeri sermayenin nasıl değerlendirileceği ile ilgili birçok soru ya da sorunu da gündeme getirmektedir. İçsel büyüme modellerinin iddia ettiği gibi bir üretim faktörü olarak emek refaha ve kalkınmaya katkı sağladığı göz önüne alındığında Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve refah artışının beşeri sermayeye bağlı olarak kısa dönemde gerçekleşmeyeceğini söylemek mümkündür. Yazındaki birey odaklı az sayıdaki çalışma da bu görüşü destekler niteliktedir (Tablo 8).

Gelecekteki çalışmaların maliyet-kazanç ilişkisini test ederek yapılması alan yazınına katkı sağlayacaktır. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik ve ortalama ücretlerinin refahı sağlayacak düzeyde olması, eğitim ve kazanç arasındaki doğrusal ilişkinin daha anlamlı gözleneceği ile ilgili temel gösterge olduğu da göz önüne alınmalıdır. Sonuç

olarak bu çalışmanın hedefi, Beşeri Sermaye Teorisinin eğitim-kazanç ilişkisini MVS'ler aracılığı ile birey düzeyinde çok boyutlu ve detaylı biçimde ekonometrik analiz ile inceleyen temel araştırma olması niteliği ile alan yazınına katkı sağlamasıdır.

Beşeri sermayeye dayalı içsel büyüme modelleri emeğin verimliliğinin artışının diğer üretim faktörlerinin de verimliliğinin artışını sağlayarak pozitif dışsallık yarattığını iddia etmektedir. Eğitim kazanç ilişkisi diğer bir ifade ile eğitim düzeyindeki artışa bağlı olarak yaşanan bireyin esas işinden elde ettiği net kazancın artışı hem bireyin ulusal gelirden aldığı payı arttırmakta hem de ekonomik büyümeye ve refah artışına katkı sağlamaktadır. Beşeri Sermaye Teorisinin iddia ettiği gibi eğitim düzeyinin artışı kazancı uzun dönemde de arttırarak gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldıracak bir niteliğe sahiptir. Bu durumda ülkelerden beklenen yüksek eğitim düzeyine sahip birey sayısının artırılmasının yanı sıra eğitimin niteliğini de arttıracak politikalar geliştirmeleridir. Beşeri sermayenin yıpranması, eskimesi ve günümüzde Endüstri 4.0, Toplum 5.0, Metaverse gibi ileri teknolojilerin hızla yaygınlaşması ile birlikte beşeri sermayenin en önemli unsuru olan eğitimin de güncel gelişmeleri ve gereklilikleri dikkate alarak sürekli güncellenmesi, değişmesi ve bireyin ve toplumun refahını arttıracak yapıda ve içerikte olması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

Yüksek eğitim düzeyinin bireyin işinden elde ettiği kazancı arttırması yoksulluktan da uzaklaşmasını sağlayacak bir koşul olarak değerlendirilebilir. Bu noktada ülkelerin ortalama veya medyan ücretleri belirleyici olmakla birlikte gelişmişlik düzeyinden bağımsız bir biçimde eğitim düzeyi arttıkça kazancın artması aradaki bu anlamlı ilişki tüm ülkelere emek dışındaki diğer üretim faktörlerine Adam Smith'in deyimiyile fiziki sermayeye verdikleri önem kadar emeğe de önem vermesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular Heterodoks İktisadı destekler biçimde işgücü piyasasında kadının erkekten daha az ücret aldığı, işletme ölçeğinin, çalışılan sektörün, yaşanan bölgenin diğer bir ifade ile işyerinin ve işin özelliklerinin aynı eğitim düzeyine sahip olan bireylerin kazançları üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla On Birinci Kalkınma Planında 2023 yılı için hedeflenen; sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması, işsizliğin %10'un altına düşürülmesi, kişi başı ulusal gelirin 37 bin Doların üzerine çıkarılması; Ulusal İstihdam Stratejisi ile hedeflenen eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi; Ulusal Genç İstihdam

Stratejisinde 2023 yılı için hedeflenen genç işsizlik oranının %17,8'e düşürülmesi hedeflerine ulaşmada güçlük yaşanacağını söyleyebilmek mümkündür.

Cinsiyete dayalı, işyerinin ve işin özelliklerine dayalı koşullar bireyin eğitim dışında kazancını etkileyen unsurlar olarak düşünüldüğünde sosyal politikacıların cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik, bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik, ILO'nun da ifade ettiği insana yakışır işleri arttırmaya yönelik ve iyi işlerin sayısını arttırmaya yönelik çözümler geliştirmesi gerekmektedir. Aksi durumda eğitime dayalı beşeri sermaye negatif dışsallıklara yol açarak gelir dağılımında adaletsizliğe, düşük ücret tuzağına, asgari ücrete yapışık genel ücret politikasına, kişilerin çalışan yoksul olmasına neden olabilecektir.

Türkiye'de yüksek işsizlik oranları niteliğinden, becerisinden yararlanılamayan bir beşeri sermaye stokuna neden olmaktadır. Üstelik işsizlik oranları kadın ve erkeğe göre farklılaşmakta, kadınlar işgücü piyasasında daha dezavantajlı duruma gelmektedir. Elde edilen bulgular aynı eğitim düzeyine sahip kadın ve erkeklerin gelirleri yönüyle analiz edildiğinde kadınların dezavantajlı durumunun devam ettiğini göstermektedir. Bu durum işgücü piyasasında oranları niteliğinden, becerisinden yararlanılamayan işgücünün oluşmasına hem de ayrımcılık, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı gibi nedenlerle kadının niteliklerinden daha az yararlanılmasına neden olmaktadır. Beşeri sermayenin stok olarak işgücü piyasasında yer alması işgücü piyasasının daha katı olmasına, hareketliliğin kısıtlanmasına ve yeni işlerin yaratılmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla yüksek beceriye sahip bireylere uygun iş olanaklarının yaratılması, eksik istihdam koşullarının ortadan kaldırılarak arz ve talebin uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. On Birinci Kalkınma Planındaki hedeflerin, özellikle 15-24 yaş grubundaki genç işgücü için Ulusal Genç İstihdam Stratejisinde hedeflenen işsizlik oranlarının yakalanamayacak olması stokta bekleyen beşeri sermaye miktarını arttırarak fiziki sermayenin de verimsiz kullanımına neden olabilecektir. Bu bağlamda Türkiye'de özellikle yükseköğretime sahip diplomalı işsizlerin eğitimin niteliğinden kaynaklanan işsizliklerinin ortadan kaldırılması için aktif istihdam politikalarının beşeri sermaye olarak ülkeye daha fazla katma değer sağlayacak bireylere yönelik olarak yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de eğitim ve kazanç ilişkisinde kırılma yaratan, örneğin; basit sanayiye dayalı küçük ölçekli işletmelerin verimli işgücünü istihdam edilebilir hale getirmesi uzun dönemli bir politika olsa da yapısal işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik

politikaların oluşturulması gelecekte değerlendirilmeyen beşeri sermaye stokunun ortadan kaldırılmasına da yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada analizler istihdam edilenler üzerinden yapılmıştır. Beşeri sermaye yalnızca istihdam edilenler üzerinden değil, işsizler ve işgücüne dahil olmayanlar üzerinden de incelenmelidir. Gelecekteki çalışmalar işsizler ve işgücüne dahil olmayanların eğitim düzeyine yönelik ekonometrik modellerle analizler yapılabilir. Dolayısıyla yararlanılamayan stok üzerinden yapılacak analizler işsizlik ve işgücüne dahil olmama ile ilgili ileride yaşanabilecek sorunların öngörülebilir olmasını ve konuya ilişkin politikalar geliştirilebilmesini sağlayacaktır. Bütüncül bir bakış açısı ile Beşeri Sermaye Teorisi sadece çalışanlar üzerinden değil işsiz ve işgücüne dahil olmayan bireyleri de içerecek şekilde genişletilerek Türkiye işgücü piyasasında araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akyıldız, H. (2013). *Çalışma Ekonomisi*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Barr, N. (2016). 'Milton Friedman and the Finance of Higher Education', in Cord, Robert A. and Hammond, J. Daniel (eds), *Milton Friedman: Contributions to Economics and Public Policy*, New York and Oxford, Oxford University Press, Ch. 23, pp. 436-463.
- Bauer, T. and Zimmermann, K. F. (1999). 'Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe', IZA Research Report 3, July.
- Baumle, A., and Fossett, M. (2005). Statistical Discrimination in Employment: Its Practice, Conceptualization, and Implications for Public Policy. *American Behavioral Scientist*, 48 (9), 1250-1274.
- Becker, G. S. (1993). *Human Capital A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education* (Third Edition.). Chicago, United States of America: The University of Chicago Press.
- Becker, G. S. (1962). Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. N. B. Research içinde, *Investment in Human Beings* (Cilt 70, s. 9-49). Chicago , United States of America: University of Chicago Press.
- Becker, G. S., Murphy, K. M., & Tamura, R. (1990). Human Capital, Fertility, and Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 98 (5), 12-37.
- Bénicourt, E., ve Guerrien., B. (2007). *Neoklasik İktisat Teorisi Mikroekonomi, Makroekonomi ve Oyun Teorisi* (1. Baskı). (M. Dönmez, H. Şahin, & E. Tokdemir, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ben-Porah, Y. (1967). The Production of Human Capital and The Life Cycle of Earnings. *Journal of Political Economy*, 75 (4), 352–365.
- Bergmann, B. R. (1971). The Effect on White Incomes of Discrimination in Employment, *Journal of Political Economy*, Volume: 79, Number:2, 294-313.
- Bergmann, B. R. (1989). Does the Market for Women's Labor Need Fixing?, *Journal of Economic Perspectives*, Volume: 3, Number:1, 43-60.
- Bergmann, B.R. (2005). *The Economic Emergence of Women*, New York: Plagrave Macmillan.
- Biçerli, M. K. (2011). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Beta.
- Blau, D.M. (1992). An Empirical Analysis of Employed and Unemployed Job Search Behavior, *Industrial and Labor Relations Review*, Volume: 45, Number:4, 738-752.
- Blau, F. D., Simpson, P., and Anderson, D. (1998). Continuing Progress? Trends in Occupational Segregation in the United States Over the 1970s and 1980s. *NBER Working Paper*, 1-53.
- Blaug, M. (1976). The Empirical Status of Human Capital Theory: A Slightly Jaundiced Survey. *Journal of Economic Literature*, 14 (3), 827-855.
- Bloom, D. and Canning, D. (2003). Health as Human Capital and its Impact on Economic Performance, *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, Volume: 28, Number: 2, 304–315.
- Borjas, G.J. (2014). *Immigration Economics*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Borjas, G. J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*. (Ç. E. Şahin, K. Gökten, & Ü. Akçay, Çev.) Bursa: Dora.
- Bowman, M. J. (1969). Economics of Education. *Review of Educational Research*, Cilt:39, Sayı: 5, 641-670.

- Brant, R. (1990). Assessing proportionality in the proportional odds model for ordinal logistic regression. *Biometrics*, Volume: 46, Number: 4, 1171–1178.
- Cahuc, P., Carcillo, S., and Zylberberg, A. (2014). *Labor Economics*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Centers for Medicare and Medicaid Service (2021), *National Health Expenditure Data, NHE Fact Sheet*, <https://www.cms.gov/Research-Statistics-Data-and-Systems/Statistics-Trends-and-Reports/NationalHealthExpendData/NHE-Fact-Sheet> (22.05.2021).
- Ceylan-Ataman, B. (2016). *Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikalar*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Congressional Research Service (2021), *U.S. Health Care Coverage and Spending*, <https://fas.org/sgp/crs/misc/IF10830.pdf> (22.05.2021).
- Çakmak, E. ve Gümüş, S. (2005). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:60 Sayı: 1, 59-72.
- Çetiner, S., ve Çelik, O. (2021). Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme Ve Beşeri Sermaye Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1980-2019 Dönemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (21), 540-558.
- Çolakoğlu, G. (2011). *Mincer Kazanç Denklerinin Türkiye ve Almanya İçin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelleri İle Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dasgupta, A. K. and Pearce, D. W. (1972). *Cost-benefit analysis: theory and practice*. London: Macmillan.
- David, P. A., and Lopez, J. G. (2001). *Knowledge, Capabilities and Human Capital Formation in Economic Growth*. Wellington: New Zealand Treasury.
- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu İktisat*. Konya: Vadi Yayınları.
- Denison, E. F. (1962). Education, Economic Growth, and Gaps in Information. N. B. Research içinde, *Investment in Human Beings* (Cilt 70, s. 124 -128). Chicago, United States of America: University of Chicago Press.
- Derenoncourt, E. and Montialoux, C. (2021). Minimum Wages and Racial Inequality, *The Quarterly Journal of Economics*, 169–228.
- Derya, H. (2017). Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme. *elektk sosyal Bilimler Dergisi* , 16 (63), 1092-1110.
- Dikmen, F.H. (2021). Türkiye’de Genç Yetişkinlerde Zamana Dayalı Eksik İstihdamın Özellikleri, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 2, 211-222.
- Dinopoulos E. and Şener, F. (2003) .New Directions in Schumpeterian Growth Theory, https://minerva.union.edu/senerm/Research/Dinopoulos_Sener_Schumpeterian_Growth_Elgar_Companion_2007.pdf, (20.05.2022).
- Doeringer, P. B. and Piore, M. J. Piore (1970), *Internal Labor Markets and Manpower Analysis*, USA Department of Labor.
- Econport Economics Digital Library (2020), *Glossary*, http://www.econport.org/econport/request?page=web_glossary&glossaryLetter=E, (10.09. 2020).
- Ehrenberg, R. G., & Smith, R. S. (2012). *Modern Labor Economics Theory and Public Policy* (Eleventh Edition b.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Farr, W. (1853). The Income and Property Tax. *Journal of the Statistical Society of London* , Volume:16, Issue: 1, 1-44.

- Faggian, A. (2014). Job Search Theory. In: Fischer, M., Nijkamp, P. (eds) Handbook of Regional Science. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-23430-9_8.
- Fisher, I. (1897). The Rôle of Capital in Economic Theory. *The Economic Journal* , 7 (28), 511-537.
- Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest, as Determined by Impatience to Spend Income and Opportunity to Invest It*. New York: Macmillan.
- Fletcher, J.M. and Frisvold, D.E. (2016). Higher Education and Health Investments: Does More Schooling Affect Preventive Health Care Use?, *Journal of Human Capital*, Volume: 3, Number: 2, 144-176.
- Freeman, R. (1973). Changes in the Labor Market for Black Americans, 1948-72 . *Brookings Papers on Economic Activity* , 67-131.
- Goldin, C. (2016). Human Capital. C. Diebolt, & M. Hupert içinde, *Handbook of Cliometrics* (s. 55-86). Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Hanushek, E.A. (2015). Why Standard Measures of Human Capital are Misleading, *KDI Journal of Economic Policy*, Volume: 37, Number: 2, 22–39.
- Hesapçioğlu, M. (1994). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım:İstanbul.
- Hicks, J.R. (1963). *The Theory of Wages*, Toronto: Palgrave Macmillan.
- International Labour Organization (1998), *The Sixteenth International Conference of Labour Statisticians*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087487.pdf (12.11.2021).
- International Labour Organization (2003). Statistics of employment, unemployment, underemployment: economically active population, Geneva: International Labour Organization.
- International Labour Organization (2012). Human Capital: A Driving Force for Business Growth, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-suva/documents/publication/wcms_192340.pdf (12.03.2020).
- International Labour Organization (2015), *What Does NEETs Mean and Why is The Concept So Easily Misinterpreted?*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf (20.05.2022).
- International Labour Organization (2021a), *Young Persons Not in Employment and Education (NEET) in India: 2000-2019*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-new-delhi/documents/publication/wcms_789243.pdf (20.05.2022).
- International Labour Organization (2021b), ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Eighth edition Updated estimates and analysis, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_824092.pdf, (20.05.2022).
- Kadılar, C. ve Şimşek, M. (2010). Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi. *Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:1, 115-140.
- Kalaycı, İ. (2017). Feminist İktisat: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Seçenek Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 4, 533-542.
- Kar, M. ve Ağır, H.. (2003). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme:Nedensellik Testi. II. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*. İzmir.
- Karabıyık, İ. (2012). İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu, *International Journal of Human Sciences*, Volume: 9, Issue:2, 1282-1310.

- Karadeniz, O., Durusoy, S., ve Köse, S. (2007). *Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Eğitim ve Beşeri Sermaye*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kartal, K. (2010). *Konjonktür Teorileri Işığında Türkiye'de İş Çevrimleri ve Uygulanan Ekonomi Politikaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayacan, E.Y. (2020). Türkiye'deki Bireylerin Mutluluğunu Etkileyen Sosyo-Demografik Faktörlerin Yıllara Göre İncelenmesi, Ankara: İksad Yayınevi.
- Kazgan, G. (2006). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi* (12. Basım.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kiker, B. (1966). The Historical Roots of the Concept of Human Capital. *Journal of Political Economy*, 74 (5), 481-499.
- Kumaş, H., ve Çağlar, A. (2017). Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisine Göre Türkiye'de Özel-Hizmet Sektöründe İstihdamın Kalitesi. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 19 (1), 49-86.
- Kurekova, L. (). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows, Migration. Economic Change, Social Challenge. April 6-9, 2011, University College London.
- Landreth, H., and Colander, D. C. (2001). *History of Economic Thought* (Fourth Edition). Boston and Toronto: Houghton Mifflin Company.
- Lang, K. and Lehmann, J.-Y. K. (2012), Racial Discrimination in the Labor Market: Theory and Empirics, *Journal of Economic Literature*, 959-1006.
- Liu, Z., and Xiao, J. (2006) The Accumulation of Human Capital Over Time and its Impact on Salary Growth in China, *Education Economics*, Volume: 14 Number: 2, 155-180.
- Lordoğlu, K., ve Özkaplan, N. (2003). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Lordoğlu, K., ve Özkaplan, N. (2007). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital - I*. (A. Bilgi, Çev.) Eriş Yayınları.
- Marx, K. (2004). *Kapital - III*. (A. Bilgi, Çev.) Eriş Yayınları.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics* (Eighth Edition b.). New York: Palgrave Macmillan.
- McCall, J. J. (1970). Economics of Information and Job Search. *The Quarterly Journal of Economics*, 84 (1), 113-126.
- McCullagh, P. (1980). Regression Models for Ordinal Data, *Journal of Royal Statistical Society*, Volume: 42, Issue: 2, 109-142.
- McCullough J.M. (2018). The Return on Investment of Public Health System Spending, *Academy Health*.
- McConnell, C. R., Brue, S. L., and Macpherson, D. A. (2015). *Contemporary Labor Economics* (Eleventh Edition b.). New York: McGraw-Hill Education.
- Mehmet, Ö., & Kılıç, C. (2009). *Çalışma Ekonomisi Teorisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2015). Türk Eğitim Sistemi ve Ortaöğretim, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Mincer, J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*, 66 (4), 281-302.
- Mincer, J. (1962). On-the-Job Training: Costs, Returns, and Some Implications, *The Journal of Political Economy*, Vol. LXX, No. 5, Part 2, 50-79.
- Mincer, J. (1974). "The Human Capital Earnings Function," NBER Chapters, in: Schooling, Experience, and Earnings, pages 83-96, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Mincer, J. (1984). Human Capital and Economic Growth, *Economics of Education Review*, Volume: 3, Number: 3, 195-205.

- Mortensen, D.T. (1986). Job Search and Labor Market Analysis, Handbook of Labor Economics, Volume II, Edited by O.Ashenfeler and R. Layard, Elsevier Publishers.
- Netuveli, G. and Blane,D. (2008). Quality of Life in Older Ages, *British Medical Bulletin*, Number: 85, 113–126.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2019). PISA 2018: Insights and Interpretations, OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). *Health Spending*, <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>, (16.08.2020).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). *Public Spending on Education*, <https://data.oecd.org/eduresource/public-spending-on-education.htm#indicator-chart>, (16.08.2020).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). *Employment Rate*, <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart>, (02.12.2021).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). *Unemployment Rate*, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (02.12.2021).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). *Labour Force Participation Rate*, <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm#indicator-chart>, (02.12.2021).
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2021). *Education Statistics, Adult Education Level*, <https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm> (03.12.2021).
- Phelps, E.S. (1972). The Statistical Theory of Racism and Sexism. *The American Economic Review*, Volume: 62, Number: 4, 659-661.
- Piore, M. J. (1973). Fragments of a ‘Sociological’ Theory Of Wages, *American Economic Review*, 63, 377–384.
- Piore, M. J. (1972). *Notes For A Theory of Labor Market Stratification*, Working Paper Department of Economics, Massachusetts Institute of Technology.
- Psacharopoulos, G. (1985). Returns to Education: A Further International Update and Implications. *The Journal of Human Resources* , 20 (4), 583-604.
- Psacharopoulos, G., & Woodhall, M. (1985). *Education for Development An Analysis of Investment Choices*. Washington, D.C., United States of America: Oxford University Press.
- Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Volume: 94, Number: 5, 1002-1037.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy* , Volume: 98, Number: 5, 71-102.
- Rutherford, d. (2002). Routledge Dictionary of Economics 2nd Edition, London and Nwe York: Routledge.
- Serdaroğlu, U. (1999). Feminist İktisat'ın Bakışı (Postmodernist mi?), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Serdaroğlu, U. (2008). "Feminist İktisat "Bilim"i Sorguluyor!", *Ekonomik Yaklaşım, Ekonomik Yaklaşım Association*, Volume: 19, Number: 66, 1-28.
- Serel, H. ve Masatçı, K. (2005). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ko-Entegrasyon Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 90, 49-58.
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review* , 51 (1), 1-17.

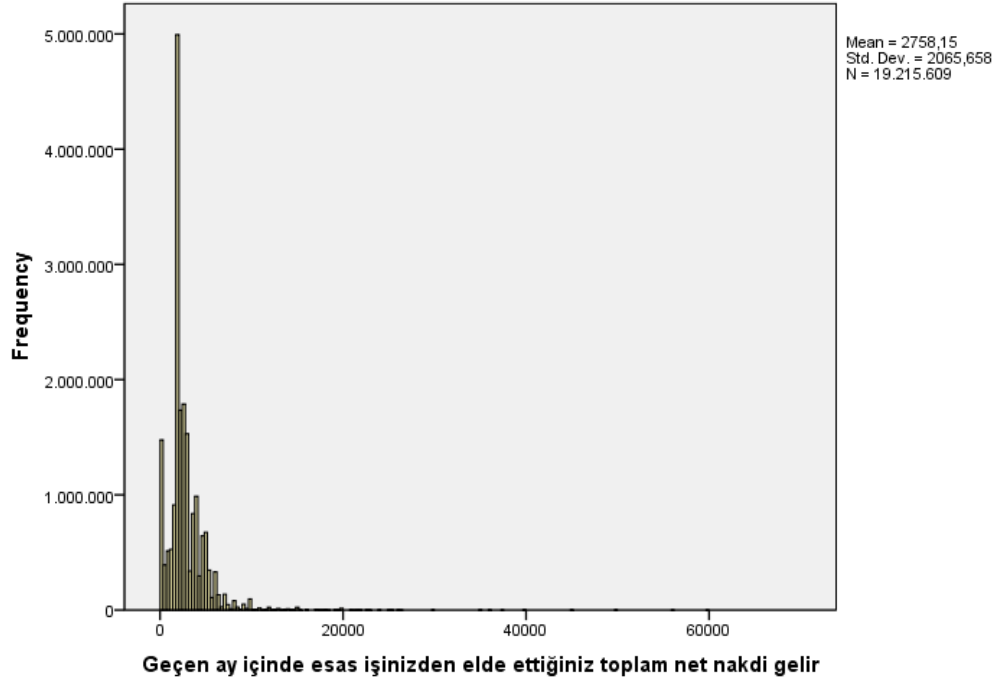
- Schultz, T. W. (1959). Investment in Man: An Economist's View. *The Social Service Review*, 33 (2), 109-117.
- Singapore Department of Statistics (2021), *Public Spendings*, <https://www.tablebuilder.singstat.gov.sg/publicfacing/createDataTable.action?refId=15204> (20.05.2021).
- Smith, A. (2007). *An Inquiry into The Nature and Causes of The Wealth of Nations*. Metalibri Digital Library.
- Smith, A. (2014). *Milletlerin Zenginliği* (8. Basım.). (H. Derin, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahin, Ç.E. (2010). Adam Smith'den Chicago Okuluna, Siyasal İktisattan İktisat'a Beşeri Sermaye Teorisi: Teorik Kopuş ve Süreklilikler Üzerinden Bir Değerlendirme. İsmail Şiriner, Hakan Kapucu, Murat Aydın, Farhang Morady, Ümit Çetin edit. *Politik İktisat ve Adam Smith*. Ankara: Yön Yayınları, 171-196.
- Şentürk, F. (2015). Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı. *Sosyal Güvence Dergisi*, Sayı: 7, 113-143.
- Taban, S. ve Kar, M. (2015). *Kalkınma Ekonomisi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tansel, A. (1998). The Legacy of Theodore W. Schultz. *METU Studies in Development*, Cilt: 25, Sayı: 3, 527-533.
- Tansel, A. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Timur, B. (2017). *Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli İle Hanehalkı Bireylerinin Mutluluğunun İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topbaş, F. (2003). Emek Piyasalarında Cinsiyete Dayalı Ücret Ayrımcılığı ve Türkiye Örneği, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Turanlı, R. (2017). *İktisadi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Bilim Teknik Kitabevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2010*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2011). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2011*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2012*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2013*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2014*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2015*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2016*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2017*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2018*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019a), *Kazanç Yapısı Araştırması, 2018*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Kazan%C3%A7%20Yap%C4%B1s%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi.> (12.11.2020).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti 2019*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019c). *Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti 2019*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020a), *Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2019*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2019-33659> (02.06.2021).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020b). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti 2020 (Kesit)*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020c). *Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Seti 2020*.

- Türkiye İstatistik Kurumu (2021a), İşgücü İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484> (15.03.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021b), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (20.12.2021).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022), *İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İstatistiksel Tablolar, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15 - 24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi*, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> (20.05.2022).
- Uslu, E.E. (2016). *Türkiye'de Beşeri Sermaye Kazançları: Ekonomik Faaliyet ve Mesleğe Göre Eğitimin Getirisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- U.S. Bureau of Labor Statistics (2021), *Effects of COVID-19 Pandemic on Productivity and Costs Statistics*, <https://www.bls.gov/covid19/effects-of-covid-19-pandemic-on-productivity-and-costs-statistics.htm> (05.05.2021).
- Ünsal, E. (2011). *Makro İktisat*. (9. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Van, M. (2019). *Finansal Başarısızlık ve İflas Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli İle Analizi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Western, B. and Pettit, B. (2005). Black-White Wage Inequality, Employment Rates, and Incarceration, *American Journal of Sociology*, Volume: 111, Number: 2, pp. 553-578.
- Wilkins, R. (2007). The Consequences of Underemployment for the Underemployed, *Journal of Industrial Relations*, Volume: 49, Number: 2. 247–275.
- Williams, R. (2006). Interpreting and Using Heterogeneous Choice and Generalized Ordered Logit Models. University of Notre Dame, NASUG Handout.
- Wigren, E. and Nilsson, L. (2015). *The impact of Human Capital on Earnings - A Study Regarding Urban Vietnam*, (Unpublished Bachelor Thesis), Linnaeus University, Sweden.
- Wilson, V., and Rodgers, W. M. (2016). *Black-White wage gaps expand with rising wage inequality*. Washington, DC: Economic Policy Institute.
- World Bank. (1995). *Priorities and Strategies for Education*. Washington, D.C.: World Bank.
- World Bank (2018a), *Human Capital Index and Components, 2018*, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2018/10/18/human-capital-index-and-components-2018> (19.10.2019).
- World Bank. (2018b). *The Human Capital Project*. Washington, DC: World Bank.
- World Bank (2018c) , *If Countries Act Now, Children Born Today Could Be Healthier, Wealthier, More Productive*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/if-countries-act-now-children-born-today-could-be-healthier-wealthier-more-productive> (19.10.2019).
- World Bank (2019), *Open Knowledge Repository, Brief, The Human Capital Project*, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30498> (19.10.2019).
- World Bank (2021a), *DataBank, World Development Indicators*, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Type/TABLE/preview/on#> (24. 05. 2021).

- World Bank (2021b), *Domestic Private Health Expenditure Per Capita (current US\$) - United States, United Kingdom*, https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.PVTD.PC.CD?name_desc=true&locations=US-GB (02.06.2021).
- World Bank. (2021). *GDP per capita (current US\$)*, Washington, DC. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&start=2019> (04.12.2021).
- World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. Geneva: World Economic Forum.
- World Health Organization (2017). *Investment for health and well-being: a review of the social return on investment from public health policies to support implementing the Sustainable Development Goals by building on Health 2020*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri Ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Sayı: 10, 96-115.
- Yaylalı, M. ve Lebe F. (2011). Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt XXX, S.1, 23-51.

EKLER

Ek-1. HİAMVS 2019'a Göre Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir Grafiği

Grafik 6. HİAMVS 2019'a Göre Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelirin Frekans Dağılımı

Ek-2. HİAMVS 2019'a Göre Eğitim Düzeylerine İlişkin Tablolar

Tablo 33. Eğitim Düzeylerinin Genel Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bir okul bitirmeyen	8915021	14,5	14,5	14,5
İlkokul (4 veya 5 yıl)	18093216	29,4	29,4	43,9
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	12281057	20,0	20,0	63,9
Genel lise	6315897	10,3	10,3	74,2
Mesleki veya teknik lise	5485610	8,9	8,9	83,1
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	9338113	15,2	15,2	98,3
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	1040213	1,7	1,7	100,0
Toplam	61469127	100,0	100,0	

Tablo 34. Özel Sektörde Eğitim Düzeylerinin Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Bir okul bitirmeyen	514623	4,0	4,0	4,0
İlkokul (4 veya 5 yıl)	3128441	24,0	24,0	28,0
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	2905082	22,3	22,3	50,3
Genel lise	1549775	11,9	11,9	62,2
Mesleki veya teknik lise	1868307	14,4	14,4	76,6
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	2762411	21,2	21,2	97,8
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	284355	2,2	2,2	100,0
Toplam	13012993	100,0	100,0	

Ek-3. HİAMVS 2020'ye Göre Eğitim Gelir İlişkisini Yansıtan Tablolar

Tablo 35. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
İlkokul 4 veya 5 yıl	2044,76	2300,00	2625,18	2500,00	2462,91	2350,00
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim 8 yıl	2077,16	2300,00	2534,85	2400,00	2450,98	2350,00
Genel lise	2582,76	2345,00	3215,58	2800,00	3035,90	2541,00
Mesleki veya teknik lise	2599,37	2370,00	3246,21	2950,00	3104,83	2700,00
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	4004,77	4000,00	4810,34	4500,00	4480,54	4300,00
Yüksek lisans -5 veya 6 yıllık fakülteler dahil- veya doktora	6578,50	6000,00	8115,30	7000,00	7449,58	6496,00
Toplam	3234,17	2500,00	3548,58	2824,00	3451,09	2700,00

Tablo 36. 2020 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Alan ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Mezun Olunan Alan	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Sosyal Bilimler	3007,1	2400	3310,23	2650	3212,12	2500
Fen Bilimleri	4053,5	3500	4193,25	3400	4168,45	3430
Sağlık Bilimleri	4935,74	4600	6912,34	5500	5699,03	5000
Toplam	3234,17	2500	3548,58	2824	3451,09	2700

Tablo 37. 2020 HİAMVS'ye Göre Mezun Olunan Bölüm Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Eğitim	4391,93	4500	4984	5000	4660,06	4900
Sanat	3472,73	2650	3727,51	3000	3580,29	3000
Beşeri bilimler	3254,65	2700	3894,84	3900	3715,08	3500
Diller	4376,31	4490	4919,92	5000	4596,17	4500
Sosyal bilimler ve davranış bilimleri	4296,98	4000	5475,89	5000	4979,53	4500
Gazetecilik ve enformasyon	3980,6	3500	4819,46	4400	4439,51	4000
İş ve yönetim	3831,94	3000	4646,69	4000	4336,85	3700
Hukuk	5019,18	4000	6160,19	5000	5574,1	4500
Biyoloji, çevre ve ilgili birimler	4581,78	4500	5662,58	5000	5039,96	4500
Fiziki bilimler	4811,71	4200	5304,55	5000	5103,15	4700
Matematik ve istatistik	4642,92	4500	5955,07	5200	5285,07	5000
Bilişim ve iletişim teknolojileri	2904,64	2500	3451,23	2800	3329,87	2750
Mühendislik ve mühendislik işleri	4260,95	3500	4086,04	3250	4100,1	3300
İmalat ve işleme	3152,47	2500	3623,89	3000	3450,22	2966
Mimarlık ve inşaat	4073,48	3500	4710,5	4000	4561	4000
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4799,55	5000	5052,48	5000	4977,86	5000
Veterinerlik	4390,15	4800	5601,08	5300	5046,67	5000
Sağlık	4964,54	4600	7048,97	5500	5746,03	5000
Refah -Sosyal hizmetler	2784,77	2400	3719,34	3500	2911,5	2500
Kişisel hizmetler	3144,34	2500	3974,77	3150	3632,61	3000
İş sağlığı ve ulaştırma hizmetleri	3452,34	3000	4975,9	4000	4567,95	3800
Güvenlik hizmetleri	5390,14	5500	6091,35	6000	6021,12	6000
Toplam	4076,92	3900	4588,94	4000	4403,78	4000

Tablo 38. 2020 HİAMVS'ye Göre Kamuda ve Özel Sektörde Eğitim Düzeyi ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Özel Sektör					
	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Bir okul bitirmeyen	1739,28	2000	2194,91	2300	2028,64	2300
İlkokul 4 veya 5 yıl	2115,24	2300	2561	2450	2446,72	2350
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	2116,06	2320	2452,52	2380	2393,78	2334
Genel lise	2526,07	2324	2997,28	2500	2855,86	2500
Mesleki veya teknik lise	2488,22	2324	3033,45	2700	2912,89	2500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	3345	2799	4160,31	3240	3829,4	3000
Yüksek lisans -5 veya 6 yıllık fakülteler dahil- veya doktora	6349,34	5000	8320,1	6500	7484,54	5800
Toplam	2754,64	2340	3060,76	2500	2974,92	2500
Eğitim Düzeyi	Kamu					
	Kadın		Erkek		Genel	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Bir okul bitirmeyen	2410,72	2324	2722,07	2500	2653,63	2450
İlkokul 4 veya 5 yıl	2597,22	2500	3200,66	2800	3089,22	2700
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	2019,27	2324	3301,35	3000	3046,62	2861
Genel lise	3197,44	3000	4021,29	3850	3865,96	3700
Mesleki veya teknik lise	3274,43	3000	4206,44	4000	4028,61	4000
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	4720,98	4800	5538,2	5400	5201,76	5000
Yüksek lisans -5 veya 6 yıllık fakülteler dahil- veya doktora	6713,15	6000	7911,78	7000	7383,24	6500
Toplam	4671,02	4600	5053,51	5000	4921,16	4800

Ek- 4. 2020 HİAMVS'ye Göre Sosyo-Demografik Özellikler ile Eğitim Düzeyine Bağlı Medyan Gelir İlişkisi

Tablo 39. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Cinsiyet ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Kadın	Erkek
Bir okul bitirmeyen	1800	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	2020	2020
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	2020	2020
Genel lise	2020	2200
Mesleki veya teknik lise	2020	2400
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	2500	3000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	5000	6000

Tablo 40. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Yaş ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	15-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-64	65+
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	2300	1600	1500	2020	2100	1800	1400
	Erkek	2020	2324	2324	2300	2300	2320	2324	2300
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2000	2324	2300	2324	2300	2324	2300	1450
	Erkek	2000	2400	2400	2500	2500	2500	2350	2300
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	Kadın	2300	2300	2324	2324	2324	2324	2324	1000
	Erkek	2300	2400	2500	2500	2500	2500	2400	2324
Genel lise	Kadın	2300	2350	2350	2350	2350	2400	2325	4300
	Erkek	2324	2400	2700	2804	2900	3000	2625	2000
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2324	2334	2350	2500	2400	2500	2300	1700
	Erkek	2324	2500	2900	3000	3000	3000	2800	2439
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2350	2500	3000	3250	3500	4000	3500	3000
	Erkek	2400	3000	3400	3950	4000	4300	4000	2650
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3500	3500	5000	5000	6000	7500	10000	12000
	Erkek	2500	4500	5000	7000	9000	8000	8000	5000

Tablo 41. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Medeni Durum ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Boşandı, eşi öldü	Hiç evlenmedi	Evli
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	2020	2000
	Erkek	2300	2300	2320
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2300	2300	2300
	Erkek	2350	2324	2500
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	2324	2300	2324
	Erkek	2500	2320	2500
Genel lise	Kadın	2500	2320	2340
	Erkek	2900	2400	2800
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2500	2324	2350
	Erkek	2800	2400	3000
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	3100	2500	3000
	Erkek	3350	2820	3750
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	4500	4300	6000
	Erkek	4500	5000	7000

Tablo 42. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Meslek Kodu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	Hizmet ve satış elemanları	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	Yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	2324	2300	1460	2500	gözlem yok	330
	Erkek	2100	2400	2324	2300	2500	2000	2000
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2300	2324	2324	2300	2324	2324	2340
	Erkek	2324	2500	2500	2340	2500	3000	4000
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim	Kadın	2300	2324	2300	2320	2300	2324	2800
	Erkek	2324	2500	2350	2324	2500	2900	3000
Genel lise	Kadın	2320	2324	2324	2324	2400	2500	3025
	Erkek	2324	2600	2500	2500	2800	3200	4000
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2324	2350	2324	2324	2400	2500	2500
	Erkek	2400	2734	2800	2500	2600	3300	3500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2320	2350	2500	2324	2600	2800	3300
	Erkek	2400	2650	2800	2500	3000	3500	4500
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	gözlem yok	2020	gözlem yok	2850	3000	4200	5000
	Erkek	2300	3000	4500	2500	4300	5000	7500

Ek-5. 2020 HİAMVS'ye Göre İşyerinin ve İşin Özellikleri ile Eğitim Düzeyine Bağlı Medyan Gelir İlişkisi

Tablo 43. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Sektör ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Tarım	İnşaat	Sanayi	Hizmet
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1800	2300	2300	1500
	Erkek	2000	2300	2324	2324
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1650	2350	2324	2300
	Erkek	2000	2400	2500	2400
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1800	2350	2324	2304
	Erkek	2000	2324	2480	2340
Genel lise	Kadın	2300	2324	2324	2324
	Erkek	2020	2500	2800	2500
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2300	2400	2350	2324
	Erkek	2300	2500	3000	2500
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2300	3060	2900	2720
	Erkek	2400	3700	3500	3000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	4500	4000	5500	5000
	Erkek	5000	7000	7000	6000

Tablo 44. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşletme Ölçeği ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Bilmiyor, fakat 10'dan fazla kişi	10 ve daha az kişi	11-19 kişi	20-49 kişi	50 veya daha fazla kişi
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2324	1500	2020	2320	2300
	Erkek	2400	2300	2350	2320	2324
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2324	2100	2300	2324	2324
	Erkek	2324	2324	2400	2500	2530
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1600	2300	2324	2324	2324
	Erkek	2020	2320	2400	2420	2500
Genel lise	Kadın	2350	2324	2324	2324	2400
	Erkek	1600	2400	2500	2578	3000
Mesleki veya teknik lise	Kadın	3000	2324	2324	2400	2400
	Erkek	2350	2400	2500	2550	3000
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2320	2350	2500	3000	3200
	Erkek	3000	2500	3000	3250	4000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3200	3000	3500	4500	6000
	Erkek	gözlem yok	4000	4000	5500	8000

Tablo 45. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Bölge ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Güneydoğu Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Akdeniz	Ege	Batı ve Orta Anadolu	Marmara	İstanbul
Bir okul bitirmeyen	Kadın	2000	1600	1500	1500	2300	1750	2300	2300
	Erkek	2300	2000	2300	2020	2324	2300	2324	2500
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	2000	2300	2300	2300	2324	2300	2324	2320
	Erkek	2300	2327	2324	2324	2400	2500	2500	2500
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	2300	2300	2300	2300	2324	2300	2304	2324
	Erkek	2300	2324	2324	2320	2400	2400	2500	2500
Genel lise	Kadın	2300	2320	2300	2324	2324	2325	2324	2500
	Erkek	2320	2500	2350	2350	2500	2578	2890	3000
Mesleki veya teknik lise	Kadın	2300	2300	2300	2324	2324	2350	2324	2500
	Erkek	2300	2400	2400	2400	2660	2500	3000	3000
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2325	2325	2324	2354	2500	2670	2500	3500
	Erkek	2500	2800	2500	2800	3030	3000	3350	4000
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3000	2750	2800	3000	4600	4500	5000	6000
	Erkek	4000	6666	3000	6200	6000	7500	5500	7000

Tablo 46. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşyerinin Durumu ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Düzenli olmayan işyeri	Düzenli işyeri
Bir okul bitirmeyen	Kadın	1400	2300
	Erkek	1870	2324
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	1350	2324
	Erkek	2000	2500
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	1500	2324
	Erkek	2000	2400
Genel lise	Kadın	1829	2324
	Erkek	2300	2580
Mesleki veya teknik lise	Kadın	1500	2334
	Erkek	2324	2700
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	2324	2800
	Erkek	2340	3250
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	4000	5000
	Erkek	5000	6500

Tablo 47. 2020 HİAMVS'ye Göre Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak İşin Özellikleri ile Esas İşten Elde Edilen Net Nakdi Medyan Gelir İlişkisi (TL)

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Çalışma Şekli		Kayıtlılık		Süreklilik	
		Yarı Zamanlı	Tam Zamanlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Geçici veya sınırlı süreli iş	Sürekli iş
Bir okul bitirmeyen	Kadın	420	2020	1480	2320	1500	2130
	Erkek	1000	2320	2000	2325	2000	2324
İlkokul (4 veya 5 yıl)	Kadın	800	2324	1200	2324	1200	2320
	Erkek	1125	2500	2000	2500	2000	2500
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	Kadın	600	2324	1500	2324	1000	2324
	Erkek	750	2400	2000	2500	1800	2400
Genel lise	Kadın	1200	2340	1600	2340	1500	2324
	Erkek	1150	2600	2020	2650	2080	2600
Mesleki veya teknik lise	Kadın	1200	2350	1550	2350	1500	2340
	Erkek	1200	2700	2000	2780	2300	2720
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	Kadın	1800	2800	2300	2800	2300	2800
	Erkek	1600	3300	2300	3400	2300	3300
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	Kadın	3400	5000	2500	5000	3000	5000
	Erkek	3500	6700	5000	6500	2350	6500

Ek-6. Asgari Ücrete İlişkin Hesaplamalar

Tablo 48. 2019 HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde ve Kamuda Asgari Ücret Düzeyinde Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	ÖZEL				KAMU			
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bir okul bitirmeyen	130994	4,4	4,4	4,4	12759	6,4	6,4	6,4
İlkokul (4 veya 5 yıl)	859256	28,6	28,6	33	70422	35,3	35,3	41,6
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	754665	25,1	25,1	58,1	40376	20,2	20,2	61,8
Genel lise	373594	12,4	12,4	70,6	27949	14	14	75,8
Mesleki veya teknik lise	442508	14,7	14,7	85,3	23512	11,8	11,8	87,6
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	432998	14,4	14,4	99,7	24586	12,3	12,3	99,9
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	8411	0,3	0,3	100	166	0,1	0,1	100
Toplam	3002426	100	100		199770	100	100	

Tablo 49. 2019 HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde ve Kamuda Asgari Ücretin Altında Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	ÖZEL				KAMU			
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bir okul bitirmeyen	420608	8,8	8,8	8,8	6669	2	2	2
İlkokul (4 veya 5 yıl)	1442904	30,1	30,1	38,9	63301	18,9	18,9	20,9
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1412128	29,5	29,5	68,3	91129	27,2	27,2	48,1
Genel lise	507271	10,6	10,6	78,9	40078	12	12	60,1
Mesleki veya teknik lise	492637	10,3	10,3	89,2	31635	9,4	9,4	69,5
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	496709	10,4	10,4	99,5	95078	28,4	28,4	97,9
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	22620	0,5	0,5	100	6993	2,1	2,1	100
Toplam	4794877	100	100		334883	100	100	

Tablo 50. HİAMVS'ye Göre Özel Sektörde Asgari Ücret Düzeyinde Gelir Beyan Edenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı, 2016-2019

Eğitim Düzeyi	2016		2017		2018		2019	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bir okul bitirmeyen	164819	4,4	147512	4,5	141993	4,5	130994	4,4
İlkokul (4 veya 5 yıl)	1208785	32,1	995768	30,3	943700	30,1	859256	28,6
Genel ortaokul, mesleki veya teknik ortaokul ve ilköğretim (8 yıl)	1010000	26,8	864862	26,3	837133	26,7	754665	25,1
Genel lise	460630	12,2	416487	12,7	374716	12,0	373594	12,4
Mesleki veya teknik lise	512382	13,6	463512	14,1	435162	13,9	442508	14,7
2 veya 3 yıllık yüksekokul, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte	405408	10,8	390012	11,9	396132	12,6	432998	14,4
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) veya doktora	5414	0,1	5463	0,2	5467	0,2	8411	0,3
Toplam	3767438	100,0	3283615	100,0	3134302	100,0	3002426	100